

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן
העורך: חיים טשרנוביץ (רב צעיר)

שנה ז' חשון, תש"ז חוברת ב (74)

ה ת ו כ ן :

- 69 יוצרי המדע החדש — אנשי אמונה . . . שמחה בונים אורבך
- 81 האוכלוסיה כעבר הירדן . . . טוביה אשכנזי
- 88 רשימות מכית החולים . . . שלמה דמשק
- 92 רבי יהודה החסיד על הנגינה (סוף) . . . מ. ש. גשורי
- 99 שירים . . . הלל בבלי
- 100 ליובל השבעים של „היכרו יוניון קולידש" . . . מרדכי זאב רייזין
- 106 הערכות ודברי בקורת : . . .
- (א) הברייגדה היהודית ועתונה — אברהם צבי הלוי ; (ב) על יעקב פייכמן — ניסן בריינקב ; (ג) לספרו של ד"ר שלום כהן — בריציון ווייס ; (ד) מדריך ללשון העברית — י. ב.
- 122 רשימות וסקירות : . . .
- (א) בין הזמנים — ל. בירותי ; (ב) מכתבים מן המולדת — מר זוטרא ; (ג) מדן ועד באר שבע — מ. חוטרי.
- 139 בעתונות . . . כ..מרדכי.
- 143 ידיעות ושמועות . . .
- 146 תמצית המאמרים באנגלית . . .

"בצרון"
1141 ברודווי
ניו-יורק

רזשאזף מ. לוויז

הוא מעמד למשרת

ממונה על חשבונות העירוניים של ניויורק

מטעם האגודה הכלתית מפלגתית הסכונה „נא-דיעל“

שהעמידה את ניובולד מוריס לראש-העיר.

משרת הממונה על החשבונות חשובה היא מאד. הוא משגיח על כל ההוצאות וההכנסות של העיר, ומשש עשרה „הדעות“ של ה„באורד אוו עסטימיים“, יש לו שלש „דעות“. מובן שהאיש התופס משרה כזו צריך להיות איש בעל אופי מוסרי, ישר ונאמן. בכדי לתת מושג על חשיבותה של משרה זו, די לדעת, שעיריית ניויורק מוציאה קרוב לשני מיליונים דולר בכל יום למטרות ההנהלה העירונית.

רזשאזף מ. לוויז, התופס זה שנים רבות משרת ממונה על המסים בברונקס, מטעם העירייה בניו-יורק, הוא ראש המפקחים של המכון לדת מיסודו של הד"ר וויין, במקומו של השופט יוליאן מק המנוח. מר לוויז הוא עסקן ציבורי חשוב במוסדות צדקה ובאגודות תרבותיות ודתיות יהודיות. הוא בלתי מפלגתי ומכובד על כל הכריות.

כבר הופיעו

שני הספרים המפורסמים החדשים

THE WISDOM OF ISRAEL

An Anthology

EDITED BY LEWIS BROWNE
Cloth bound, 780 pages. \$3.95

THE JEWS OF PALESTINE

(Third Revised Edition)

By ABRAHAM REVUSKY

Cloth bound, 384 pages. \$3.75

דרשו את הקאסאגונים והבולטינים
הביבליוגרפיים שלנו.

בית-הוצאת-הספרים הראשון והגדול

ביותר ביהדות אמריקה

בלוך פובלישינג קא.

מרכז לתרבות עברית במשך 92 שנה
31 רחוב 31 מערבה ניויורק 1, נ. י.

הודעה חשובה!

בלוך פובלישינג קומפאני, כסוכנות האמריקאית
היחידה והמוחדת של הוצאת-הספרים
הארץ-ישראלית הגדולה

מוסד הרב קוק

עומדת לקבל בקרוב את המשלוח הגדול הראשון של
הספרים התורניים המפורסמים ושאר ספרי
„מוסד הרב קוק“ בירושלים ע"ה"ק.

מבחר גדול ביותר של הספרות העברית החדשה,
הספרים שהופיעו זה עתה בארץ-ישראל, ספרים
עתיקים ויקרי מציאות מחזוריים, ספרי דרוש, ספרי
חינוך ולימוד, מליתים, תפילין וכו'.

BLOCH PUBLISHING CO.

America's Headquarters for all Hebraica and Judaica

31 WEST 31st Street, New York 1, N. Y.

Lackawanna 4-9344—5

בַּצֵּרוֹן

שנה ו'

חשון, תש"ו

חוברת ב (74)

יְצִירֵי הַמָּדָע הַחֲדָישׁ – אֲנָשֵׁי אֲמוֹנָה

(לשנת הולדת ה-300 של איזיק ניוטון)

מאת הרב שמחה בונם אורבך

א

תקופת התחייה הביאה מהפכה עצומה בכל מקצועות החיים ושטחי התרבות אשר באירופא: בדת ובמסור, במדע ובאמנות, במדיניות ובמשטר חברותי, בהשקפת עולם ובסגנון קיום. באש התנועה הסוערת רבת הפנים ורבת הגוונים של הרנסנס, חזרו והתכו תוצאות כל התרבות הקודמת, של התקופה העתיקה והתקופה הנוצרית: עקרונותיה הדתיים, הגיונותיה הפילוסופיים, שאיפותיה האמנותיות ומגמותיה החברתיות. החיים חרגו ממסגרותיהם, מסגרות המסורת של ימי הביניים ונשאו בסופה ובסערה אל עתיד רחוק, גרוע, רב מעוף ורחב אופק.

השקפת עולם הדתית, שהכניסה הקתולית היתה גרשאה הרשמי וששלטה שלטון בלי מצרים בתקופה הארוכה בת האלף של ימי הביניים התגבשה למשטר חיים מוצק וטוטלי, הכולל כל חזיונות הרוח ותופעות החברה על פני כל יבשת אירופא ונתגשמה בדמות מסוימת של מוסדות וארגונים, האדם המודרני שהתחיל לעמוד על התודעה העצמית של התבונה האנושית בבחינת היותה נקודת המוצא של כל ההכרה האנושית, הקדיש מלחמה עצומה על שלטונה המוחלט והאוטוריטרי של הכנסייה וכונן את תותחיו, תותחי הרעת האנושית נגד מכצריה. שחרור המחשבה האנושית מכל כבלי המסורת, פריקת עול האוטוריטטה המשעבדת היתה הסיסמא המכוננת של אותה התקופה; חרותה, בגרותה אדנות עצמה של התבונה, בתור המסד לכל מדע אנושי — ההכרזה הגדולה שלה, האדם בעל התודעה המודרנית בקש לראות בתבונה את המקור היחידי לנורמליות המחשבה והמעשה, את אמת

המדה היחידה לתפיסת בקורת ופתרון כל בעיות הרוח ופרובלימות הקיום, וממנה ורק ממנה לשאוב את עיקרי העשה והלא תעשה.

דברה הטפסי של אותה המגמה הוא מחוללה של הפילוסופיה המודרנית רינה דקרט. ספרו „הסוגיא על המתודה“ שהוא כעין אוטוביוגרפיה מדעית, הוא התעודה הראשית של התרבות המודרנית והאמרה המפורסמת שלו: „אני חושב ובכן אני נמצא“ (*cogito ergo sum*) או בנסחו המדויק של וינדלבנד: „אני חושב, אני נמצא“ (*cogito sum*) האלף והתיו, קו המדריך של כל המחשבה הפילוסופית החדשה. נקודת המוצא של דקרט הוא הספק, הספק המתודי, השיטתי של איש המדע, שכל אונאה עצמית כל דהו מגומה בעיניו ורק האמת, בקשת האמת הטהורה היא נר לרגליו ותעודת חייו. ד. הטיל ספק בכל תוכן המחשבה של ימי הביניים, בכל הרכוש הרעיוני שהביא אתו מאסכולת הישועיים. *De Omnibus dubitandum* — בכל יש להטיל ספק! זה סך הכל שאליו הגיע דקרט אחרי תעיה ארוכה ב„ספר העולם“ ותהיה עמוקה ב„ספר עצמו“. התוצאה האחרונה של האכספדיציה הדקרטית לתוך תהומות הנפש, שהיתה לה חשיבות מכרעת כל כך בתולדות המחשבה המודרנית „ואין הפילוסופיה החדשה אלא פירוש לה“ (פרוץ) רות ב„מורה דרך לפילוסופיה החדשה“, דף 14) היתה הספק היסודי הכולל והמקיף בכל מערכת האמנות. הדעות וההשקפות אשר מצא במדע אשר בימיו על האלהים, הטבע והאדם; ולא עוד; ההתבוננות האנאליטית בעולם הציורים האנושי הביאה אותו לא רק להכרת היחסות של ההשגה האנושית השכלית, אלא של כל התפיסות החושניות, לא רק להעדר ודאות בבורא עולם, כי אם בעולם עצמו...

אולם בתוך אותה הספקנות, שהיא אופיינית בשביל כל אותה תקופת הסקפטי-ציזמוס הצרפתי (מונטיז), שהוא דקרט הרים אותה מדיליטנטיותה וארעיותה והפכה ספקנות שיטתית ומדעית, גילה נקודה אחת נטולת כל ספק, שכל רוחות הספקנות המצויות ושאיןן מצויות אין בכחן להזיוה. והוא: תהליך הספקנות עצמה והאדם נושא פעולת המחשבה של הספק. הספק עצמו הוא עובדה שאין אני יכול להטיל ספק בה, וזו אומרת שהספקן קיים במציאות. אפשר לפקפק בכל, מלבד באקט של הפקפק ובמציאות היש שהוא המפקפק; הטלת הספק במציאות, מאשרת את מציאותו של הספקן. ובכן הגיע דקרט מן הסקפטיציזמוס הקיצוני ועל ידה אל הרצינונליזמוס הקיצוני: מתוך כל תוכן המחשבה האנושית יש רק ודאות אחת והיא המחשבה עצמה, התודעה העצמית של העצם החושב. התודעה העצמית היא היא ה„קוטב הנח בתוך תעופת התופעות“ (וינדלבנד, „תולדות הפילוסופיה החדשה“, תרגום עברי). המסד היחידי של התבונה ושהיא המתנה את כל הדעת האנושית, היא התבונה עצמה. ועל מסד זה בדנה דקרט את הבנין הארכיטקטוני של הפילוסופיה שלו החל מתורה תיאולוגית עד שיטת הפיזיקה. התבונה היא תחנת המוצא של כל תהליך המחשבה שלו וממנה שואב הוא: את הכרת האלהים, בתוך תודעת האדם שלולה השגת אי-השלמות העצמית נוכח אידיאל השלמות, שהוא הוא האלהות, ואת הכרת העולם; הטבע הפיזי, עולם הגופים אינו המציאות

החשניות אלא השכלית. הפיזיקה — תורת הטבע מבוססת לא על התפיסות החושניות אלא על מושגי השכל, לא על האקזיסטנציה התופעתית. כי אם על המהות והאסנציות. נלית, את תורת ההכרה: עראיים ומחוזרים הם רק המושגים השכליים האפריוריים הטבעיים באדם מלידה (*idae innatae*) כנגוד לתפיסות החושים, הפוסטריוריים השאבים מעולם הנסיון, את תורת הנפש: החלטת הרצון היא תולדה מציוורים שכליים בהירים ונכונים או חושניים ובלתי נכונים, וגם את עקרונות המוסר: רק אותן הפעולות הן טובות, היוצאות מתוך הכרת-תבונה טהורה, והתעודה המוסרית העליונה של האדם המשכיל כלולה בהתנשאות הרוח על התפעלות הגופניות-חושניות, שאמצעי לכך היא התבונה ומושגיה הטהורים, הבהירים והמחוזרים. התודעה העצמית היא הדרך היחידה להתחרות המוסרית.

בנסוח זה של הדוגמטיות התבונתית התוהה דקרט את כל כוח התרבות המודרנית, ביחוד של תקופת ההשכלה; בכל אותה התקופה, בעקבות דקרט, ראו את המחשבה כהכח היסודי הדינמי, כבסיסה של חיי הנפש, ובבעיות המוסר וההכרה את התבונה, העומדת על עצמה, כקריטריון העליון וכפוסק אחרון. פנייה רציונליסטית זו היתה הכח המוטורי, המהפכני של תקופת ההשכלה, שנהפכה לתקופת המהפכה; כל התיאוריות והתנועות החברתיות ששאפו להרוס את החברה האנושית הקיימת ועל שממותיה ומשאותיה לבנות סדר עולם חדש היו מושרשות באמונה הדוגמטית העזרת בתבונה האנושית, לרוחה די לו לאדם הנבון לתהות על עצמו בשביל למצוא את האמת וליצור את הנכון (וינדלכנד, שם דף 192).

אולם התקוממות זו של התבונה נגד האוטוריטה הדתית שהקיפה את כל צורות החיים והמחשבה, התחוללה גם בתוך תחומי הדת עצמה. היא התחילה בתסיסת המיסטיקה הגרמנית נגד החזוניות היתרה שבפולחן הדתי והשאיפות לשלטון פוליטי אשר לכנסייה הנצרית, בתעמולתם של ה"מורה" אקדרט והרצען ביתמה נגד המדע האסכולתי, נגד הלמדנות הדתית המאובנת ובעד הדתיות הטהורה והאמונה הפנימית הבלתי-אמצעית השוכנת בתביון נשמת המאמין (איזה דמיון רב לתנועת החסידות שבמיסטיקה הגרמנית הקדימה את תקופת ההשכלה, דמיון בתוכן תורניתה, כוונה הטיאלי ונושאי דגלה ...) התפרצה בסערות עזות בתנועות הרפורמציה ונסתיימה בדת הטבעית של הדואיזם השואבת את עקרונותיה רק מן התבונה האנושית (טולנד, המשכיל הטפסי, בא כח האופייני ביותר של פילוסופית הדת הרציונליסטית) ואשר מתודעתה הדתית, התגנף לגמרי רוחה וקסמה העצמי של הריליגיוזיות (וינדלכנד, חלק שני דף 48).

ברם גולת הכותרת של כל אותה התנועה ההומניסטית-המהפכנית היתה המדע החדש — מדע הטבע, שהוא החידוש העיקרי של התרבות המודרנית, בו התגלמה השאיפה הכמוסה של האדם המודרני לנער מעליו את אבק הדורות ("אך עשן ורקב יטובבך עם שלדי חיות ועצמות מתים" — פאוסט) ולמתן דמות טבעית לחיים. חיי הפרט והחברה.

המדע הוא השתות, הקנין העיקרי של המחשבה המודרנית, הוא הוא הבסיס

והמסד של כל השקפת עולם והשקפת חיים של האדם המודרני. בראשית צעדיו הולך המדע שלוב זרוע עם הדת, ולא עוד אלא שגוון מיסטי-תאוסופי מובהק לו. בדרגתו הראשונה מדע הטבע המודרני קשור בתורת המסתורין ומחקרים תיאולוגיים-ספיקולטיביים. אולם צורתה הראשונה הפרימיטיבית הזו לא יכלה לעמוד זמן רב בפני ההכרה המבוגרת של האדם המודרני ולאט לאט מתברר שגשת המדע, המדע המודרני לכל בעיות העולם רחוקה היא מאד מכל השקפת עולם והתבוננות דתית.

ביחוד הביאו התגליות הגדולות שבאו תכופות בתקופת הרנסנס מהפכה עצומה בציור הקוסמוס ובתמונת העולם של האדם המודרני וביחד עם זה של עמדת האדם בעולם הקוסמי. הרחבת האופק הגיאוגרפי והקוסמוגרפי גרמה גם להרחבת האופק המחשבתי וההיסטורי של אדם התרבות האירופי. גדול ממדים היה ערכה של תגליתו הגאוגית של קופרניקוס (שהשפעתה על התפתחות התרבותית ההיסטורית היתה כה עצומה עד שגם גדול הפילוסופים קנט סמן את המהפכה הכבירה שלו בשטח המטפיזיקה, בשם „נקודת המהפכה הקופרניקאית“). ההכרה המרעית הקופרניקאית החדשה לא הצטמצמה בגבולות של תיאוריה אסטרונומית. תורתו היא מפעל גורם עצום שיצר השקפת עולם חדשה, השקפת עולם מדעית-טבעית, במקום ההשקפה הקוסמוגונית הקדומה-הגיאוצנטרית העושה את הארץ מרכז העולם, ששמש מסד לכל תפיסת עולם מטפיזית דתית-נוצרית בימי הביניים, באה ההשקפה החדשה, בת התרבות המדעית של אירופא הצעירה-ההליוצנטרית, העושה את השמש למרכז הקוסמוס וכתוצאה מזה: במקום הגישה האנטרופוצנטרית, העושה את האדם למרכז ותכלית הבריאה, באה הגישה החדשה המייחדת לאדם מקום אחר ותפקיד אחר, פחות מזהיר ויותר ענייני בתוך המרחקים האין סופיים של היקום. שוב לא יכול האדם אחרי שהתרחב מבטו מן התחומים המצומצמים של הארץ „שלו“ אל השטחים האסטרונומיים העצומים להתיימר שהארץ היא הציר סביבה ינוע העולם, שהיא היא מרכזה של ההווה האין-סופית, וההיסטוריה העלוכה של האורגניזמים הפעוטים הרומשים עליה היא התכלית העליונה ותמציתם של החיים הקוסמיים... איש-התרבות האירופי חדל מלהביט על התפתחות העולם מנקודת ראות הצרה של בן-האדם, צרכיו, מאוויו, שאיפותיו ותקוותיו האנוכיות...

אמנם הכרת עולם חדשה זו יכלה להביא להכרה עמוקה יותר של „מי שאמר והיה העולם“: הארץ הקטנה זאת היא לא מרכז הבריאה יש עולמות רבים אין קץ — מה גדלו מעשיך ה'! שיטה חדשה זו מבטלת אמנם את ציור עולם האורטודוקסי מיסודו של פיתגורס, שנתקבל על ידי אריסטו ואחריו החרה החזיק הרמב"ם שלנו, ועל ידי תוכו נהפך לדוגמא רשמית של הכנסייה הנוצרית, המעמיד נגד עצום בין השמים, עולם הגלגלים, עולם השכל הפועל — הגשם החמשי ומלכות השלימות והארץ, העולם מתחת לירח העולם השפל, בן ארבעת היסודות; לפי השיטה החדשה, שהעמיקה ביחוד ד. ברונו, עליו נייחד הדבור להלן, אין מרכז יקום או בנוסח אחר: כל נקודה בעולם אין סופי זה יכולה לשמש למרכז. אבל בהורידה

את הארץ ממרכז העולם למדרגת אטום בתוך ממלכת אטומים האין סופית. היא מיוחדת לה באופן סימולטני מקום שזה עם גרמי השמים האין סופיים ... וגם להכרה חדשה של תפקיד האדם בעולם אינ-סופי זה: האדם איננו תכלית הבריאה — גם הרמב"ם מתריע על העמדת השאלה בגישה צרת אופק כזו — ויש בזה בהשקפה שטחית. משום השפלת גאון האדם, אבל כח מעודד ומרומם צפון בו. האדם מתבטל ומתגדל כאחד; הוא פושט את הצורה המוגבלת הארעית, הומנית והמקרית, את צורת ההגיה הרגעית, בת חלוף, ונעשה שותף למעשה רב ליצירה קוסמית, אין ראשית ואין תכלית לה ... והיא, להיפך עד גרמה לכפירה חדשה, נוקבת ויורדת עד תהומות הנפש באלהי העולם. הכרה קוסמית חדשה זו במקום להביא לידי הכרת האמן הנפלא, אמן הקוסמוס, הביאה דוקא לידי הסתכלות-עולם מכנית, הראוה באוניברזם בטבע והמנגנון שלו רק מערכת כחות סכניות, דוממות, משוללות אינסלינגציה אוניברסלית, המכוונת אותה בתכנית במחשבה תחלה... המדע החדש התחיל לתפוס את היקום הפלאי הסובב אותנו כבירה בלא פנהיג' — במה אינויפרנסית לפגישת אטומים משוללי תודעה ...

את המסקנות הראשונות ברוח אנטי-דתי מובהק מהתורה האסטרונומית החדשה הוציא, קדוש' המדע החדש, דוורדנו ברונו. על בסיס ההכרה המדעית החדשה בנה הוא את פילוסופית הטבע הפנתיאיסטית, המניחה את אינ-סופיותו של העולם במקום ובזמן (בשללו יחד עם זה מציאות אלהות פרסונלית-טרנסצנדנטית מחוץ לעולם האין סופי, שהיא, היא השקפת העולם הרשמית של התרבות המדעית החדשה עד ימינו אנו (ועיין למשל ספרו של איינשטיין: „עולמי“).

ד. ברונו, ה„הירוס“ של התרבות המודרנית היה תלמיד של אורדן הדומיני-קנים, אולם תורתו של ק. הוציאה אותו לא רק מהתחומים הצרים של האסכולסטיקה הנוצרית אלא גם הרחיקה אותו כליל מהתורה היהודית-נוצרית מהתורה המונר-היאסית והסילה אותו בזרועות הפנתיאות. „ביחד עם בגדי האורדן — אומר וינלונד (תול. הפיל. החדשה, ח"א דף 71 בתרגום עברי) — פשט גם את שמלת התורה הכנסייתית כל עיקר“. ספרו „על היקום האין-סופי ועל העולמות“ („Del unificato universo a dei mondi“) — הוא ההכרזה הראשונה של התרבות האילית המודרנית נגד השקפת עולם היהודית-נוצרית; בו הוא מסיק בפעם הראשונה מהתורה האסטרונומית החדשה לא רק קוסמולוגיה חדשה, כי אם גם מטפיזיקה חדשה; הוא סותר את ציור העולם האריסטואי בדבר סופיות העולם שנתקבל למצב הכללי של האיאלוגיה היהודית וגם הנוצרית, והוא מורה ברוח הפנתיאות שהיקום ותחלל הם אינ-סופיים, שהאוניברזם מורכב מן חלל אינ-סופי, וממספר אין סופי של עולמות המתנועעים בתוכו (*). הוא אמנם רחוק מהפנתיאות השכלתנית של שפינוזה ואת

(*) לאמתו של דבר היה ר' חסדאי קרשקש, זה הפילוסוף-המאמין הגדול, הראשון שהעביר תחת הבקורת את הדוגמטיקה השכלתנית של הרמב"ם והלוחם הראשון נגד הפילוסופיה והחזית כשהו היהודית, אחריה נמשך הרמב"ם, ובראשם הרב הגדול, רבינו משה בן סימון, אשר עם גודל שכלו העלגת הקפתו בחלמה, הבין בספר הפילוסופים ובמאמריהם סתורו ויפתו, ומהקדמותיהם

האלהים־הטבע הוא תופס לא כהויה קפואה, משוללת תנועה ורביי כהעצמות האין־סופית של העצמים הסופיים, אלא כסובסטנציה חיה, אקטיבית ודינמית. ככח טבע פועל ויוצר תמיד; בחבורו "שיחות על אודות הסיבה, הראשית והאחרת" (Dialo ghi della causa, principio et uno) הוא מבאר שביחס לעצמים היחידים: יש להבדיל בין הסיבה והתכלית (causa efficientes, causa finales), מה שאין כן ביחס לסובסטנציה האלהית, שהיא סבת העולם ותכלית העולם. האלהים חי בתוך היקום כאמן בתוך יצירתו, בבחינת הכח היוצר התכנית האיריאה האמנותית, אלא שהמחשבה האלהית יוצרת גם את המציאות מתוכה עצמה ... כל האורגניזמוס הקוסמי, לברונו, נרשם חיים נצחיים ואינו אלא פעולה יצירתית תמידית, ממוש כל הצורות והדמויות האין־סופית הצורות בעצמות האלהית, וכתוצאה מגישה זו, בנגוד לשפינוזה, השולל בהחלט כל התבוננות תכליתית בטבע, ולמרות הסתמכו על המסורת הדימוקרטית־אפיקורסית בדבר תורת האטומים, תופס ברובו את מנגנון העולם לא כעיקר מבני, אלא כמפעל אמנות של אלקים, המתגלה בהרמוניא הנפלאה של הטבע; ספרו האחרון, האקורד העליון בהסימפוניה הפילוסופית שלו: ("Degli eroici turori", על ההתלהבות הנייראית" הוא המנון פיוטי־פילוסופי נשגב, מלא התרוממות הנפש, געגועים סוערים לאין־סוף ותשוקה אקסטטית אל האלות דוגמת ה־"כתר מלכות" הגבירולי ... לא לחנם היה ברונו בן הרנסנס שהמסתורין של ימי הביניים והמחשבה המפוכחת של הזמן החדש תוססים ביחד בקרבו ... ולאחרי כלות הכל מכילה תורתו כפירה גמורה באלוה התנ"ך, אלהי סיני, אלהי ישראל; האלהים של ברונו הוא לא האלהים הטרנסצדנטי של כתבי קדש, בורא עולם ומנהיגו, כי אם אמננטי, זהותי עם העולם, כלומר טבע ולא אלהים ... והתכליתיות" היא "תכלית" פרמננטית אין ראשית ואחרית לה, היינו אי־תכליתיות קונקרטית ומסוימת ...

לברונו היתה תודעה ברורה מנגודה של תורתו אל התורה הנצרית והוא ראה

החלשות עשה עמודים ויסודות" ואחר "אשר לא נמצא עד עתה חולק במופתי היוני אשר החשיך עיני ישראל, על כן ראיתי אני וכו'" (אור הי", הקדמה) הראשון גם שהתנגד לתורת סופיות העולם של אריסטו; ר' חסדאי חולק על ההקדמה הראשונה של עשרים ושש הקדמות האריסטו סליות־סימניות "שמציאות בעל שיעור אחד אין תכלית לו, שקר" (מורה נבוכים, חלק ב' בתחלתו) שממנה יוצאת ההנחה על סופיות העולם והוא סובר שכן אפשרית היא מציאות של התפשטות אי־גמית, אין סופית. על רעיון זה בנוי כל ספרו ואין כאן המקום להאריך. ממנו שאב שפינוזה את הרעיון על ההתפשטות האין־סופית ולא עוד אלא שהשתמש באותו המשל של ר' חסדאי על הקו המתמטי (כמו שאין הקו ברכב מנקודות, כך אין ההתפשטות האין־סופית מורכבת מחלקים) ואפילו באותם הביטויים: ר' חסדאי מתבטא על המופת האריסטואי שהוא "גערך על הרוש" (שם חלק שני ס"א ושפינוזה בדומה לו: *petitio principi* ועיין מכתבי שפינוזה, מכתב עשרים ותשעה. אמנם לפי ד"ר יואל בסטרו: *Die Religions philosophie des: Chisdoi Crescoe*—התרומם ר' חסדאי לידי הסתכלות עולם חדשה זו בדרך האמונה ולא ע"י ההגיון הפילוסופי, בכל אופן גם ד"ר יואל מודה שבפולמוסו של ר' חסדאי נגד אריסטו נעזרים כל היסודות לבנין השקפת עולם חדשה זו, שלא היתה יכולה להגלות אלא ע"י שיטתו של קופרניקוס. ברם ההבדל העיקרי הוא בזה שר' חסדאי מוציא מהנחה זו מסקנות לא רק תיאולוגיות, כי אם גם גנוסולוגיות־מסתיות, שאין למצוא בפילוסופיה מקור האמת ואין בכח הרעיון השכלי לענות על כל השאלות", וברונו ודחתיה: השקפות פנתיאיסטיות־אליליות ...

בפתיחתו שלו בהקבלה אל המונותיאות הביבלית-נוצרית את ההבדל שבין התיאור לוגיה והמדע. את משנתו ראה כגולת הכותרת של המדע — היא היא המדע, והמדע נהפך אצלו לדת. דת האנושיות החדשה, דת אירוסה המדרנית. כנביא הפנתאות היה ברונו כל ימיו נע ונד בבירות אירופא, כ"פאטיון של הפילוסופיה החדשה" (וינדלננד, שם דף 78, תרגום עברי) נשא על פני האוניברסיטאות אשר בג'ניבה השועיות. פריס הצרפתית, אוקספורד האנגלית מארבורג הגרמנית, פרג הצ'כית et cetera ללחם נגד הנצרות ולהפיץ רעיונותיו החדשים ברבים, עד ששב בסוף ימיו שבע רוגז ונודדים אל ארצו ושם נפל קרבן על מזבח הקנאה הדתית ונשרף על ידי האינקוויזיציה הנוצרית ...

למרות זה שאנו היום, לריבות המאמינים שבתוכנו, מעריכים את טהרת כוונותיו של ברונו ורחוקים מהעריצות והקנאות הדתית של ימי הביניים מוכרחים אנו לציין שעל ידי "קדוש המדע" הזה נזרע גרעין הכפירה הדתית של המדע החדש והתהווה הכוח האתיאסטי של התרבות המדרנית וממנו התחילה תנסינה אל האלילות העתידית-מטריאליסטית, הפרי-מונתיאיסטית של הציוליוזיה האירופאית. מימיו נברחה תהום עמוקה בין שני כווני הרוח היסודיים בתרבות האדם: בין הדת והמדע, התהום התרחבה והתרחבה עם כל התקדמות נוספת של המדע.

אולם, סלע המחלקת שבין שני מקצועות התרבות האלו, הבעיה שעוררה התנגשות רבה ביניהן וסערת הרוחות באירופא המדעית היתה שאלת התכליתיות של תופעות הטבע התכניתיות של מהלך החיים הקוסמי. כל הדתות המונתיאיסטיות רואות ביקום יצירה אלהית, העומדת תחת הנהגה פרמננטית של היצור, הטבע כהתגלות כח יוצר אלהי, העומד תחת הנהלה תמידית של כח אלהי, זה הוא מושכל ראשון, הדוגמא הראשית, עיקר העיקרים של כל דת חיובית, המתבססת על כתבי הקדש של היהדות; הסדר ההרמוני של היקום היופי הקוסמי המגלה תכניתיות אמנותית של אינטליגנציה יוצרת, הוא הוא המופת החותך, הבלתי-אמצעי והמתווך ביותר על מציאות הבורא של כל פילוסופיה דתית, השואבת את תבנה המיתפזיז ואת השקפת עולם שלה מן התנ"ך. "והאיד הוא הדרך", אומר הרמב"ם (יד החזקה, ספר, הל, יסודי תורה פ"ב), "לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן במעשיו ובראויו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אהב ומשבת..." ולא עוד, אלא שהקונטמפלציה בהרמוניא הקוסמת מביאה לידי אמוניה ואקסטזה דתית. ("ומתאוה תאוה גדולה..." שם) לתכלית זו מציע המימוני במקום זה את יסודות מדע הטבע שבימיו: "ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים, כרי שיהא פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם" ואחרי שהוא מסדר ברכה תמציתי את שיטת הפיזיקה והמתפיזיקה שלו, הוא מסיים: "בזמן שאדם מתבונן בדרכים האלו ומכיר כל הברואים ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא". בעל "חובת הלבבות", המסדר הראשון של האתיקה היהודית,

מקדיש לרעיון הארמוניה של הטבע הקוסמי פרק מיוחד: שער הבחינה. בו הוא מוסר מערכת של עובדות של הטבע העולמי והטבע האנושי, המעידות על החכמה האלהית המתגלה במבנה העולם כמו באורגניזם האנושי. ר"ש בן גבירול מביע מחשבה זו בשפת ציורים פיוטיים נשגבים בהמנחן הדתי שלו: „כתר מלכות“, ר' עזריאל רבו של הרמב"ן ותלמיד ר' יצחק סגי נהור, יוצרת של הקבלה ותחישה („אבי הקבלה“, ר' בוזי פ' ישרא), בבואו בחבורו רב האיקנות ומעט הכמות: „פירוש עשר ספירות“, בפעם הראשונה אולי בתולדות המיסטיקה הישראלית למסור הרצאה שיטתית של המסתורין העברי בצורה של דו־שיחה („על דרך שאלות ותשובות“), מתחיל בנסוח העקרון של אלהים כמנהיג הטבע: „ואם ישאל השואל מי יכריחנו להתאמין שיש לעולם מנהיג? תשובה: כמו שאי אפשר לספינה בלי קברניט וכי“.

בבריאה הקוסמית יש תכנית אלהית, ועד על זה הסדר המופתי של חזיונות הטבע ותהליך החיים הנצחי: „ואת שלא כח בבריות, יש להשיב אם כן היתה הבריאה במקרה וכל הבא במקרה אין לו סדר ואנו רואים כי הנבראים יש להם סדר ועל סדר הם מתקיימים ועל סדר הם מתבטלים ועל סדר הם מתחדשים“ (שם, תשובה ג'); רעיון התכניתיות והתכליתיות אשר בטבע הקוסמית (הכוונה בבריאה), הנמצא תחת פקוח תמידי של הבורא־המנהיג הוא יסוד התיאולוגיה היהודית ובסיס השקפת עולם הישראלית וכל הכופר בו כופר בתורת היהדות: „הראשון (שבדרכי הכפירה — ש. ב. א.) מי שהוא כופר ואומר שאין לעולם מנהיג“ (ר' עזריאל בקונטרס „דרך האמונה ודרך הכפירה“, שפרסם מתוך כתבי יד אוקספורד, פרופ' שלום ב.ספר הזכרון“ לאשר גולק), אלהים, אלהי התורה הוא לא רק יוצר הטבע הקוסמי ויוצר האדם, כי אם מנהיג ההיסטוריה הקוסמית וההיסטוריה האנושית, וכל הכופר בעקרון זה כופר בכל התורה: „כי מי שאינו מאמין ב„אנוכי ה' אלקיך אשר הוציאך מארץ מצרים (כלומר, ההדגשה על המשפט השני: אלהים כפרינציפיון הצדק; רעיון ההשגחה), אף בה' אלקיך אינו מאמין, אומר הראש ב„אורחות חיים“.

אולם המדע החדש מראשית צעדיו נתן גט כריתות לכל התבוננות דתית הסתלק מלכתחילה מכל „משפט קדום“ תיליאולוגי. בעיני חוקרי הטבע החדשים מופיע האורגניזם הקוסמי כצירוף תנועות סיכני נטול נשמת חיים, כלתי תלוי בכחות טרנסצדנטיים. משטר העולם הקוסמי — אין פירוש המלה „קוסמוס“, אומר פרופ' רות ב.מורה דרך „פילוסופיה החדשה“, דף 11, אלא כנראה מחנה השוכן לשבטיו — הוא עולם ברשות עצמו, מערכת של מעשים, תופעות ועובדות שכל אחת היא תוצאה מפעולות קודמות ונקודת־יצאה של הבאות אחריו, בדרך הכרח של חוקיות אימננטית וסכנית. כל התערבות תכליתית ותכניתית של כחות אלהים בתוך מנגנון הטבע וצירוף תופעותיו, כל אינטרונציה אלהית בתוך הסטרוקטורה העולמית היא לא רק מיותרת, כי אם עומדת בסתירה גמורה לכל השקפת עולם המדעית. אין אנו זקוקים הכריז אחד מגדולי המדע, להיפותזה זו: „אלהים!“...

עקרון זה של הסיבתיות המכנית, שעליו עומדת כל חקירת הטבע המודרנית, ועל ידה כל התרבות המודרנית, הוא הוא המהפכה הכבירה היסודית והמרמיקה

למלך של הציויליזציה האירופאית שהשתחררה משעבוד אל הכנסייה הנוצרית, וביחד אתה גם מן השקפת עולם הנוצרית-יהודית. פרקה עולה של האימפריאליזם והרצון של עם ישראל. מתוך כך, אומר וינדלכנד (תולדות הפילוסופיה החדשה, חלק ב', דף 52 בתרגום עברי), יצא הנגוד שבין חרות המחשבה המדעית למסורת הדתית מכלל דיקלמציה בעלמא ..."

הסימסא השלטת של כל הכות החדש של המדע האירופאי היתה, דעת דבר לאמתו, היא דעת דבר על פי סיבותיו. אמרה זו השוללת כל פעולה אלהית בלתי אמצעית בטבע. היתה הקו המדריך של כל הפילוסופיה החדשה ולאורה הלכו כל הוגי דעות של התקופה החדשה. שתי האסכולות הגדולות של המדע המודרני: הנסיונית אמפיריסטית, שאנגליה המעשית היתה מולדתה והמתמטית-שכלתנית, שצרפת בהירת המחשבה ושקופת ההגיון היתה הקרקע הפורה שלה, שני אלה הכוזנים הפרללים בתולדות המדע המודרני, היו מאוחדים במגמה אנטי-דתית זו של שלילה מוחלטת של כל אינטרוניציה של כחות טרנסצדנטיים, אשר למעלה מן הטבע בתוך תהליך הטבע, או בצורה אורטודוקסית-מסורתית, של כל רעיון של השגחה פרטית ...

בקן, Bacon הפילוסוף הראשון של אירופא החדשה, יוצרה של המתודה המדעית הראשונה להכרת הטבע — המיתודה האקספרימנטלית, מבשרה האמתי של המדע המודרני, שקרא לראשונה למלחמה נגד האסכולסטיקה של ימי הביניים ולהתחדשות הגדולה ("restauratio magica") של המדע, שאת דרכיו התורה על ידי המיתודה האמורה. זה שספרו האורגון החדש הוריד מעל כסא המלוכה הפילוסופית את האורגון של אריסטו, המושל הטוטלי של כל המחזות והנשמות בעולם הנצרי במשך אלף שנה, הוא גם הראשון שהכריז כגאנטי מדעית כל הבנה תיאורית לוגית-תיאוסופית בטבע; הוא שרשם את התכנית לפילוסופיה המדעית-טבעית, הוא גם גור את מפת השולחן שבין הפילוסופיה והתיאולוגיה, המדע והדת. בספרו הנזכר, המתחיל בחלק הסותר, הבקורתי, בו הוא עומד על אלילי המחשבה, כלומר אותם ציווי הכוב היסודיים של התפיסה האנושית הוא רואה את ההתבוננות התכליתית בטבע כהגרוע שבאלילים, כאליל הגזע ("idolae tribus") הטבוע בעצם אופיו של המין האנושי ... אין שום תכנית במהלך החיים של הקוסמוס. אין הטבע עושה שום דבר לשם איוו תכלית; את כל המאורעות הגופניים והנפשיים צריך לבאר רק בתהליך של תנועת אטומים מכנית, וגם את בעיות החברה האנושית יש לפתור ולהסביר כצירוף של פרוצסים חמרגיים (בלשוננו היום: כלכליים). בזה ציין את תעודת המדע, שדורות שלמים של פילוסופים, חוקרים והוגי דעות ממשו אותה במדעים הפיזיקאליים והאנתרופולוגיים: תורת הנפש, המוסר והמדינה ... הפילוסוף האנגלי השני ממניחי אבן הפינה של המדע החדש, שהשפיע השפעה עצומה על התפתחות החיים המדעיים, הובס, Hobbs ממשיך את התיאוריה המכניסטית של בקן, אולם אצלו מקבלת היא כבר צורה של מטריליזמוס טהור, של אתיאזמוס חמרגי. המדע, הורה הובס, הוא תורת הגופים ואין לה ענין בכחות נעלמים, (אלהיים), שהם כשבילו אי-מציאותיים ... במקצוע הפיזיקה הוא רואה את המכניקה כמסדה.

את תורת הנפש שלו הוא מציע כשיטה חמרנית ומכניסטית גמורה: את האורגניזם הנפשי הוא ראה כסבך של תנועות קורפוסקולים תנועות גוף דקים; את חיי המוסר הוא מסביר על פי... מכניקה אתית, שביסודה הוא יצר הקיום העצמי וכל הנטיות המוסריות-אתיות הן רק גלוליה, המוסוות תחת האיצטלא של אלטראיזם... ואף את המדינה הוא תופס כמנגנון אטומיסטי-מכני: כל החיים התברותיים וההיסטוריים מהווים „מלחמת הכל נגד הכל“ (*“bellum omnium contra omnes”*), והמדינה היא כלי שרת, שהמציא לו האדם במלחמה נצחית זו...

וכך העמידו שני באי כח הגדולים של המדע האנגלי את העקרון של הסיבתיות המכנית המהווה את הכפירה הכי גדולה באלהי ישראל, כבורא ומנהיג העולם, בתור בסיסה של כל מדע הטבע ומדע האדם. כיוצא בזה גדול האסכלה הצרפתית, דקרט, הפילוסוף המודרני ב-הא' הידיעה, יוצרה של הפילוסופיה השכלתנית, הוא גם מאמין באלקים על פי דרכו; הוא גם המציא מופת אונטולוגי-אנטרופולוגי חדש למציאות אלקים. אולם גם הוא שרעיון אלקים תופס מקום מרכזי בהשקפת עולם שלו, ביחוד בתורת הכרה שלו, האומר יחד עם הרמב"ם שבידיעת מציאות האלקים, האמתית שבאמיתות, תלויה כל אמת אחרת, שרק אלהים ערב לכל מדע, לרבות מדע הטבע, ש-הודאות האמתית של כל ידיעה תלויה אך ורק בהכרת אלהי אמת שבלעדי הכרה זו מן הנמנע הוא לעולם לדעת איזה דבר ידיעה שלימה, לא רק בנוגע לדברים השייכים לאלהים, אלא אף בנוגע לדברים שהם שייכים לטבע הנופני (מקומות שונים בסוף הפרק החמשי של ספרו „הגיונות“), הגיע אמנם מתוך גישה אחרת וצירופי מחשבה אחרים להרחקה טוטלית של כל ביאור תכליתי, וגם הוא, בסופו של דבר, מעמיד כבקון את מדע הטבע על תורת המכניקה ומבאר את תופעות הטבע: את היחסים הקוסמיים של האסטרונומים, כמו את התנועות של האורגניזמים הפיזיולוגיים על פי עקרונות המכניים של הדחיפה והדחיפה שכנגד, ממש ברוח תורת האטומים הדימוקרטית-אפיקורסית... ביחוד מפורסם השמוש שהוא עושה את הפרינציפיון המכני כלפי בעלי חיים, שהוא רואה בהם, בבעלי חיים, רק מכונות דקות מן הדקות...

והנה גם שפינוזה שלנו, שאברהם קרוכמאל קורא לו „רבנו ברוך“ ושכל החוקרים המודרניים החל מד"ר רובין (מלבד הרמן כהן ויבדל לחיים — יעקב קלצקי) עד קלוזנר מתאמצים לגלות את האופי היהודי של תורתו (שהוא, לאמתו של דבר, הכפירה הכי גדולה באלקי עמו, אלהי אברהם...), וזה האחרון גם הכריז עליו מעל במת האונברסיטה שלנו, בפתוס רב כדרכו: „אחינו, אחינו אתה“, ברצותו בזה לבטל את החרם של הקדמונים נגדו, כביכול... שולל בהחלט כל התערבות פעולת התכלית האלהית לתוך מנגנון הטבע, ולא עוד אלא הוא הוא שהביא את פילוסופית הטבע המכנית למסקנתה הקיצונית ביותר והכריז על ההרחבה הפרינציפיונית של ההתבוננות התכליתית מהכרת הטבע המדעית.

בקנאות ובטימפרימנט היהודי שלו הוא נלחם בעיקרים התיאולוגיים של חכמיות העולם, ביחוד: באפשרות הנסים, כאקט מחוץ לחוקיות הטבע, פרי

התערבות ספציפית של הכח האלהי. ואת פרוצסי הטבע הוא „מבאר“ כשלשלת מכות מכניות, קבועה ומוצקה בחוקיות הבלתי מעורערת. זהו בנגוד לשיטת רבו, שרובי תורתו שאב ממנו, ר' חסדאי קרשקש, המחליט בדגיוניות רבה: „להיות כל פועל טבעי וכיש רצוני (כלומר בעל רצון, בנגוד לדומם) לתכלית ידוע, אין המלט הפעל השלם הזה להיותו לתכלית חשובה“ („אור היי“, בריש מאמר שני) — כוונתו, אם כל פעולה של איזה עצם, ביחוד עצם מחונן ברצון, היא נעשית לאיזו תכלית שהיא, אין לחשוב שהפעולה הקוסמית העצומה הזאת הטבע, תהא נטולת תכלית ותכנית ... ; ולם הלא שפינואז כופר גם בבורא עולם.

את עקרון הסבתיים המכנית ש. נותן ענין גם למקצועות המוסר והפוליטיקה והוא הופך בתופעות החברה והאדם „כאילו היה בנדון קיום, שטחים גופים...“ ועל ידי זה הוא נעשה לדברה הטפסי של השקפת עולם דרסטיניסטית שהיא מביאה לכפירה קיצונית בחזרות הרצון „שמעולם לא הביע אדם בחריפות כזו ובלא שום חששות ופקטורים כלל כשפינואז“ (וינדלבנד, חלק א', על שפינואז) וממילא גם באחריות על מעשיו. את התיים המוסריים הוא מסביר בדרך מכנית וכהובס רואה הוא את המסד של כל התיים הנפשיים ביצר הקיום העצמי, והאנוכיות היא לדעתו המניע היחיד של האורגניזם האישי והחברתי; כמו כן תופס הוא את המדינה כהתגלמות של האיגואיזם האישי וגם למשפט הוא נותן פנייה טבעונית גמורה, בהחליטו שמשפט וכו' היינו הך ... (אמנם רעיונות אלו מהווים את הדיוטה התחתונה של הסיסטימה האתית של שפינואז, עליה הוא בונה עלייה מוסרית בעלת מעוף שגב ואפק גדול הממדים, אבל אלה הרעיונות הם בכל זאת היסודות של הבנין המונמנטלי הזה; כמו כן אין להכחיש שבמחשבתו של שפינואז תוססים גם אלמנטים דתיים-מיסטיים ששאבם וקלטם ממקורות היהדות, ועל כן אנו מוצאים אצלו גם את „אהבת האלקים המושכלת“ — הכוח הכללי של תורתו הוא בכל זאת אנטי-יהודית וגם אנטי-דתי. שפינואז כאישיות ושפינוזיסמוס כשיטה חידה הם ואין פה המקום לפתרה) ...

וכן הולכת ומעמיקה במרוצת הדורות התהום שבין הדת והמדע, האמונה והחקירה, התיאולוגיה והפייזיולוגיה אשר באירופא הצעירה; המדע המיוחד תחנך את נצחונותיו באותה התקופה ואשר ממנו הושאל השם להתבוננות אי-דתית בטבע-המכניקה ערד השלים את מסע הכבוש הגדול של התנועה המדעית החפשית האנטי-דתית. אולם עמוק ושרשי הוא היצר הדתי במעמקי נפש האדם ועד כמה שרצו להחניקו, מוכרח היה להתפרץ ולמצוא לו מוצא בתעודה האנושית; האינסטינקט הדתי מתגבר סוף כל סוף על השכלתנות הפילוסופית והדעית ומתחיל תובע את ספקו ואז התחילה תנועה, דווקא בקרב אנשי המדע, אשר בקשה למצוא השלמה בין דרישות המדע וההרגשה הדתית, אשר שאפה לגשר בין התיאולוגיה והפילוסופיה, הדת והמדע, לאחד את ההשקפות המדעיות הטבעיות עם האידיאות הדתיות ולצרף את העיקרים המכניים של ההתבוננות המדעית בטבע עם דוגמות הדת בדבר הנהלת עולם תכניתית ותכליתית, באחת: למצוא סינתזה בין החמרגנות והדיאיוזם ...

עוד רוברט בויל, ממיסדי החימיה החדשה, נסה למצא צירוף מחשבתי בין

המדע הדתי ומדע הטבע המדויק, בתור איש מדע החזיק בהשערה האטומיסטית והורה שהתפיסה המכנית של כל תופעות טבע היא מושכל ראשון של המדע ותעודתה היחידה. מצד שני, בתור איש דת ואמונה ו"לרגל החנוך של יראת שמים" שלו (וינרלכנד), שאף לתקן את הסתירה שבין הדעת והאמונה, שאיפה שלא עלתה בידו כל עיקר. כל ימיו נקלע ב. בין שתי קצוות המחשבה האלו, אשר לא ידע להשלים ביניהן: מצד אחד שלל את המסקנות האתיאיסטיות של החמרנות ומצד שני העריץ את המסקניות המדעיות המדויקת של המכניקה ונגד זה אשר תסס בעמקי נשמתו ואשר לה מצא לו פתרון ופורקן, ועזע את כל ישותו ומהותו הנפשית. עם זה יסד מכון מיוחד, שתפקידו יהיה להרחיק את מסקנות הכפירה הגמהרת ולהוכיח שהמדע החדש אין בו סתירה לתוכנה העיקרי של הדת, אולם לשוא היתה כל החתירה הזאת. יצירת סינתיזה זו שבין הדת והמדע, צרוף מחשבתי ענקי זה שבין האמונה והשכל זקוקה היתה להארת ברק (בלשונו של הרמב"ם) של אינטואיציה גאונית, ואז אמנם הופיעה.

בכל תקופת ההשכלה של המאה ה'17 וה'18 שררה בין חוקרי הטבע והוגי דעות שלה פלגות פנימית שבין שתי ספירות מחשבה השונות האלו, שהן תולדות החנוך הדתי והרגש המטפיזי מצד אחד והנטייה של הדייקנות והעקביות הפירנטית של המדע השולט של השעה — המכניקה מצד שני. אמנם אך ורק עם הופעתו של גאון המדע החדש סיר אייזיק ניוטון נמצאה הפורמולה המחשבתית, הממוגת וזוג הרמוני את שני היסודות הזרים זה אל זה של הרוח האנושית: את הדת והאמונה, את החמרנות והדיאיזם...

(סוף יבוא)

הַאוֹכְלוּסְיָה בְּעֶבֶר־הִירְדֵן

מאת ר"ר טוביה אשכנזי

1. הַתּוֹשְׁבִים הַקְבוּעִים

אחרי התפוררות הקיסרות הרומאית הלכה ונתדלדלה האוכלוסיה בעבר-הירדן. שינוי מה לטובה חל במשך התקופה הקצרה של שלטון הצלבנים. אף השלטון העות'מאני החל מנסה לפני כמאה שנה, לעצור את חדירת הבדווים ולאפשר את רבייה של האוכלוסיה המיושבת.

את הרכב האוכלוסיה באמירות עבר-הירדן יש לסייג לפי החלוקה הבאה: (א) תושבי-קבע; (ב) בדווים נודדים-גמורים ונודדים-למחצה. תושבי הארץ, הם ברובם, ערבים - מוסלמים.

מחוץ עג'לה, מאוכלס על-ידי תושבי-קבע ובדווים נודדים-למחצה; שני האלי-מנטים הללו מהווים אחוז שזה במחוז הזה. יתכן שהבדווים, הנודדים-למחצה, הם הרוב ועולים על האלימנט המיושב הקבוע והקשור לקרקע. מחוז מעון, דרום האמירות, מיושב ברובו על-ידי בדווים נודדים-גמורים, חוץ מכמה שבטים בדווים נודדים-למחצה ותושבי-קבע, היושבים בשתי הערים על גבולות האיזור המדברי; מעון ועקבה.

התושבים הקבועים, באמירות עבר-הירדן, מעבדים אדמה ויושבים בבתי-אבן וחמר ובסוכות. הבדווים, הנודדים-למחצה, מעבדים אדמה ומתגוררים באהלי שער-העזים; הם שומרים על אפים הבדוויי, ונודדים בשטחים מצומצמים עד מאוד. הבדווים, הנודדים-הגמורים, הללו, אינם מעבדים אדמה (בזמן האחרון החלו רבים לעבד אדמות) וקיומם על גידול הצאן, הסוסים והגמלים ובקר; נודדים הם עם אהליהם ורכושם החי בתקופת המרעה וחדורים, לעתים קרובות, לארצות הסמוכות; סוריה (כצפון האמירות), ערב-הסעודית (מזרח האמירות) וארץ-ישראל מערבה; ערב-הירדן (אל-ע'ור), איזור בית-שאן, עמק יזרעל, וואדי אל-ערבה (מדרום לים-המלח).

עובד האדמה והבדווי עוינים זה את זה. איבה זו, בין הנודד לבין עובד האדמה, הוא מקור הקשיים בהם נתקל כל שלטון בעבר-הירדן מורחה מאז ומעולם. בימים קדומים, היה ידו של הנודד על העליונות. הוא היה פורץ מהמדבר, עט על הישוב תעלם שוב במרחבי המדבר, הגובל עם ארצות הישוב. גמלי-הריצה — אמצעי

התחבורה של בן המדבר — איפשרו לו לנוע במהירות ולהפתיע את קרבנו. לעובד האדמה לא היתה כל אפשרות להדביר את אויבו בשממה, עקב יתרון זה של הנודדים על עובדי האדמה היה הפלח תלוי תמיד בחסדו של הבדויי ונאלץ לשלם לו מסים מעיקים כופר נפש וכופר רכוש. אולם גם תשלום המסים לא היה בו כדי להרחיק את סכנת הפשיטות (ע'זו). השבטים שלא נהנו ממסים אלה לא החמיצו שום הוֹ-דמנות לפשוט לתוך גבולות הישוב בהעדרו של השבט המגן.

עם ראשית השלטון הבריטי בעבר־הירדן חל שינוי לטובה. השלטון החדש התאמץ להחדיר בלב הישוב את ההכרה שאין הבדויי חזק מלנצחו. הנודד ידע, עד אז, לנצל את פרסומו כאיש החי על חרבו, שכל כוח לא יוכל לו, והבפריים אף לא ניסו להתנגד לו. במידה שגברה הכרת הישוב בתועלתה של התנגדות פעילה לפשיטות הנודדים, הלכה ופחתה סכנת הפשיטות. אמנם מאלי מובן שאין לחסל במהרה מצב שנוצר במשך דורות ונוסף על כך לא תמיד עמדו המושלים הבריטיים לימין הישוב. "הצד המבדח — כותב ג'ארוויס ביי — הוא שהניגוד בין הישוב לבין המדבר משתקף לפעמים גם ביחס של המושלים השונים כלפי שאלה זו. כל מושל לפי תכונותיו ונטיותיו האישיות. אם המושל חדור מושגים מודרניים של קידמה והתפתחות, ושואף לנצל כל שעל־אדמה לטובת הכלל, הרי לא יראה כבדויי, צל אף סגולותיו המקנות לו חן מיוחד, אלא שריד מימיה־בינים העומד כקיר אסום בפני כל קידמה ... אולם, אם המושל נוטה מטבעו לדברים שבפיוט וברומאנטיקה, הרי כל אהדתו נתונה לבדויי ... וכל פגיעה קלה בזכויותיו המסורתיות, גראות לו מעשה חמסנות שאין לו כפרה".

רבים המכירים את אמירות עבר־הירדן רק בקשר עם פעולותיו של לאורנס, נוטים להאמין שהארץ היא ארץ מדבר. דעה זו נכונה ביחס לחבלים מסוימים במזרחה ובדרומה הקיצוני של הארץ, מקום שם הר אדום ומואב עוברים אל ערב המדברית. האיזור הצפוני, בין רבת־עמון לבין הגבול הארצי־שראלי, וכברת־הארץ שבין מסילת הברזל החג'אזית לבין פסגות ההרים המתרוממים מבקעת ים־המלה, מהווים את השטח המעובד, כאן יושבת האוכלוסיה של עבר־הירדן המעבדת את האדמה הסמוכה לכפרים. חבל אחר שבו אתה מוצא עבוד חקלאי הוא חאדיי־סירחאן, שקע ג'וף, בלב ערב הצפונית. בנוה־מדבר זה המבורך במים נמצאים כמה ישובים קטנים, כגון: אל־אזראק, בה בנו הרומאים מצודה גדולה תובע שכין למרעה. כאן הוא שבט רולה, מסוריה, אם כי עכשיו רועים שם בחורף כמה משבטי אמירות עבר־הירדן מזרחה. רק חלקה הצפוני של בקעה זו, נמצא בתחומי עבר־הירדן, מספר תושביו של עבר־הירדן כיום כשלוש מאות אלף נפשות. ואין זה אלא החלק החמישי מהאוכלוסיה שהארץ כלכלה בתקופת הרומאים, בין שנות 200 ל־500 לספירת. בתקופה ההיא היתה עקבה הנמל הראשי של הארץ ומחבורת עם עמאן וג'רש, שמצפת לשם, בדרך סלולה לאורך מורדותיה המזרחיים של הרי מואב ואדום. לאורך דרך זו נמצאים עד היום שרידי ישובים עתיקים המעידים על עבודת אדמה בקנה־מידה גדול. גבול השטח המיושב היה הקו שבו עוברת כיום

מטלת הברל התגאזית. מעבר לקו זה חגו הברודיים שקבלו אז, כמו בדורות האחרונים, קצבות בצורות שונות תמורת המנעות מפשיטות ביישוב הקבוע לעובדי האדמה ודנו של הברודי בכל הדורות לקבל שכר לא על מנת לעשות משהו, אלא על מנת להמנע מעשות משהו.

2. ספירת התושבים

יש לציין על העדרה של אמירות עבר-הירדן בשני המפקדים הרשמיים שנערכו על ידי ממשלת ארץ-ישראל בארץ ישראל המערבית, בשנים 1922 ו-1931. אין אנו רואים כל קושי בעריכת מפקד בין האוכלוסיה הקבועה, הנודדת והנודדת-למחצה באמירות עבר-הירדן מזרחה.

עד היום לא נתמקדו האוכלוסין באמירות עבר-הירדן מזרחה. האומדנה של השלטונות בשנת 1928, היתה 350.000 נפש. דין-וחשבון השלטון הבריטי, בשנת 1928, מקטין ומחזק את האומדנה הנ"ל, ב-100.000 נפש וקובע אותו רק ל-250.000 נפש. ושוב בשנת 1929, אומדן השלטון בשיעור זה: 130.000 כפריים, 120.000 נודדים-למחצה ו-50.000 נודדים גמורים. פיליבי קובע את הישוב ב-300.000, בשנת 1932 (ע"פ: אנצקלופדיה בריטאניקה, כרך 22, עמ' 411) וד"ר הועדה המלכותית לארץ-ישראל, בשנת 1937, קובע את הישוב באמירות עבר-הירדן כלה ב-320.000 נפש (עמ' 308). שוב תיקון, לגבי שנת 1921 והוספה של 50.000 נפש לגבי שנת 1928. דין-וחשבון השלטון הבריטי בארץ-ישראל, משנת 1933, אומדן את האוכלוסין ב-305.000 נפש; ושוב בשנת 1934, אומדן השלטון ב-305.000 נפש. ובשנת 1935, בין 300.000 ו-320.000 נפש. שינוי רב לא חל גם בשנת 1937, ושוב עלינו להסתמך על דין-וחשבון הממשלה המנדטורית אל חבר-הלאומים משנת 1937, הקובע את הישוב הקבוע, הנודד והנודד-למחצה בין 300.000 אלף נפש ל-325 אלף נפש. אותה שעה קובע דין-וחשבון הועדה המלכותית לארץ-ישראל, בשנת 1937, את הישוב באמירות עבר-הירדן כלה ב-320.000 (עמ' 308). פיליבי קובע את הישוב באמירות עבר-הירדן בשנת 1932 ב-300.000 (ע"פ אנציקלופדיה בריטאניקה, כרך 22, עמ' 411).

בו בזמן שאמירות עבר-הירדן מזרחה, היא פעמים וחצי יותר גדולה מארץ-ישראל המערבית, הרי כוללת האמירות לגבי ארץ-ישראל רק את הרבע במספר תושבית רובו ככולו של הישוב, הוא בדוויי-נודד ונודד-למחצה, חזק לשטחי מרעה רחביידיים, אולם אם יביאו לידי פתרון את בעיית הברודיים, לאחר שיועברו בסממן אל האדמה וההתיישובות החקלאית, יכולה לשמש אמירות עבר-הירדן מזרחה למקום מקלט למספר רב של תושבים גוססים במדה גדולה כאשר שטחה ינוצל כי האפשרויות הצפונות באדמתה הפוריה עלולות לעזור לרובו הישוב בה.

אומדנה של התושבים באמירות עבר-הירדן

שנה	הערכה
1921	350.000
1926	300.000
1927	300.000
1928	250.000
1929	350.000
1930	—
1931	—
1932	—
1933	305.000
1934	305.000
1935	300.000—320.000
1936	300.000
1937	300.000—325.000

לפי המספרים הנתונים לעיל, אנו למדים, כי עודף הלידה על התמותה התחיל לעלות משנת 1927 עד שנת 1931. אולם ירידה חלה בין השנים 1932 עד שנת 1934. ושוב ניכרת עליה משנת 1935 ואילך. אם נסכם, את עודף הלידה על התמותה באמירות עבר-הירדן, משנת 1926 עד שנת 1937 (יש לציין, כי לפני שנת 1926, אין לנו כל מספרים שנוכל להסתמך עליהם) נקבל את הסך-הכל של 44.037 נפשות שנוספו. אין לשכוח, שמחוץ לעודף הלידה על התמותה, ישנה גם הגירה חיצונית, כלומר: מבחור, הבאה בעיקרה מחבלי ארצות הגמזאות תחת מנדט צרפתי; סוריה. רובם של המהגרים, אנשי-דמשק וערבים-מוסלימים ובדווים בורחים משבטי הספר של עבר-הירדן מזרחה. יש לחשוב, שגם האוכלוסיה הבדווית באמירות עבר-הירדן מזרחה מקבלת פליטים הבאים מארצות הספר לאמירות. תנודה זו, באה מחמת בריחת בדדים או משפחות-אב כתוצאה מנקמת-דם.

3. הגירה פנימית

בעבר קרו מקרים רבים של הגירה פנימית של קהלות שלימות מחלק אחד של הארץ אל החלק השני, ואלו הם המקרים: התושבים של עכשיו באום-קים (גדרה) הם עובדי-אדמה משומרון, ארץ-ישראל המערבית. בקסטל, מזרחית של החלק הצפוני של ים-המלח, התישבו בשנת 1905 בערך, מארבעים עד חמשים משפחות מירושלים, חברון וממקומות אחרים בין החורבות; בשנת 1907, לאחר בנית מסילת הברזל התגאזית, שיישבה הממשלה העות'מאנית בערך ששים משפחה מאס-סלט, חברון ושכם וממקומות אחרים באזיזה, דרומית לקסטל.

יישוב חורבות מידבא היה כך: בדווים, ממוצא נוצרי, אשר שמרו על דתם עוד מהתקופה הפרו-איסלאמית, ובאותו זמן חיו וזיהם בהתאם לחוק הבדוי, כמו: סוליגמיה, וכו' שמקום מגורם הקודם היה אל-כרך (קיר-מואב), החליטה, כתוצאה

מחסכים עם שכניהם, להגר והשיגו רשות לכך מהשלטונות העות'מאניים לשם יישובה של עירייתחורות מידבא. השבט הראשון שהגר היו בני עזיואת. הם העמידו את עצמם תחת אדנות השבט חמידה ובעקבות ההגירה הזאת, הגרו שני שבטים אחרים ממזא נוצרי.

יש להביא בחשבון גם מקרים אחרים של נדידה פנימית, כגון יחידים ומשפחות שכתוצאה מנקמת-דם, הגרו ועזבו את מקום מגוריהם ועברו להתגורר במקומות אחרים.

4. האוכלוסיה הנוצרית

(א) מספרים.

אומדים את האוכלוסיה הנוצרית, באמירות עבר-הירדן מזרחה, ב־20.000 נפשות (דירה הממשלה הארץ-ישראלית לשנת 1935, עמ' 274). האלמאנאך האיטלאמי (מהדורה של שנת 1929, בעריכתו של המזרחן הצרפתי פרופיסור מאסיניו) נוקב את המספר של 30.000 (עמ' 442). הערכה דומה לזו של מאסיניו נותן גם הסטאט־סמאן ייד בוק (1936). ופילבי, קובע בשנת 1932 את האוכלוסיה הנוצרית ב־40.000 נפשות (אנציקלופאדיה בריטאניקה, כרך 22, עמ' 411). ב־1920 העריכו את הישוב הנוצרי המתגורר בעג'לון, צפון האמירות, ובא־בלקא ב־6.000 נפשות (ספרה של טוריה והכולל גם ארץ-ישראל, 1920, עמ' 60). בורקהרדט מספר, כי בשעתו שלמו הנוצרים קצבה שנתית לממשלה הוזהאבית (בורקהארדט, כרך ראשון, עמ' 27—28).

(ב) המוסדות.

הנוצרים מהוים באמירות עבר-הירדן את העדות הבאות: אורתודוקסים (הרוב), יוונים-קאתולים ולאטיניים. לכל עדה, כנסיה משלה ובתי-ספר משלה. על האלימנט הנוצרי בין הבדווים-למחצה, המתגוררים במואב מדבר בהרחבה הכומר הישועי ג'וסאן (ג'וסאן עמ' 267). הנוצרים יושבים בעיקר בצפונה של האמירות, במקומות הבאים: העיר אס־סלם, פחיס, אר־רומימין, עג'לון, אל־חוצ'ן, וזה א־נצרה אל־חאססיה.

(ג) בתי־דין דתיים.

לעדות הדתיות בתי־דין משלהם. ברבת-עמון — בתי־דין יוני אורתודוקסי ויוני־קאטולי. באל־חוצ'ן — יוני אורתודוקסי ויוני קאטולי. באס־סלם יוני־אור־טודוקסי.

המיעוטים הגזעיים והדתיים

(א) הצ'ארקאסים.

הצ'ארקאסים באמירות עבר-הירדן מזרחה, מונים 6.700 נפש. פילבי קובע את מספר הצ'ארקאסים באמירות עבר-הירדן, בשנת 1932, ב־30.000 (אנציקלופאדיה בריטאניקה, כרך 22, עמ' 411). המספרים שאנו נוקבים הם המספרים היותר מדויקים.

הצ'ארקאסים מוצאם מעל גדות הים-השחור, מחלקה המערבי של מדינת קאוקאז. לאחר חדירת צבאות רוסיה לתוך שטח מולדתם, כתוצאה מהמלחמה הרוסית-הטורקית הגרו צ'ארקאסים רבים לטורקיה, משום שלא רצו להשאר תחת עול שלטונה של מעצמה נוצרית. עבד אל-חאמיד, שולטאן-טורקיה, מצא עניין רב באלימנט פראי ומסור זה לתכניות ההתפשטות והאחיזה ברחבי הקיסרות העות'מאנית. חלק מהם הושיב בגולן ומרכוס שם: אל-קוניטרא, אל-מודריה, סורמאן, אר-רוהינה, כרי אל-איאם ועוד. וחלק הושיב ממערב למסילת הברזל התג'אנית, העולה למכה, היא דרך החוגגים — „דארב אל-חאג'". התישבותם היתה בשנים 1854—1881. שליחי עבד אל-חאמיד בסוריה היו הצ'ארקאסים. הכוונה שלו להושיב את הפליטים — המהגרים העזים הללו הקרובים קרבת גזע בגבולות המדבר והספר בתור אזרחים נאמנים למשטר הטורקי לעצור את שבטי הבדויים הנודדים. ריכאד בארטן, בהיותו קונסול בריטי בדמשק, בשנת 1870, מצא כבר קבוצות מהם שהשתקעו על השטח ההררי, ממזרח לעיר חומס בסוריה הצפונית. אבל ההגירה מקאוקאז, אשר באה אחרי הסכם ברלין, ספקה חומר-אנושי יותר גדול בין הצ'ארקאסים לעבד אל-חאמיד. הצ'ארקאסים היו צריכים להיות חלוצים בכל: מכיון שהיה להם להכניס את מחרשותיהם ולהחיות שממות במקום שהכלכלה המקומית היתה בנויה על מרעה בלבד בידי שבטים נודדים. הם גם שמשו כפקידי השלטון ובעיקר הלכו והתגייסו לחיל הג'נדרמיה כי לא בגולן ולא באל-בלקא הממשלה לא ארגנה באופן תמידי את הנהלת המשטר המדיני או הצבאי.

ברבת-עמקן היו הצ'ארקאסים הראשונים, שבאו להתישב בין עיי התרבות של פילאדלפיה לשעבר, על-ידי התישבותם וחריצותם נתאפשרה עלייתה וגדולתה של העיר עמאן שהיתה קודם בבחינת כפר קטן בלתי מאוכלס. עם בואם של הבריטים היו הם אדוני המקום. לאחר הכבוש ועם בוא תאמיר עבד-אללה לעבר-הירדן וגדולתה של הלאומיות הערבית ותפיסת השלטון בידי בני-טורקיה ובני-שכם הועם זהרם. נדחקים הם לאט-לאט מעמדותיהם לאורך כל תחזית. מעשי בני עדתם בסוריה בימי המרד הדרוזי-הטורי בשנת 1925—1926, כשהתחברו לשלטון בסוריה בימי המרד הצרפתי ונתגייסו לכוחות הבטחון נגד התפרצותם של הלאומיים הטורים והדרוזים, הגדילו את הפירוד שבין האלימנט הערבי, השולט באמירות עבר-הירדן, ובין הצ'ארקאסים והצ'אצ'אנים.

הצ'ארקאסים שימשו בכוחות הבטחון והג'נדרמיה הטורקית. ואף היום ממלאים הם תפקיד מכריע כמשטרי השלטון הבריטי והצרפתי במזרח-התיכון. מספר מכריע מהם שימש בכוחות המשטרה — המעולה (הג'נדרמיה הארץ-ישראלית), וכעת בחיל-הספר לעבר-הירדן מזרחה וכן בלגיון-הערבי ובכוחות המשטרה. משמר הכבוד המיוחד של תאמיר עבד-אללה, שליט האמירות, המוצב בפתח ארמונו מורכב בעיקרו מצ'ארקאסים.

הצ'ארקאסים משתייכים על כת השיעה שבאיסלאם. באמירות עבר-הירדן מזרחה הם מרוכזים בשמונה כפרים, במחוז א-בלקא והם: וואדי סיר — 2.000

נפשות; ג'רש — 1,500 נפשות; נאעור — 500 נפשות; סוילאח — 150 נפשות;
רבתי'עמן — 1,700 נפשות.

(ב) הצ'אצ'אנים.

הצ'אצ'אנים מונים 850 נפשות באמירות עבר-הירדן. כצ'ארקאסים הם שנט הררי, מוסלמי, שבא להתישב בעבר-הירדן מארץ מולדתם קאוקאז, מדאגאסטאן והא הרמה המזרחית שבקצה ארץ-קאוקאז (על הצ'אצ'אנים בכלל עיי' : אנציקלו-פדיה של האיסלאם, כרך ראשון, עמ' 316). שבט זה עמד בשעתו, בעקשנות רבה, עם השייך שלו שאמיל. בפני חזירת הרוסים לתוך שטח מגוריו באמצע המאה התשע-עשרה. אולם עם כיבוש דאגאסטאן בשנת 1864, על-ידי צבאות רוסיה יצאו צ'אצ'א-נים רבים לטורקיה. השולטאן עבד אל-האמיד החליט ליישבם כחלוצים ושומרים נאמנים בנקודות האסטרטגיות ולפיכך הושיבם יחד עם הצ'ארקאסים בעבר-הירדן מזרחה במסגרת לשמור על מסילת הברזל התג'אזית ולרסן את שבטי הבדווים לאורך הדרך המובילה למכה. באמירות עבר-הירדן הם נמצאים בכפרים הבאים : אז-הארקה — 200 נפשות; רוסיאפ — 150 נפשות; סוכנה — 100 נפשות; סוילאח — 400 נפשות.

(ג) התורכמאנים *.

לפני המלחמה העולמית היו באמירות עבר-הירדן מזרחה ישובים של תורכ-מאנים. עם כרייתת הצבא התורכי נלוו האלימנט התורכמאני אל הבורחים ויצא את החבל. נשאר רק ישוב תורכמאנים יחיד בכפר אר-רומאן, על-יד ג'רש. הכפר נמצא בגובה של 1805 רגל מעל פני ים-התיכון. פרגסת התושבים על עבודת-האדמה. יש להם מעט כרמים ומעט בקר.

(ד) הבאהיים.

מרוכזים הם בכפר יחיד ושמו אל-עדאסיה. לא רחוק מנהרים, תחנת החשמל על הירמוך והירדן. ממוצא פרסי הם ומשתייכים לעדת הבאהיים שבארץ-ישראל שמרכזה בחיפה. בתוך השממה העזובה, בין שבטי בדווים-נוודיים, חיים הם מחקר באוטוגראפיה של ארץ-ישראל, חוברת ראשונה, ירושלים, הוצאת "קדם", תרצ"א. 15 עמ'. ומעבדים אדמות. נטעו להם מרדסים ומגדלים ירקות בשפע על ידי השקאה טבעית מימי הירמוך. עומדים הם בקשרי-שכנות טובים עם הישוב היהודי שבסביבתם.

(ה) הדרחיים.

עם התפרצות המרד-הדרחי, בשנת 1925, נתגבש כאן ישוב דרחי מפוזר ובראשם שולטאן פחה אל-אטראש. מספרם 250 נפשות. במאי 1937 הגיע הא' מישאל, באיטח הנציבות-העליונה הצרפתית בסוריה לעבר-הירדן לשם תחזרת המתגרים הדרחיים לארצם. תגיל עזב את עבר-הירדן עם 250 וביניהם שולטאן פחה אל-אטראש. אפשר לחשוב שעל ידי הסידור הזה מספרם של הדרחיים בתחום האמירות קטן במאוד.

* על התורכמאנים בעבר-הירדן מערבה עיי' : סוכיה אשכנזי, התורכמאנים בארץ ישראל, מחקר באוטוגראפיה של ארץ ישראל, חוברת ראשונה, ירושלים, הוצאת "קדם", תרצ"א, 15 ע.

רשימות מקיית-החולים*)

מאת שלמה רמשק

לר' יצחק ריבקינד, מנאמני בית ספרותנו,
לידידי היקר, המעורר ומעודד, מנחת
אהבה במלאת לו חמשים שנה.

בשפתח גרשוני את דלת בית הכנסת ומרחוק הבהיק נגדו „נר התמיד“, ועל הספסלים ראה מספר של יהודים יושבים, עברתו רטט סמיר. סוף-סוף דורכת רגליו על סף בית תפלה. התחילו שפתיו רוחשות מאליהן: מה טובו אהליק, יעקב! ... ואני בדוב חסדך אבוא ביתך...

האירו מולו פניו המסכירות של הרבי, ידידו, המבקר אותו תכופות באולם בית החולים. בא לקראתו, ברכהו ברכת אח ורע השש לראותו בצל קורת בית הכנסת.

גרשוני נצטרף למנין.

מורשי לבו הסתערו: מה טוב שהוא נמצא שוב בכפיפה אחת עם עדת יהודים! הן זו בקש זה עידן ועידנים.

נזכר באותם ימים בהם כלה, כהה, לראות פני יהודי את, נפשו יצאה להיות בחבורה אחת של אחים למסורת.

נכסוף נכסף הוא היחיד, להתחבר ליחידה, לקהל ה'.

ואחרי חמש שנים של צפיה ותוחלת ממושכה הוא גרשוני, מצטרף שוב למנין.

הרגיש בלבו לקום ולברך ברכת „שהחיינו“.

התחיל גרשוני מתכונן בפני עדת היהודים זו, שהוא מתודע אליה עתה. רובה וקנים, בעלי פנים צומקים נופלים ועינים כבדות. התלאות חרשו על גביהם, השאירו קמטים רבים — אותות עוני. אף פני אחד מהם לא היו ידועים לו עד עתה. ודאי נדמן לו לראות פני אחד או השני בטיילו בחדשים האחרונים בשדרות בית החולים.

(*) מהספר „בגורלי“, העומד לצאת בקרוב בהוצאת „בצרון“.

בדם. אותן גלימות דהות. בעלי גזן דומה. המחללות את הגופות והצנומות. עם שהן מקרבות ומספרות על אחים לסכל. מטעימות הן תמיד אוריה זו של בית החולים. שרוצים לשכחה ולנערה מתוך הזכרון. והרי הן מרחיקות ומשכיחות מן הלב לפעמים את הלוכשים אותן.

אלם, מה במלבושי השבת. בסביבת בית הכנסת פגה הזרות. הרגיש הוא. גרשוני, שהוא יושב שבת אחים. ואף אותו יהודי גזן ושמגן. שלראשו חבוש טבע עם מצחת עור, כזו שחובשים השוערים. העומדים ליד פתחי ההוטלים. עם כל הזרות במלבושו ובטניו הגויים, קרוב הוא כה משנצטרף לעדה והשלים את המנין.

צילי, "לכה דודי" נישאים.

קולו הנעים של הרבי. העובר לפני התיבה. משתפך בחלל בית הכנסת:

מקדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך ההפכה.

רב לך שבת בעמק הבכא והוא יחמול עליך חמלה.

האם לא שיר תקנה. שיר עדוד ישן־חדש. ישיר הרבי מה באזני אחים אלה? הנתנערי מעפר. קומי! לבשי בגדי תפארתך. עמי! ... האם אין הוא. גרשוני. שומע בחרוזים אלה מהרהורי לבו? האם לא מלבו יצאו הדברים על עצמו ועל היושבים מה עמדו?

. . .

מזמור שיר ליום השבת. מריץ קולו של הרבי.

מראות מימי חיי. התחילו חולפים. עוברים מהר בדמיונו של גרשוני.

הנה נשמע לו קול קבלת שבת של לייב הדייג בימי ילדותו. בבית המדרש

הישן. יהודי פשוט עד מאוד היה לייב הדייג. שום סלסול לא היה נהג בעצמו. עובד אלהים תמים היה. ותפלתו אף היא תמימה היתה ופשוטה בתכלית הפשטות. היה לו נוסח משלו. נוסחו של לייב הדייג. בו היה שופך שיח בימות החול ומקבל בו פני שבת.

הנה רואה גרשוני עצמו ב-"כאר־שול" של וורשה. מקשיב לתפלתו של החזן

גרשון סירוטה. שעשתה עליו כשעתה. רושם רב.

ימות השבוע היו אז ימי תלאה רבה של מהגר. ימי גזר אינ־סופי מלשכת

שגיר אחד למשנהו. העמידה בתור מהאשמורה האחרונה של הלילה עד שקיעת

החמה. מצצה את דם התמצית. קיפחה את הבריאות והרגיזה את הנפש.

ובערב שבת עם חשכה. היה נכנס לבית הכנסת המפואר ברחוב הטלומצקי.

מקולו הזקן והנעים של סירוטה נעו אמות הסיפים. והמקהלה שרה. קסמה.

בצלילים כה הרמוניים. כה נעימים ומרגיעים; מזמור שיר ליום השבת.

המחיקו צלילים אלה את המרידות של חיי הנדוד. חדשו כוח ונפחו רות

תקוה בלב.

הנה נשמעה לגרשוני קבלת שבת בבית הכנסת של תלמידים.

כמה הן נועם היו בקולו ובתפלתו של אותו חזן לקטנים.

טהורה, זכה, השתפכה תפלת תינוקות של בית רבן. נשמע קולו בה מהד תפילתו של אותו לייב הדיין.

כלתה התפלה.

מתוך ברכת „שבת שלום“, נכנס גרשוני עם הרבי בשיחת רעים בעבדית. נתקרב אליהם זקן חביב, כשפניו שופעים תמהון וקורת רוח. פנה לגרשוני, פתח בעברית ועבר מיד לאידיש:

— מדבר בלשון הקודש? ! אצלנו, בקובנה, לא דברו עברית, אבל מבין אני. — ומה התימה? — ענהו גרשוני. — יהודי, איש קובנה, שלמד בימי נעוריו בחדרים, חזקה עליו שיבין עברית.

— ההיית מימך בקובנה? האם יודע אתה את הרחוב היאטקובי? האם הכרת פנים את ר' יצחק אלחנן?

— לא. צעיר לימים ממך, הנני. לא היתה לי הזכיה להכיר את רבם של בני הגולה פנים. ברם, לזכות אחשוב לי, שהנני יליד אחת העיירות שבה ישב ר' יצחק אלחנן שנים אחדות על כסא הרבנות. וודאי היה מאריך שם שנים, לולא בני נוהרודוק שבאו „גנבוהו“ לילה.

התחילו גפרדים מתוך אמירת שלום.

פנה הזקן לרבי: — אבקשך, רבי, למען השם! אל נא תשכח להביא לי לוח חדש לשנת תשי״ה. ראה: נא, ונא!

בקשה זו השיבה את גרשוני לאוירת בית המדרש הישן, בה נתגדל ואותה חבב. נזכר דבר ואמר ליהודי הקובנאי: — בבית מדרשנו היו מספרים על ר' יצחק אלחנן שלא היה יוצא מביתו בלי לוח בכיס, משום מעשה שהיה, ויהודי, בעל עגלה, שאל אותו מתי יהי המולד, ולא ידע בו ברגע מה לענות לו.

חזר הזקן הקובנאי ואמר לו לרבי: — ראה נא, רבי חביב, הביאה לי ביום הששי הבא את הלוח.

. . .

ירד גרשוני לאט-לאט מעל מדרגות האבן. נתקלו עיניו ביהודי דל בשר וקטן קומה, שעמד על המדרכה. כמו חכה לו בדברים.

— האם גר אתה סמוך לשכונה זו?

— לא, ידידי; תושב הנני זה שנים אחדות פה בארמלי בית החולים.

— כלומר, חולה? אחד משלנו?

— כן, מיוחדעי, אחד משלנו.

— ומאיוז ארץ, ומאיוז עיר באת?

— מפלך מינסק.

— ממיןסק? הידעת שם את משפחת לוריא, את האחים לוריא, הגבירים

המפורסמים?

— את האחים לוריא ממיןסק לא הכרתי, ברם, את לוריא מפיןסק ידעתי.

— את אלכסנדר לוריא?

— כן, כן, ידידי, את אלכסנדר לוריא בעל בית החרושת ליתדות עץ וללוחות צפי.

— הריני מבני משפחתם של לוריא. גואלי וקרובי המת. וראה, גם ראה, מה עלתה לי!

כמו להדגיש את מר מצבו, העביר ה"קרוכ" מבט עלוב על מלבושי השבת שלו, הדלים, הקמוטים, שהיו תלויים על גופו הקלוש כעל דחליל והמשיך:

— ומשכני, או ואביו לגורלי! משכנו של קרובם של בית לוריא היכן הוא, עתה? — באחד הצריפים החשוכים. הן ידעת את הצריפים!

— יהודי תביב, ומצבם של אותם בני לוריא, הגבירים האדירים ממינסק ומפינסק, מה עתה? מי ידע, אם טוב גורלם מגורלנו?

העף הקרוב על גרשוני מבט נוגה ונאנח. דבריו נסתתמו.

• • •

בדרכו מבית הכנסת, ישב גרשוני על אחד הספסלים בצל עץ. הוא חפץ להשתות עצמו באוירה של קבלת שבת ולא מהר לשוב לאולם החולים, לסביבת החליין.

לבו היה מלא רגשות ורשמים והומה עליו. הוא הגה באיש קובנה, שהתוודע אליו בבית הכנסת.

כמה זרו זקן חביב זה את הרבי להביא לו לחם!

עלו בזכרונו של גרשוני אותם חדשים ארוכים, ירחי המשבר הקשים, שעברו עליו בבית החולים.

כל מה שהיה לו שלח אז הביתה: את בגדיו, את ספריו, את עטו וקסתו. מכל רכשו השאיר רק את הלוח. זה היה חלקו מכל עמלו.

בו, בלוח, החזיק ולא הרפה ממנו. הלוח היה המצפון היהודי של ספינת חייו המסוערה. בלעדיו, היה ירא מן תאבד דרך ותטרף בין משברי ימי עוני ולילות עמל, בסביבת הנכר.

בלות, ראה את הגשר, עליו יעלה באחרית ימים אל חוף סביבתו ויצטרף שוב למנין.

ובתגיו קרא גרשוני מתוך רגש רב: צדקת, זקן חביב, איש קובנה יקר! יפה זדחת את הרבי:

למען השם! אל נא תשכח להביא את הלוח!

רבי יהודה התחיר על הנגינה *

מאת פ. ש. נשורי

ג.

כחה של נגינה גדול כח מעורר ומדריך כאחד, אם היא באה במגמה דתית. ולכן הפליג ריה"ח בשבח קול נעים ויחדו לפעולה דתית. מי שיש לו קול נעים ירנן להקב"ה, ולא שאר רננות, שנאמר: 'רננו צדיקים בה', ולא שאר רננות^(*). ועוד אמר: כבד את א' מהונך, ממה שהנאך. יש לך קול ערב — מצוה להתפלל^(**). העבודה בקול נעים אינה רשות בלבד, אלא חובה עליו להקדיש את קולו למרום. ולא עוד אלא שמי שקולו נעים ואין הקב"ה נהנה מקולו, ראוי שלא בא לעולם. ואם הקב"ה נהנה — עליו נאמר: קולי אל ה' אקרא, וכתוב: נעים זמירות ישראל^(***). וכן מוטל עליו למשוך את הנגון, שלא ישמח הלב אלא במשך הנגון ישראל^(***). וכן מוטל עליו למשוך את הנגון, שלא ישמח הלב אלא במשך הנגון. השירה והנגינה נראו לו לריה"ח כאמצעי למטרה, ולא להיפך. הנגינה מעוררת את החשק לתפלה, ששרשה היא שמחת הלב בהקב"ה. ולא לחנם עסק דוד המלך בנגינה, וכשם שכל מעשיו היו לטובת שמים, כך התכוין אף בנגינה. "דוד היה מזמר בכלי שיר ובטה להנעים זמירות, ולכך היו מורידין לפני התיבה מי שקולו נעים להבין לב השומעים לתפלה, ולכן הלויים נפטלים בקול^(***). מכאן תשובה לשואלים: מה לנגינה בתפלה ומה היחס ביניהם.

ולא עוד אלא שדוד גרם בנגינתו ללמוד כללי של התורה בישראל. "דוד היה נוטל כגור ונתנו מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בה כדי שישמעו חברי תורה, והיו חברי תורה שומעין את קלו ואומרים: ומה אם דוד המלך עוסק בתורה. אנו עאכרכ. נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה^(***). דברים אלה מביא בשם ר' פנחס בשם ר' אלעזר ב"ר מנחם, ובהם מצא מקום תרופה לדבר בשבח הנגינה ולהציעה כאמצעי מועיל לעבודת ה'.

(*) ראה בצרון תשרי תש"ו.

(21) שם סימן רנא.

(22) שם סימן קכט, עם פרוש, ברית עולם, ומקור חסד, בתוצאת ראובן מרגליות.

(23) שם תטו.

(24) שם תכז.

(25) שם תתשפס.

קול נעים קשור בתקנות אחרות הבאות לשקוד על כושר הנגון. נעימות הקול מתייבת גם נעימות הנגון, אחרת — שכר הנגון יצא בהפסדו. ויופי הקול פגם הליים היו משודרים, ובכל זאת רשאים למשוך בקול כל אות כשעור המונה. שנאמר: למשוך במשא. וכתוב: למנצח בנגינות. אבל היו זהירים שלא יתא נשמע בנגונם כמות אחרת. כגון 'תמיד' כאילו אומר 'תמי איד', וכן 'פעמים' כאילו אומר 'פעמים', 'בפי' כאילו אומר 'בפאי', וזהו: נתנה עלי בקולה על כן שנאמר. וכתוב: אל תסג גבול עולם אשר גבלו ראשונים". קול נעים — עליו נאות החזנים, והוא שעזר להם לבצע את שאיפתם להפנות תשומת לב יותר לקולם, בנגוד לחזנים בתקופות שקדמו, ודיה"ח רצה להחזיר עטרה ליושנה.

וביתד בולט יחסו באופן ברור לנגינה בצרור הוראותיו שמקדיש לנגינה הבאה לשרת את עבודת התפלה, יחס שהוא חיובי, ומתוך כך בא להדריך את המשורר ולנהל בדרך המישור. הקטעים המדברים בשבח הנגינה בסעיף י"א שבספר חסידים מדברים בפני עצמם, ונותנים לנו מושג משהו על ידיעותיו במקצוע.

רע כשאתה מתאזה לשבח קול נעים ושיר של שבח אם היו מריצים ומאזינים בלא נגון וכי מקובל היה לך. לפיכך אין לעשות במהרה אלא במשך ובקול נעים ובקול רם, שנאמר: להרים בקול לשמחה (דה"א טו, טז) ... לא יתכן שאם אתה תדבר לפני מלך בשיר דים שתדבר ולא ירצו דברך ואם תשורר להנאתך תמשוך בקולך ואיך תריץ לפני ממליך מלכים? ... ואם לא תוכל להוסיף חקור לך אחר נגונים וכשתתפלל אמור אותו באותו נגון שנעים ומתוק בעיניך — באותו נגון אמור תפלתך ואז תתפלל בכונה וימשוך לבך אחרי מוצא פיה, לדברי בקשה ושאלה — נגון שמבכה את הלב, לדברי שבח — נגון המשמח את הלב, למען ימלא פיה אהבה ושמחה למי שרואה לבכך ... גם לכבוד הקב"ה בספור שבחו לא תמהר אלא תנעים בקול שבראו ... ולא תאמר: אין קולי נעים למה ארים קולי בין בני אדם המרימים קול בשבח הקב"ה, שאם תאמר כן — הרי אתה מתרעם על מי שלא הנעים קולך, ואין לך דבר שמביא את האדם לאהבה את בוראו ולשמח באהבתו כקול מרים בנגון במשך ולא לנגן בכל עת בביתו כמנגנים בבית המשתה, כי זה עושה לשמח את לב האדם. אם כן להנאתך אתה מתכוין, ומה שכתוב (תהלים קיט) זמירות היו לי חוקך בבית מגורי — מקום מיוחד ועת מיוחד לשבח להקב"ה וטעה לתפלה מורא, והדר התחינה בכוחה ... ואין התהילה קול זמר נעים וכבוד הרינה קול רם ותפארת הרינה משיכה.

יש כאן איפוא הוראות טכניות ביחס לנגון, אין מספיק להיות בעל קול נעים, אלא יש לשמור על אופן הנגינה שתיעשה בנחת ובמשך, אחרת — לא תצליח. לא ישמח הלב אלא במשך הנגון". המשיכה בקול היא תנאי גדול בנגינה, ועליה עמדו כבר הליים בעבודת המקדש, למשוך במשא. הריצה בין תפלה ובין בשירה מחוסרת טעם, ועליה נאמר: ותהי מרצתם רעה, ובמקום אחר מתעכב

ריה"ח על ענין המשיכה ההכרחי בשירה ראשית, מפני שגם הלויים היו אומרים שירה ומושכים בהם ושנית: הרי שיר שלפני המלכים מושכים ומנעימים, לפני מלך מלכי המלכים, הממליך מלכים ומלכותו מלכות כל עולמים, דין תוא שינגנו וינעמו שנאמר: ונעים זמירות ישראל ואין נעים אלא במשך, ולכן ספר תהלים שונה בנגינות מן הנביאים. הנגינה בלי משך אינה ראויה לשמה, ורעות רוח"ה שהיא מתפלל הרבה בלא משך ובלא כוונה.

בתפלה הוא ממליך לשיר בנגון ובנעימה לפי בחירה חפשית, באותו נגון שנעים ומתוק בעיניו. אבל יש שמותר לו לותר על רצונו ולשיר בנגון אחר. מי שמתפלל ובתפלתו שמע קול נגונים שמבטלים אותו מכוונתו ידבר התפלה באותו נגון ולא ישתבש^(*). מובן שהתנאי בעינו עומד אם הנגון המדובר הוא נגון של תפלה ולא נגון של חול.

וכן מורגש בתוראותיו ידיעה במיון הנגונים, שלא לערבב נגון בכיה לנגון שמחה, כדי שלא לשנות לפי הצלילים את אופי התפלה. ובכלל הזהיר על הקריאה והתפלות ועל נעימותיהן. לא תסיג גבול רעד אשר גבלו ראשונים (דברים יט, יד), שתקנו הנגונים, שלא יאמר נגון של תורה לנביאים וכתובים ושל נביאים לתורה וכתובים ושל כתובים לתורה ונביאים, אלא כל נגון כמו שהוא מתוקן, שהכל הלכה למשה מסיני, שנאמר יעננו בקול (שמות יט, יט^(*)). הוא האמין שהנגונים שבאו אלינו מפי המסורה ושמןעימים בהם את קריאת ספרי הקודש — מקורם בהר סיני, או כפי שהעירו על זה^(*) בקול ובנעימה שהיה משה שומע באותה נעימה היה אומר לישראל, וחלוקת הנעימות לפי הספרים נקבעה בידי משה. אלא שחלוקה זו החריפה יותר בעקב הגלות וסודרה לפי הארצות, ואפילו במבטא. יתכן שהוראה זו שמשה יסוד לתקנות המהרי"ל שהתפלל ברגנשבורג לפני התיבה בתקופה יותר מאוחרת, שבאו לשמור גם על הנעימות המסורתיות האחרות, שלא יאבדו בתהום הנשיה.

עוד פרט חשוב שעמד עליו בנגינה הוא: לשיר בקול רם (בשמחה להרים קול), כי רק אז אפשר להבליט את הנעימות שבקול נעים.

ד.

טעמי המקרא ונעימות התפלה והפיוטים באו לכתחילה במגמה דתית, ויש להשתמש בהם בהתאם למטרתם. אבל אין לנגנם בתפקידי חול. "זמירות היו לי חוקיך" (תהלים קיד, נד). דוד מניח כל זמירות ושירות שבעולם לעסוק בתורה, היה קורא את הטעמים בנעימותיו ובטעמותיו בזמירותיו. אבל אותם ההולכים ואומרים המקראות דרך לצים והם בפיהם כשיר של עגבים, עתידה תורה שתצעק עליהם ואומרת: רבש"ע! בניך עשאוני ככנור, ובשעה שהם קוראים בי במרוצתם.

(28) שם תנה.

(29) שם שב.

(30) עין בילקוט יתרו על פס' זה ועין במגיל ס' רפה סק"א.

אז אינם קוראים במזמורי הטעמים"). הטעמים והנעימות נוצרו לתועלת הקריאה והמעשה, בין של כתבי הקודש ובין של התפלות, ולא יתכן לחלל את הנעימות מתוך לגדר תפקידם ומחוץ למקומם, שיוצא אז כאילו מושרות בדרך היתול.

ואפילו מי שיש לו בן קטן מוטל בעריסה, לא ירננו לו כדי שלא יבכה, בין ברנן שירים חמירות של גי'ים ובין של נגוני ישראל שהם להקב"ה (שאין לעשות דברי תודה כמין זמר — סנהדרין קא, ע"א). אבל אם יש חרצות מפסוק ותלמוד הוא מנגנן כדי שיזכרם ולא ישכחם, מותר, אעפ"י שהתינוק שותק ונהנה".

מה גרם לעמדתו החרפה של ריה"ח נגד נגון של גי'ים, שאסר עליו בהנאה? האם הפחד בפני ההתבוללות בנגינה היהודית? אבל עובדה היא שריה"ח עמד בפרץ כלפי נגוני נכרים, מי שיש לו קול נעים יזהר שלא יזמר נגונים נכרים, כי עבירה היא", ולכן נברא קולו נעים, לשבח בוראו, ולא לעבירה. אם יש גלח שרוצה לעשות פיוט לע"א או גוי לעשות זמר לעבירה והוא אומר ליהודי: אמור לי נגון נעים שאתם משבחים לאלהיכם, אל יאמר לו, שלא יהא על ידו". לא ילמד אדם לגלח אותיות ולא ינגן לפניו זמר נעים, פן ינגן הגלח אותו נגון לפני ע"ז, וכל נגון שמנגן גים לפני ע"ז לא יעשה יהודי אותו נגון שבח לקב"ה. ואף ביחס לתינוק שבוכה אחה תאמר לנכרית לומר היא מזמרת שיר של ע"ז כדי שישן, אעפ"י שאתה לא תשמע אלא הילד, אסור, ואעפ"י שהילד כבר ישן, כי הנגון גורם שאינו מקיץ, ולא רק נגוני נכרים אסור להשמיע לילד, אלא גם פסוקים אסור לומר כדי שישן התינוק ולא יבכה". מהתקונים הללו יש שרוצים ללמד שהיהודים בני הדור הרבו להשתמש בנגוני נכרים גם בתפלה, ולכן אין לחשוב את נעימות התפלות למסורתיות ולמקוריות. ברם דוקא התקנות של ריה"ח ואחרים מראות שדעת החכמים לא היתה נוחה מזמורת זר, ובאו לגדור את הדרכים נגדה, ויש לחשוב שהשפעת החכמים היתה גדולה בימיהם לגזור ולקיים.

הנגינה בתשעה באב ובכתי אבליים היתה אסורה, כבר מהטעם הפשוט שבמקום שיש אבל אין להשמיע קול שיר. אבל היו מקרים יוצאים מהכלל, ועל פרטי המקרים היו החכמים תופשים עמדה, לפי המצב והתנאים. מסופר שבמקום אחד היה נשמע בבית אחד בתשעה באב קול משוררים וכלי שיר. אמרו הזקנים להוציאם. אמרו בני הבית: אנחנו מתכוונים כדי שאותם קטנים יתענו, ומפני קול השיר לא יהיו חלשים. אמרו הזקנים: מוטב שיאכלו ואל יהא שיר שמחה בבית". נקודת השקפתם היתה שבתשעה באב אסור הנגינה חמור יותר מאסור האכילה.

(31) ספר חסידים, הוצאת פרגליות, סימן קמ"ו.

(32) שם שמו.

(33) שם תשעה.

(34) שם תתקמח.

(35) שם שמו—שמו.

(36) שם תתשמו.

וכן נתעורר אותו וכח ביחס לשירה בבית האבל. חכם אחד עבר על פני בית האבל ושמע שמשוררים. אמר להם: הלא כתוב (איוב ג. ז) אל תבא רננה בו. אמרו לו: לא יהא זה אלא כרבן גמליאל שרחץ כשמתה אשתו ואמר איסטניס אני, ולא גזר חכמים באיסטניס. אף כאן התינוקות בוכים ואין ישנים וברינה הזאת לישנם, להטיל שינה עליהם שלא יבכו. אמר להם: לא יתכן שרבן גמליאל ירחץ למראית העין, אעפ"י שהיה איסטניס, אלא בסתר. אבל קול הרנה נשמע למרחוק והקול משמח, שנאמר (שיר ב, יד) כי קולך ערב, בשמחה להרים קול (עזרא ג, יב), ואעפ"י שאין מתכוונים לכך, אל תבא רננה בו, אל תגרום ברינה שירננו עליכם".

בחתונות לא גזרו על הנגינה כי התתונה עומדת על יסודי השמחה, והנגינה משמשת גורם עקרי להפעלת השמחה. אבל השתדלו למעט בשמחה עד כמה שאפשר כזכר לחורבן. כתוב: כי על כל כבוד חופה (ישעיה ד, ה), וסמוך ליה: אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו (שם ה, א), ולמה קורא לפורעניות שיר ולמה משורר על זה? אלא ללמד על שירת חופה כיצד לשורר בחופה מחורבן הבית כדי למעט בשמחה וזכר לירושלים, ולכך אמר: יסיר תפארת העכסים (שם ג יח), ואח"כ כבוד חופה, ואח"כ שיר של פורעניות, ואמר המנונא זוטא: וי לן דמיתנא".

ועוד יותר צמצמו את הנגינה בחתונות תוך שנת האבל של הורי החתן וא הכלה. אחד צוה לבנו לערוך נשואין לאחר שלשים יום למיתתו, ואמר החכם, לעשות כאשר ציווה אביו, אבל כלי שיר לא ישמע בבית".

תמיד היו מקפידים שלא להזכיר שם שמים לבטלה, ובקשר לכך התפתח בספרות השו"ת וכח, שטרם נסתים ביחס לענינים שנבעו מהאמצאות החדשות. ריה"ח אינו מביע כאן את דעתו, והוא מסתפק למסור מעשה שהיה בחסיד אחד שהיה יושב בבית החופה, ושמע אחד מן המשוררים במחולות שהיה מזכיר את שם שמים בשירו, והיה אותו חסיד מנדהו על כל פעם ופעם בהוסיפו שגם שדים אינם מזכירים שם שמים לבטלה". על נושא זה נתעוררה השאלה", בדבר המנהג שנוהגים בהרבה מקומות לשורר קדיש, את יתגדל, שזה בודאי חסא גדול, היות שבקדיש נזכר שם שמים. וכן נתעוררה השאלה על הפונוגרף, שמנגנים בו לצים דברים שבקדושה". והרי הפונוגרף נעשה כיום גורם תרבותי חשוב, ומקליטים בו שירי תפלות של חזנות ושירי דת, ונשאלה השאלה, אם התקליטים שחקקים בהם דברי קדושה טעונים גניזה כספרים מודפסים. אלה השוללים את גניית התקליטים מסתיעים בכסא שלמה המלך שהשמיע קול בבחייתך אותיות הברת

(37) שם שמד.

(38) שם שצב, הוצ' מרגליות.

(39) שם תקלו.

(40) שם ד.

(41) עין בטו"ז אריח סי' תקיס סק"ה.

(42) עמודי אור אריח סי' קנו אות ג.

חיבת ופסוקים" (במדבר רבא פ"ב י"ז) ובכל זאת לא נידון לגניזה. והיכוח נשאר פתוח. והתקליטים עם נגוני קדושה לא נאסרו לבוא בקהל.

בימיו היו נוהגים להפיק תועלת משירה במקרים של אסון. וראה בזה מעין "שיר בשירים על לב רע" (משלי כה, כ). והוא מספר מעשה באשה אחת שיצאה מדעתה מחמת שמת בנה והתחילו להפוך דעתה על ידי שיר כדי להשכיח צערה⁴³. חזנות כאלה מצא בחיי העבר וההווה. כגון לזיים שמשוררים על תודה של רשעים ולכס רע, ואף למשורר כן. וכן חתן וכלה שהם רשעים ולכם רע אסור לשורר להם לשמחה שנאמר: על כן בחוריו לא ישמח אדני (ישעיה ט. טז). וכן שר בשירים על לב רע ועל לב עצב כמו אין זה כי-אם רוע לב; מי שאמר שירים בשוקים ומתנגן או כמו מיוטים שנתקנו בהם לשבח להקביה שהם משוררים לפקח ולשמח לב עשה רע בעיני ה' שמשתמש בעבודת ה'".

תעשית כלי שיר היתה מפותחת כבר בתקופתו במדה מסוימת. בלי שהיתה קשורה בסוגי עץ מיוחדים המתאימים לגמישות הכלי ולצלצול הקול. או טרם הצליחו לעמוד על סוד טיב הצליל. והיו עושים כנורות מכל עץ הבא ליד. ריה"ח מצא שאין לעשות כלי שיר מעץ שבכד השתמשו בחלקים ממנו לארונות מתים. ולשם חזק דבריו ספר מעשה שעשו ארון למת. ונשאר מן העץ. אמר יהודי: אקח אותה חתיכה ואחתן כנור. אמרו לו: אל תקח. ולא חשש ותיקן כלי שיר מאותה חתיכה. וראה בחלום אותו המת שתיקנו לו הארון. ואמר לו קודם שתיקן משויר הארון כלי שיר, אם יתקן — הוא ינקום ממנו ולא חשש ותיקן. ועוד אמר ליה: אם לא ישובר הכנור יהיה מסוכן. ולא חשש וחלה. וכשחלה מאד לקח בנו אותו כלי שיר ושיבר על קברו של אותו שנראה לאביו והניח השברים על הקבר ונתרפא אביו⁴⁴. מזה מוכח שהיהודים שנאחזו אז בענפים שונים של מלאכה ומסחר עסקו גם בתעשית כלי שיר. ומקומות אחרים אפשר לראות שהיהודים הצטינו במלאכה זו ועשו בה חיל. ומלאכה זו לא נכללה בין ענפי מלאכה ידועים שנאסרו עליהם אם ע"י גזרות מיר-חדות מטעם המדינה ואם בגלל התחרות לאומית משקית.

מנהג הזמירות והנגונים לשבתות התאזרח מזמן בכל העדות והקהלות. בלי למצוא לו סמוכין מן התורה. השבת עם מאכליה. קשוסיה וכל הקשור בה לא בבת אחת נוצרו. כל תקופה הוסיפה נופך על יפי השבת. הזמירות הן אחד הדברים המסייעים הרבה על יפי השבת. ריה"ח מנסה לפתור את שאלת הסמוכין בפסוק: ויברך אלקים את יום השביעי (בראשית ב, ג) ולא פירש במה, אלא באותם דברים שקלל איוב את יומו תשכון עליו עננה (איוב ג, ה) אל יחד בימי שנה, אל תבוא רגנה בו יקבחו אודרי יום העתידים עורר לויתן (שם ג, ו—ח) מכלל שבירך את השבת באור ומצהה שישיר וירגן שבחות. שנאמר: מזמור שיר ליום השבת טוב לתדות לה' ולזמר לשמך עליון. ויש לשמוח בשבת⁴⁵.

43 "ספר חסידים" סימן שמח.

44 שם התורה, הוצ' מרגליות.

45 שם שכו.

46 שם רנו.

מיני הזמר של חול נכללו אצלו בין ההנאות שבהן יכול היצר הרע להתגבר על האדם ולהביאו לידי חטא. והוא תקן תקנה שאם ראה אדם שיצרו מתגבר עליו באכילה ובשתיה ובמיני זמר ומתירא שמא ישתכר ויבא לידי עבירה, התיר לו לילך במקום אחר וילבש שחורים. כל זה כדי לשבר יצרו. אבל לעבור עבירה או אפילו שתית יין במיני זמר המרגילין לשמחה אסרו, וכל שכן מה שהוא למעלה מזה (").

דברי תורה עמדו אצלו למעלה מכל התענוגים, ואפילו מתענוגים הטובים מחיי משפחה והוא הזהיר (" שלא לבטל דברי תורה בשביל תענוגים ושעשועי ילדים וחת נשים, וגם לעזוב טיולים וראיות נשים ונעימות מזמורים, כדי שיהא לבו שלם בשמחת ה'.

בימי ריה"ח היתה כבר קיימת עמי הארצות בחלק מהקהל במדה מסוימת, שהביאה לא פעם לידי צחוק, וביחוד בקריאת התפלה. נראה שכבר אז נהגו בעלי ה"איראצייט" לעבור בעצמם לפני התיבה, ולקהל המתפללים ניתנה הודמנות לראות את עמי הארצים בקלקלתם. אף דבר זה עוררנו לקבוע עמדה לגבי אותם המגמ' גמים בלשון וקורין לחית הא ולשין סמך ולקוף טית ולריש דלית איך מתפללים או איך קוראים בתורה ואומרים דבר שבקדושה כשמגיעים לנפשנו חתה' כאילו נמצאו מחרפים ומגדפים ("), והוא מעיר שאין לתמה על החפץ, כי בוראנו אשר הוא בוחן לבות אינו שואל כי אם לב האדם (עין סנהדרין קו ע"ב; רחמנא לבא בעי) אשר יהיה תמים עמו ואחרי שאינו יודע לדבר כענין נעלה עליו כאילו כוון יפה. וכן אותם הקוראים פסוקי דזמרא בקול רם ונעים זמר ואינם יודעים הפסוקים ואומרים בטעות תפלתם חמירתם מתקבל כריח ניחוח, וגם הקב"ה שמח עליו שמחה גדולה ואמר: כמה הוא מזמר לפני דעתו, ועל זה נאמר: ודגלו עלי אהבה.

באמרות המוסר שלו העיר בין השאר: אל תערב בנים ובנות פן יחסיאו ("). הוא ראה בקרב בני קהלתו מרצה נגד חוקי המוסר, כי יצאו במחולות בחורים ובתולות יחד, ומיד עמד בפרץ ודרש ברבים: אז תשמח בתולה במחול — לבדה, אבל בחורים חקנים — יחדיו, וכן ילדים וילדות משחקים ברחובותיהם ילדים לבד וילדות לבד, וכן בסוף תהלים (קמה. יב) בחורים וגם בתולות, ולא אמר: בחורים עם בתולות כמו זקניש עם נערים לרבות נשים לבד. הוא תפס איפוא עמדה שלילית ברורה ביחס לרקודים משותפים של שני המינים, ועמדה זו נשמרת ביהדות החרדית עד היום.

בתקנות אלה אנו מוצאים את ברור היחס שבין הנגינה ובין ההלכה והמנהג, ואי אפשר להמלט מן הרושם שהרי"ח השתדל לקרב את הנגינה ליהדות בתנאים ידועים ולרכך את רוע הגזירה על הנגינה בדורות שקדמו.

47 שם סב.

(48) שם יד.

(49) שם יח.

(50) שם קסח.

ש י ר י ם

מאת חלל כבלי

א

נראשית ואחרית

ראשית ואחרית באמי יחד:

הלזת בן ויטח האב.

שמן וגם אשקה נסחד

עשתי בערסקל שב.

שלב אי בסלם צל וחקר

של האתמול והפחד.

בי עירעולם נחמם בדמיותסנהר

של העתיד ותעבר.

ב

חיי שוב מתחילים

חיי שוב מתחילים בזהר פני ילדי.

בטהרהכלת של עניני העמקות.

כלי ארשדסוד ומתקדחה.

עירעהולם צומח בי בחסד בראשית:

רשאים וצפרים, כל יצורי האדמה

משאים אלי את שמע ברכתם.

לבהבריאה חמה חסלה ושיר

וכנדיבשורה מרסקה במלא איר.

אטאט אצמח יסילים ואשעשע

בעשב, כנבעולשדה.

בעניקשלא צעירות, רעננות

אראה בהחמורש הנציה עלי

ואכוכ את צעדי סתודמתון

עם עוללי לקראת סנהר.

חסייה

לְיוֹבֵל הַשְּׁבַעִים שָׁל „הַיִּבְרוּ יוֹנִיּוֹן כּוֹלֵרֶזְשׁ”

מאת ד"ר מרדכי זאב רייזון

ימים אלה מלאו שבעים שנה מאז נוסד בית מדרש הרבנים בסינסינטי הנקרא „היברו יוניון קוללידש”, ודבר זה כדאי לעמוד עליו כמאורע היסטורי חשוב שבו קשורים הרבה זכרונות תולדותיים בשביל יהודי אמריקה. בצל קורתו הרביצו תורה חכמים אנשי שם אשר העשירו את ספרותנו בספריהם המעניינים, ובין הרבנים אשר יצאו ממנו יש לקרא בשמות הרבה מן המנהיגים והמטיפים אשר בשירותם ופעילותם עזרו הרבה בשכלול בנין היהדות האמריקאית.

„היברו יוניון קוללידש” נוסד בזמן שמוסדות מעין זה כבד נמצאו במדינות שונות באירופה, ביחוד בגרמניה. הסמינריום בברסלוי נפתח בשנת 1854, ה„הוכשוהלה” בברלין בשנת 1872, ושנה אחר זה נפתח בברלין גם הסמינריום האורתודוקסי, זה שנקרא על שם מיסדו רבי עזריאל הילדסהיימר. בפריז כבר נמצא בית הספר לרבנים צרפתים, וגם בפדוא, באיטליה, כבר שמש שנים רבות בית ספר כזה שנתפרסם ביחוד על ידי זה ששמואל דוד לוצאטו היה בו רוח החיה. היה בסמינריום מעין תשובה לדרישות הזמן החדש. הישיבות מן הסוג הישן לא מלאו עוד את הדרישות האלה בארצות מערב אירופה שבהן הובאה היהדות תחת השפעתה של המרידה הצרפתית. מערב אירופה — משמעותה היתה אימנציפאציה, חרות מדינית ושיון אזרחי בשביל כל התושבים לרבות את היהודים. ואפילו באותן המדינות, כפרוסיה ואוסטריה, שבהן לא היתה האמנציפאציה מלאה ועל הרוב נשארה רק על הנייר, גם שם הרגישו היהודים את עצמם כאילו כבר היו בני חורין גמורים, ושאפו ליפות את חייהם ולהשתוות עם בני המדינה בכל דבר לפחות בנוגע לחיצוניות. מענין הדבר, שבקהלות ר״פ שתחת ממשלת הצאר לא הורגש כל כך הצורך בסמינריום לרבנים ויהודים שם הוסיפו להסתפק בישיבות מסוג הישן — אות הוא שבמקום שלא היתה אימנציפאציה מדינית לא נמצא אצל היהודים גם הרצון והמרץ להביא שום שינויים נמרצים באופן חייהם ובמוסדותיהם החינוכיים. רק בשנות התשעים של המאה שעברה, כשנתעורר גם ברוסיה תנועת החירות שהביאה לידי חיכוכים והתנגשויות תכופים עם השלטון ורחוות המרד המדיני התחילו מנשבות גם בין היהודים ואצל הגווער היהודי, אז תחלו המשכילים שבין היהודים לחשוב על יסוד בתי ספר לרבנים כאלה שנמצאו בחוץ לארץ. ומענין מאד הויכוח

שנתגלה כאותן השנים בעתונות היהודית שם, ב"המליץ", ב"הצמירה" וה"וואסחאד", בנידון זה, כי גם בדוסייה הרגישו הרבה מן היהודים אפילו באותן השנים של רדיפות ופוגרומים שמשחיתו תחושת כבוד עומד מעבר לדלת, זמן השוין הגמור לא רחוק הוא עז, ונתן לקבל את פניו כיאות. ואחד התנאים הנחוצים הוא לחנך רבנים מודרניים לישראל אשר ידעו לנהל את בני עדותיהם ברוח התורה וההשכלה גם יחד. מסיבות שונות, מדיניות וכלכליות, לא הוצאה המחשבה הזאת אל הפועל. ויהודי רוסיה המשיכו להסתפק בישיבות הישנות לשם חינוך רבנים. אמנם נעשה נסיון להוסיף על הישיבות הישנות גם "ישיבה מודרנית" כזו שיסד הרב חיים טשרנוביץ באודיסה. על אומין של הישיבות ממין זה לא אצמד הפעם. כי זה פרק חשוב בפני עצמו בתולדות החינוך התרבות בישראל. רק זאת אומר: כפי שאני רואה אותה לא היתה הישיבה המודרנית אלא מעין בית ספר עברי גבוה ללימודים יהודיים שבפרוגרמה שלו נכללו גם מקצועות כלליים. מן הישיבה הישנה הרחיקה ללכת ועד מדרגת סמינריות לא הגיעה — מה שגם לא כיוונה לה.

מובן, ששום נימוקים כאלה הנעוצים במצב המדיני של היהודים לא באו כלל בחשבון בשנת 1875 באמריקה כשנפתח ה"היברו יוניון קוללידש". באמריקה לא היתה אז שום שאלה יהודית מדינית. אפילו תנועה אנטי-שמית כזו שאנו עדים לה בימינו חסרה כאן. האוכלוסיה היהודית בכלל היתה אז קטנה עד מאד, אולי לא יותר ממאה אלף נפש בכל ארצות הברית, ומספר קטן זה, בערך, של יהודים נמצא במצב משוכח בנוגע לכלכלה ומקומם כאזרחים היה איתן. הרוב הכי גדול של היהודים אז היה מן המהגרים מגרמניה אשר נמלטו לאמריקה לאחר כשלון המרידה באשכנז ובאוסטריה בשנת 1848, ויהודים אלה התבצרו בערים הגדולות בניו-יורק, פילאדלפיה, באלטימור ועוד. לא יכלה להיות אז שאלה של הסתגלות אל המדינה בארץ שיושביה היו אם מהגרים או בניהם ובני בניהם של מהגרים מכל ארצות התבל ועדיין חזקה היתה אצלם האידיאולוגיה התרבותית או הגזעית של הארץ, שממנה באו. הפרוצס של "סירהיתוך" שעליו דיבר ישראל זאנגוויל יובל שנים אחר כך, עדיין לא פעל אז. אנו יודעים שאצל היהודים של אותן השנים שלטה השפה הגרמנית הרבה יותר מן האנגלית שהיא שפת המדינה, ובבתי הכנסיות הטיפו הרבנים באשכנזית, פשוט מפני שלא הם ולא צאן מרעיתם ידעו להשתמש בשפה האנגלית כיאות.

אבל אם לא היתה כאן שאלה מדינית או כלכלית, שאלה תרבותית-רוחנית היתה, ודבר יצחק מאיר ווייז, מיסדו של הקוללידש ורוח הניה בתנועת הריפורמה באמריקה, הכיר בה מיד לאחר באו לארץ זו, בשנת 1846. בקהלות המעטות, שנתקיימו אז שררה עוזבה גדולה, היהודים נפלגו לכיתות כיתות שצורו אשה את רעותה, עט'וארצות גדלה ומצב החינוך היהודי היה פגום וירוד. כדאי להביא בזה את דבריו של וייז בספר זכרונותיו המענינים ששם הוא מתאר את צורתה של היהדות הניו-יורקית כפי שמצא אותה בבאו לכאן לפני מאה שנה:

בשנת 1846 נמצאו בניו-יורק שבע קהלות יהודיות, שני בתי ספר ציבוריים, מספר של חברות תמיכה יהודית, ושתי חברות של צדקה, האחת של יהודים בני

אשכנז והשניה של יהודים יוצאי אנגליה. הקהילה הפורטוגזית היתה הכי זקנה בשנים, והחבר הכי זקן בקהלה זו היה יהודי פולני. מפני שמיסטר פרידמאן אשר אצלו גרתי היה חבר בקהילה זו הלכתי אתו שמה ביום השבת בבוקר, שזאת היתה שבת נחמו, אבל סדר התפילה הפורטוגזי היה לא פחות לפי הנוסח הישן מן הסידור האשכנזי והפולני, אף כי המנהגים שם היו מעט יותר מקושטים ומופתיים. הקהלה השניה אחר הפורטוגזית היתה האנגלית-פולנית אשר לה היה בית כנסת יפה ברחוב עלן, והסידור שלה היה זה של נוסח פולין כנהוג בלונדון. אותו יום שהלכתי לבית תפילה זה נתאוותי מאוד לעיץ בספר עברי ובקשתי את השמש לתת לי ספר משניות. כששמע האדון הזה את בקשתי התפרץ צחוק מפיו, ואני תבינותי מיד כמה "ירוק" הייתי אם אמרתי למצא ספר עברי ללימוד חוץ מסידור בבית תפילה באמריקה. מובן, שטעות זו היתה לא באשמתי. רק אחר כך הוברר לי, כמה גדולה היתה הבערות שם. ברחוב סנטר, בקומה השניה, נמצאה החברה הפולנית. הלכתי לשם בערב השני בין מנחה למעריב ושמעתי איש אחד מתלבט בפירוש רש"י ומוצא את דרכו בקרשי גדול, ועם-הארצות שלו היתה כה בולטת עד שחדלתי מבא ערד. עוד מוסיף וחיז לספר שבכל העיר ניוורק, שכבר היתה גם אז עיר ואם בישראל והקהלה היהודית הכי גדולה באמריקה, לא נמצאו, חוץ מהרבעים ד"ר ליליינטהל וד"ר מירצבאכער, אף אחד אשר ידע לקרא עברית בלי נקודות, ובין בעלי הבתים נמצאו רק יחידים מעטים אשר היה להם מושג כל שהוא על היהדות או ידיעה איזו שהיא בתולדות ישראל ובספרותו.

המצב הזה לא נשתנה הרבה לטובה בין 1846 ו-1875, אבל עוד בימיו הראשונים באמריקה הרחיק יצחק מאיר וחיז לראות את האפשרויות של הארץ החדשה גם בנוגע לגידולה של היהדות הריפורמית. הוא, שהאמין בתיקונים דתיים עוד בהיותו רב אורתודוכסי באוסטריה ואשר משום זה עזב את ארץ מולדתו לנוע על אמריקה, ראה בארצות הברית קרקע בתולה לריפורמה, זאת אומרת ליהדות מודרנית בהתאמה עם תנאי החיים החדשים ולשם זה היא פושטת לאט לאט את צורתה הישנה ולובשת צורה יותר חדשה. מובן, שהריפורמה היתה בשבילו לא העיקר אלא האמצעי ליהדות מודרנית אשר תגדל על אדמת אמריקה. ידע והרגיש וחיז שעתיד גדול נבן ליהודים בארץ הזאת, ובחזונו ראה את ההמונים הגדולים אשר יבואו לכאן לשם החופש המדיני והאזרחי ונבא על אוכלוסיה יהודית בעלת מיליונים לא ספורים בימים יבאו — נבואה שנתקימה כולה — ועבודת חיז היתה להכין ולהכשיר את הקרקע כדי שיהדותם של אלה באוירה החפשית של אמריקה תהיה ראויה לשם זה שנתן לה.

יסודו של הקוללידש היה גולת הכותרת של פעולותיו הרבות וממושכות במשך קרוב לשלשים שנה שקדמו ל-1875. חיז התמסר כולו לרעיונו בכל ההתלהבות שהיה מוכשר לה ובכל כשרונותיו המרובים. בדרשות מעל תכימה ובמאמרים בעתונים היהודיים התמיד לדרוש ולהטיף שדברי היהדות באמריקה יעשו יד אחת לסקל ולעזק את שדה היהדות הנעזב, להביא סדרים בחינוך הילדים, וליפות את

המנגנים בבית התמילה. הוא דרש להתאגדות הקהלות השונות באמריקה לתוך גוש מצוק אחד כדי שמתוך אחדות גמורה יגשו לפתור את שאלת הרכנות באמריקה שבא ראה פתרון מחלט לבעיה זו, כפי שנראתה לו בדמיונו. דרכו לא היתה סוגה בשושים. קטץ עליו רוגזם של מתנגדים אין מספר אשר יראת התיקונים היתה על פניהם או אשר קנאו בו ובהצלחתו כמנהיג ומדריך ושמו מכשולים על דרכו. ויין לא שם לב להם והמשיך את תעמולתו. לימים הצליח לארגן את הקהילות או לפחות חלק הגון מהן, לאגודה אחת וראשית מעשהו לאחר זה היה — הקוללידש. זה ילד שעשועיו אשר טפחו וטפלו בו ברחמים כה רבים ובמסירות כה גדולה רבע מאה שנה. עד יום מותו בשנת 1900.

איני יודע אם התכווין יצחק מאיר ויין לזה שבית המדרש שלו ימצא דווקא בסינסינטי עירו. במאמריו הראשונים בעתונות היהודית של ימיו ששם הוא מדבר על תחיצות ליסד בית חינוך לראביים אין הוא מדקדק בענין זה. הכוונה הראשית היתה כמובן קיומו של המוסד, יהיה באיזו עיר שהיא, אבל היה בזה מן „במקום שאין אנשים וכו'". כיון שרב היה מספר המתנגדים לו ולרעיונו מנימוקים שונים ולא היה שום סכוי שהדבר יצא לפועל במקום אחר, גודרו דרך ויין ויסד את הקוללידש בעירו. פה ושם מתחו ביקורת קשה לרגלי זה. סינסינטי, אמרו, לא היתה העיר המתאימה לענין שכונה. העיר לא גדולה בהשוואה עם ערים אחרות והקהלה היהודית שבה קטנה. אבל דווקא בדבר זה טעו. סינסינטי היא אחת הערים והשוכות ביותר במערב התיכון של ארצות הברית, וב־1875 כבר נמצאה בה רשת של בתי ספר תיכוניים וגבוהים ואוניברסיטה בראשם. גם הקהלה היהודית שם היתה אחת מן המשובחות שבארץ, ובני ובנות הקהלה מצאו עונג מיוחד בזה שהקוללידש נמצא בתוכם ועשו כל שביכולתם לאפשר את מצאותו. הבחורים אשר נהרו לסינסינטי מארבע כנפות הארץ מצאו את עצמם באווירה רחבה אהדה, העניים שביניהם השיגו תמיכה כספית והתקרבות חברתית, ויכלו ללמוד מתוך מנוחה והרחבת דעת. האמת היא, כפי שהכל יודעים, שדווקא בעיר לא גדולה ביותר אפשר להתמכר ללימודים יותר מאשר בעיר גדולה שהמפריעים בה מרובים. הרבה מן האוניברסיטות הכי מפורסמות שקמו בגרמניה, בצרפת ובשווייץ נוסדו דווקא בערים קטנות, והוא הדין גם בכמה מבתי האולסאן המשובחים שבאמריקה. במה שנוגע להיברו יוניון קוללידש מסופקני אם בכלל אפשר היה לו להמשיך את קיומו, לפחות בשנותיו הראשונות, אילו לא נמצא תחת חסותו והשגחתו של רבי ויין. הוא עשה את הקוללידש למרכז כל עבודתו ותמיד דאג לו ולתלמידיו אשר היו לו כבנים. ראשיתו של הקוללידש היתה, כמובן, מצער. לא היה לו בנין משלו ואף לא חברי־מודים מספיק. התלמידים הראשונים המעטים אשר נענו לקול הקריאה ובאו לסינסינטי — הם היו רק עשרים במספר ורק ארבעה מהם גמרו את חוק למדע לאחר שמונה שנים של לימוד — למדו בחדרי בית הספר של היכל התמילה אשר לעדת בני ישראל אשר דרך מקס ליליינטהל היה רבה. המורים היו שלשה: ד"ר ויין, ד"ר ליליינטהל וסלומון אפפינגר. זה האחרון היה האחד אשר

קבל שכר בעד עבודתו — השכר הפעוט של שבע מאות דולר לשנה. וויז ולייטנהל הורו חנם. פרוגראמת הלימודים היתה גם היא דלה ומצומצמת. אפסינגר הורה פרקים בספר בראשית ודקדוק שפת עבר, יצחק מאיר וויז לימד פרקי אבות וד"ר ליליטנהל הורה את תולדות ישראל. כזו היתה ההתחלה של בית מדרש הרבנים הריפורמיים הראשון באמריקה. אבל זו היתה רק התחלה. הקוללידש הוסיף על פעולותיו ועל הפרוגראמה של לימודיו משנה לשנה כשהוסיפו לבא תלמידים חדשים ומחלקות חדשות נפתחו. ההתפתחות היתה בהדרגה. מן הקל אל הכבד. לאחר שמונה שנים של פעולה הגיע הקוללידש סוף סוף אל המטרה שלשמה נוסד, להעמיד מנהיגים רוחניים אשר חינוכם היה באמריקה, וכמו שהזכרתי היה מספר הגומרים הראשונים, בשנת 1883, רק ארבעה. שלשה מהם ישראל אהרן, הנרי ברקוביץ ודוד פיליפסון נולדו באמריקה, ורק הרביעי, יוסף קראוסקופף, היה מילידי אירופה. כדאי להעיר כאן שמארבעת המוסמכים ההם, לפני ששים ושנים שנה, שלשה כבר הלכו לעולמם ונשאר רק האחד, ד"ר דוד פיליפסון שהוא כיום זקן רבני הריפורמה בארצות הברית ואולי בכל העולם.

כיום נמצא הקוללידש בארבעה בנינים גדולים ונהדרים באחר הפרברים הבי יפים של העיר. יש לו ספריה גדולה של עשרות אלפים ספרים והרבה כתבי יד יקרים ובית-נכאת המכיל מספר גדול של חפצים בני ערך היסטורי רב אשר נקבצו מישובים יהודים בכל הארצות והמדינות. מספר התלמידים בקוללידש של היום אינו גדול הרבה מזה שהיה לפני עשרים ושלשים שנה מפני שמקבלים רק את אלה שמגייעים לאמת המידה של הכנה כפי שנקבעה מאת חבר המורים. הפרוגראמה היא רחבה וכוללת נושאים רבים במקצועות השונים במקרא ובתלמוד, בפילוסופיה הישראלית, בתיאולוגיה היהודית, בהיסטוריה ובפילולוגיה, בארכיולוגיה, בשאלות החברתיות הנוגעות ליהודים, במסיקה היהודית בחינוך היהודי, ועוד ועוד. מספר המורים והמרצים הוא כעשרים ורובם ככלם מפורסמים במקצועות שהתמחו בהם וכסופרים והוגי דעות אשר העניקו לא מעט לרכוש המדע היהודי והמחשבה היהודית.

כסופר עברי הכותב מאמר זה בשביל ירחון עברי, רוצה אני להדגיש את העובדה שבקוללידש של זמני אני ושל השנים שלאחר כך מצאו להם מקום במוסד זה לא מעטים מן המעולים שבסופרינו וחכמינו העברים. ואזכיר פה רק את אלה שכבר שבקו חיים לכל חי: צבי מאלטר, דוד ניימרק, יעקב מאנן וצבי דיונדרוק. גוטטהארד דייטש, הפרופיסור להיסטוריה בזמן לימודי שם ובמשך הרבה שנים לפני ולאחרי זה, גם הוא כתב עברית ומאמרי נדפסו ב„העברי“ של רחנצווייג וב„לוח אחיעברי“. קאספר ליחיאס, שהיה כולו חזור רוח עברי ולאומי, אם גם לא הרבה לכתוב בעברית היה, כידוע, חכם עברי מן המדרגה הראשונה בתור בלשן וכמומחה ללשון הארמית. ספריו ומילוניו בדקדוק לשון ארמית וכמומחים הרפואיים שבתלמוד הם נכסי צאן ברזל בספרותנו. ליחיאס היה פרופיסור לארמית בקוללידש במשך כמה שנים.

לפני כשתים עשרה שנה, כשכתבתי מאמר זכרונותי על הקוללידזש מזמן למדי שם לפני ארבעים וחמש שנים (נדפס במאסף „מסד“ בעריכתו של הלל בבלי ונבט לתוך ספרי „דפים מפנקסו של „ראבי“ סכמתי שם את הערכתי על מקומו של הקוללידזש בתולדות ישראל באמריקה בדברים הבאים שבהם אני אומר לסיים את מאמרי זה. אמרתי שם: „הקוללידזש, עם כל מגרעותיו באותם הימים, נתן לתניכו הרבה מן הטוב המועיל ביחס לעבודתם כמנהיגים ומורי דרך לצבור היהודי באמריקה. הוא נטע בנו את האמונה בעתידות עמנו בארץ החדשה והכשיר את לבוחינו להתמכר לעבודה החינוכית של אחינו בארץ גדולה זו. זכותו הכי גדולה היא, שהוא היה הראשון למוסדי החינוך הגדולים שקמו לישראל מעבר זה של האוקיינוס, שבוה הוכיח, שבכל זמן ועידן ובכל מקום שהוא לא אלמן ישראל ממורים ומנהיגים המכירים באחריות הציבורית המוטלת עליהם. זה היה הקנה שנעץ בתוך השרטון של הארץ הזרה, שממנו צץ ופרח ענף חדש של יהדות, שהוא עובדה קיימת, בין שמחים ובין שאין מרדים בו.

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי בִקְרָת

הַבְּרִיגָדָה הַיְּהוּדִית וְעֵתְהוֹנָה

מאת פרג'נמ אברהם צ. חלוי

נְשִׁימִים,	מִקְטָט קָלֵט	בְּחֹרִים יְהוּדִים
אֲחִיזִים,	מִיֵּת בְּאֶתְרָת,	בְּנֹכָר נִשְׁקָעִים
לִוְסִים	מִשְׁפָּרֵת שְׁמִירָר	שְׁבוּעַת עֲמִינִים
בְּשִׁבְעַת מִשְׁפָּחָה:	וְהָסָם ---	לֵךְ, מוֹלָרֵת ---
צוֹאֲרִים	לִקְבִיא נִאִילָה	בְּחֹרִים יְהוּדִים,
מִלִּים	לְאֶרֶץ מִשְׁפָּחָה,	עַל דִּגְלֵם הַשָּׁסָם,
יְהוּדִים,	לְהַשִּׁיב בָּנִים	לֵךְ מוֹסְרִים אֶת נִשְׁקָם
צוֹאֲרֵת בְּרִיגָדָה,	לְנֹבֵלִים ---	הַיִּקְרָת ---
בְּרִיגָדָה שְׁמִירָר וְהָסָם.		

קסע מִשִּׁיר לַכֵּת לְבְּרִיגָדָה. הַמִּלִּים: הַל. נַחוּס, הַנְעִימָה: עַמְנוּאֵל (מִסְפֵּי 301).

נִינִי מִתְכַּח וְאִף לֹא אִנְסָה לַתֵּת כֹּאן אֶת תּוֹלְדוֹת הַבְּרִיגָדָה הַיְּהוּדִית מִיוֹמָה הָרִאשׁוֹן עַד עַתָּה. תּוֹלְדוֹת אֵלֶּה הַמִּלְחָמָה שֶׁנִּלְחַמוּ הַמוֹסְדוֹת הַלְאוֹמִיִּים עַד הַעֲזָר הַבְּרִיגָדָה וּפְרִשְׁתָּ מַעֲשֵׂי הַבְּרִיגָדָה הַיְּחִידוֹת הָעֵבְרִיּוֹת שֶׁהִתְקִימוּ לִפְנֵיהַ בְּצִמְחָן אִפְרִיקָה וּבִיחֻד בִּחְזִית טוֹבְרוֹק וְאַל־עִלְמִין. עוֹד יִמְצְאוּ אֶת הַהִסְטוֹרִיָּה הָרְאוּיָה לָכֶךְ. עַל סִמֵּךְ חוֹמֵר זֶה שֶׁלִּפְנֵי * אֲשֶׁתְּדִל לַעֲמֹד עַל הָרֹחַ הַמִּסְפַּעֲמָה אֶת הַבְּרִיגָדָה וְעֵתְהוֹנָה. מִהוּ מִרְצוֹנוֹ שֶׁל הַחִיָּל הָעֵבְרִי? הִישָׁה הַשְׁקֵפֶת עוֹלָם לְאוֹמִית־חִבְרָתִית לְבְּרִיגָדָה וְלִכְלִי־מִבְטָאָה? כִּיצַד מִשְׁתַּקֵּמָה הַגּוֹלָה הַגּוֹסֶסֶת הַמִּתְבּוֹסֶסֶת בְּדִמְיָה בְּרִאִיָּתָם שֶׁל הַחִיָּלִים בִּישְׂרָאֵל? מֶה הֵן הַבְּעִיּוֹת הַמִּיּוֹחָדוֹת הַמִּטְרִידוֹת אֶת הַחִיָּל הָעֵבְרִי כַּחֲחִיל וְמֶה דְמוּת יַעֲרוֹךְ לַעֲתִידוֹ בְּאִי? וְכִיצַד עֹמֵד הַחִיָּל הָעֵבְרִי בַּמַּעֲרָכָה? אִפְשָׁר שֶׁאֵינִי תוֹפֵס מְרֻבָּה בְּנִסְיוֹנִי זֶה. בְּכָל־אוֹפֵן אֲתֹאמֵךְ לַעֲנוֹת עַל הַשְּׁאֵלוֹת הַגִּיל עַד כִּמָּה שֶׁאִפְשָׁר

(*) לִמְצֵי 50 גִּלְיוֹן, מִסְפָּר 280 עַד 343 וְתֹארִיכֶם מִכֵּיב שֶׁבֶט הַשִּׁיָּה עַד יֵיב אִייר תִּשְׁיָה.

עמי חומר התעודות הנזכר: קטעים וציטטות מדברי חילים, מאמרים ראשיים בעתון, דברי כתבים צבאיים, מכתבים וכו'. ואני מקוה שחומר ראשוני זה יעצור סו לתת דמות בולטת וארשת לנשמת הדברים עצמם.

„לחיל“ וא"י

המדפדף בגליונות „לחיל“ יתרשם מיד שלפניו יומן (עתון יומי) אי. גליון „לחיל“ מכיל רק ב' עמודים. בני ששה טורים העמוד וגדול רק קצת מעתוני סבליד באמריקה. ביום ששי יוצא גליון כפול, המקדיש מקום גם לספרות יפה, שירים ורשימות. „לחיל“ משמש את קוראו כעתון כללי הנותן לו את חדשות היום, בעולם ומהלך המלחמה יום יום. אך על אף תפקידי העתון השונים הוא מלא וגדוש חומר אי חי ותוסס. ואעפ"י ש„לחיל“ יוצא וגדפס ברומא רוח אי נודף מכל ידבריו ואיורא רארי ישראל מרחף על פני העתון כלו. ואלה מעט מהמדורות הקבועים בעתון:

א. קצרות מן הארץ — בו יבואו מקרי יום יום, שחשיבות חברתית להם. אסמט וכנוטים של מוסדות שונים, תערוכות וידיעות שונות המבליטות את החיים החברתיים-תרבותיים בארץ.

ב. בתחום הבטחון של הישאב — מצב הבטחון בארץ, יחסי יהודים וערבים בשטח זה, יחס השלטונות ומסקי דינים בקשר עם תסכוכת הבטחון. במדור זה באות גם ידיעות על „החטיפות והפלישות“ במחנה הישוב העברי עצמו והקורא יעמד על תופעה חדשה כאבת — הופעת אלמים (נגסטרם) בישראל.

ג. בעולם הערבי — המתרחש בעולם הערבי בארץ ובארצות השכנות בקשר עם העבודה הציונית בארץ וכמריכ ידיעות כלליות על הנעשה בעולם הזה.

ד. במשק הארצישראלי — מדור המגלה ענין רב וידיעה עמוקה בכל הנעשה במשק האי; בתעשייה, חקלאות ומסחר.

ההשפעה המכרעת ב„לחיל“ היא — אי העובדת והמאורגנת בהסתדרות-העובדים באי. ואף בפרצופו של העתון נכרת השפעת „דבר“. בלא ספק שדבים, שעשו בהסתדרות „וב„דבר“ גקלעו לאיטליה כמתגדבים לבריגדה והמשיכו את פעולתם ב„לחיל“. אינני אומר את הדברים הללו לגנות חלילה. אני משתדל לעמוד על הכחות הפועלים ב„לחיל“ ומה תרומה תרמו לפרצופו הציוני. „לחיל“ מגיב בעדנות ובפרוטרוט על כל ועידה של הסתדרות העובדים, מביא הרצאות דרר שלמים ומלאים ענין על שאלות בערות בחיי ישראל הארץ ומרחיב את בית קבולו לכל פעולה ציונית הנעשית עיי שאר המפלגות בציונות. נסתפק בציון הענינים ובאים, שיגלו את הקף עניניו הציונים של „לחיל“:

לא נמיר גולה בגולה — מתוך הרצאת א. דובקין על בעיות העלית.

ועידת ההסתדרות העשית מתיחדת עם זכרו של ברל כצנלסון.

הנוער לומד את הנגב.

כ"ה שנים ליום תל-חי. — (גליון שלם הקדש ליום זה).
הפתרון הממשי לבעית העם והארץ — מדברי הנעילה של ד. בן-גוריון.
בתערוכת עט ואדמתו.
לאחר בקורו של ווייצמן בא"י — (מאת סופרנו בירושלים).
נשיג את חרותנו ע"י חידוש מתמיד של כחנו לכיבוש — דברי מ. שרתוק
בסדר של פלוגת מהנדסים אי-ית.
הנרייטה סולד איננה.

אינדוסטריזציה של עמק הירדן — ועוד הרבה כגון אלה.
תפיסתו הציונית של „החייל“ היא מדינית קונסטרוקטיבית. „לחייל“ מדבר
גלויות ומפורשות על מדינה עברית בא"י ואינו מכרכר כרכורי „מה יפית“ של
מגנס ו„ברית-שלום“ ואינו טובע בגל של פלפולים מרכסיסטים-לניניסטים-סטלי-
ניסטים מהסטיכיקה הדיאלקטית שלכת „השומר הצעיר“ ואינו מסתפק בצעקת-סרק
מדינית מכסימלית של הרביזיוניסטים. נשמע מה במי „לחייל“ עצמו על נושא זה:
„אנו מתנדבי תחייל בגדודים העבריים וביחידות האחרות שולחים
לך ליום הולדתך השבעים — מתוך הערכת עמידתך בימי הכרעה בגורל האומה
ומולדתה בשתי מלחמות עולם. היאבקותך וחלקך בהקמת החטיבה היהודית
הלחממת תחת דגלה והוקרה עמוקה לאישיותך — את הברכה העברית הקדומה
והארכת ימים.

אנו מתנדבי החייל כחלוצי מלחמת הצלה והעצמאות העברית שרויים.
ערב צאתנו לחזית. בחרדה עמוקה לגורל המערכה על —
א. זכות עליתו של כל יהודי לארץ.
ב. זכות התגדבותו של כל פליט לחייל.
ג. ריכוז היחידות הארצישראליות בחטיבה. תחת דגלה והכרתה
כצבא עברי כרשות העם העברי.
ד. החשת הכרתה והגשמתה של א"י כמדינה יהודית מחסלת גלויות.
מצילה ומעלה את שרידי הכליה למולדתם החפשית.

ברכת „החייל“ לנשיא הסוכנות היהודית (מס. 309).

אין „לחייל“ מסתפק בתפקיד של עתון של חיילים עברים כדרך עתוני הצבא
האזורים. ל„לחייל“ יעוד לאומי-ציוני ותעודה להציל את שרידי הגלות הגוססת
כי על כן נוקבת בו ההברכה. כי החיילים העברים הם „חלוצי מלחמת ההצלה והעצ-
מאות העברית“.

ואין „לחייל“ יחידי בהרגשת יעודו, תעודתו ושליחותו. הישוב בארץ ושכבות
שלמות של ישראל בגולה תולים בו תקוות אחרונות ומאמינים. שהשתתפותו של
החייל העברי במערכה לא תשוב ריקם וממנה צמיחת ישועה לישראל.

דמותו הציונית של „לחייל“ לא תהיה שלמה אם לא נזכיר את האלמנט
הסוציאליסטי שבו. הסוציאליזם של „לחייל“ אינה תיאורטית-כתתית. היושבת שבעה

נקיים ומבקשת הכשר סוציאליסטי לכל פעולה ציונית. היא באה בעיקרה לשמש את הציונות, שהיא היסוד ונתנת לה רקע התישבותי-תעשייתי — הקואופרציה. „לחייל צופה רחאה את כל הנעשה בעולם הפועלים בכללו ועומד במיוחד על הגבית העולם הזה לציון. יחסו של „לחייל לרוסיה הסובייטית הוא ישר, בריא ונאמן אל המציאות. אין „לחייל רחאה כאחרים אדיננטציה ציונית חדשה במלמול מה של כל פקיד רוסי קטן.

לפרצופו של החייל העברי

עמדנו במדת מה על דמותו הציונית של העתון בכללו, המשקפת את הטיפוס שבפרצוף קוראיו. החייל העברי התנדב לצבא ולא גויס באונס, כי ראה במלחמת עולם זו — מלחמת הטוב ברע, החופש בעבדות וגאולת ישראל בחורבנו. הבחור העברי התנדב אף לצבא הבריטי, לפני קיום הבריגדה על אף ידיעתו את השלטון הזה, כי רצה להיות „משמרת שחרור ונקם, להביא גאולה לארץ נועדת, להשיב בנים לגבולם. הרגשת היעדר והשליחות הלאומיים היא חריפה מאד בנפשו של החייל העברי, כי על כן התנדב למלא שליחות זו בעצם ידיו ובדמו ובנפשו. נביא כאן פסקאות אחדות, שתבלטנה את אחס הישוב לחייל ואת הרגשת החייל בשליחותו: „הננו עם של יתומים ואנו עומדים בפני מאבק עליון על גורלנו ועל עצמאותנו בארץ. אלינו, אלפי החיילים ושליחיהם, מופנות העינים והתקוות של הישוב. של תנועתנו, של שארית פליטת ישראל של העם כולו וגם של העולם החיצוני. באחדות חיילים, בנאמנותנו הציונית, במילוי תפקידנו כחיילים עברים בחזית וכמביאי הצלה וגאולה לשארית העם — בזאת ניבחן כולנו. (י. בנקובר „דרך ופעלן של הפלוגות העבריות“ — מתוך דברים בכינוס חיילים — מספר 301).

וזו, בן-אשר מתוך דברים בכינוס חיילים אף הוא ב„החייל“ — צבא הנקמה והשחרור הישראלי“ אומר: „והחטיבה — גילוי חדש היא בהיסטוריה העברית. ידענו כיסופים משיחיים-צבאיים של יהודים לגאול את הארץ. טרם ידענו איי לחממת בעולם, תולכת לגאול יהודים בעולם, איי, שהעולם הכיר בזכותה לנקום את נקמת ישראל, משהו למדנו מגורלם של הגדודים העברים: נקודה אחת ישנה במצפון מין-האדם פינה אחת בתרבות-העולם, שאם האומה העברית תיאבק כולה, אחידה ומרוכזת ברצונה, ותקלע אליה במלא כחה — יכל תוכל למשטיניה וכברש תכברש את זכותה על האדמה הזאת. למדנו את תורת ההיאבקות היהודית — על סף יאוש, לאחר יאוש, מעבר ליאוש. כאן אולי עיקר ערכה של החטיבה בשבילנו ובתוכנו. בתואר זה של אומה נוקמת במכלה בה, אשר העולם הכיר בנו בהכרזת החטיבה, אנו מריחים את הריח של עצמאות עברית על האדמה שלנו. עיקר טעמה של

והחסיבה בהיותה כח מנער את רצון החיים ויוצק בנו את האיתנות. את האמונה בהיאבקות, את הכבוד העצמי ואת ההכרה העצמית.
נוסיף עוד קטע מהחייל צבא הנקמה והשחרור הנ"ל, הנותן ביטוי חד וחריף לרגשיו של החייל העברי.

„ובלכתנו לקרב אין אנו רשאים לכלוא בלבנו ולא לומר את אשר אתנו, לא לומר את האמת — לעצמנו, ליהודים ולעולם הלוחם כולו. במה אנו הולכים לקוֹה־חַיִּית? מה אנו רוצים? — לא נסתפק בציון יצר הנקמה היהודית, כי בנים אנו לעם קנא ונוקם וכי מלחמה לנו במשחית על גבולות ארצו, בתוך ארצו ועל חורבותיה. בנקמת דם בלבד לא נקיים את הצו העליון של נקמת ישראל השלמה והאמתית, נקמת החיים והחרות של האומה, אין נקמת־דם בלבד גואלת. תוך הנקמה ולאחריה אנו רוצים בדבר פשוט מאד, שכל אדם לחם בעולם יכול להבין, חייב להבין, שניאבק אתו עד שיבין: אנו רוצים שילדינו, נשותינו, הורינו, אחינו ואחיותינו, מולדתנו הקטנה והקוסמת לנו לא יהיו משועבדים לשום גלות בעולם, ושלאף ילד מילדי ישראל — גורל כליה וחנק לא יארכ לו, בימים הקרובים או הרחוקים. אנו רוצים להציל את עצמנו ואת ילדי ילדינו ממראות הכליה. אנו רוצים ברשות מן העולם להציל את השארית, הדבר הזה פירושו: לא פחות מצבא יהודי, לא פחות ממדינה יהודית.

היחידות העבריות שעלו ראשונות על אדמת איטליה והחסיבה היהודית הלוחמת, יש צליל מיוחד לקולן, והקול הזה אומר: אנו החיילים העברים, עם תום המערכה ולאחר תקופת כיבוש ארץ־האויב, נשוב לארצנו; אולם לשוב אנו רוצים ככה, כמו שהאנגלי יחזור לאנגליה, האמריקאי — לאמריקה, הרוסי — לרוסיה, — למולדת חפשית ועצמאית.”

דוקא משום הדגשה זו ש־אין נקמת־דם בלבד גואלת והבלטת היעודים הלאומיים־חברתיים שלחיל העברי במלחמה הזו מתגבר בנו הרשם שהנקמה היא המדרבנת את כחות הנפש לפעולה מתמדת ושבעצם הביאה את רוב בחורינו להצטרף לבריגדת שחרור ונקם.”

ועכשיו מרשות הרבים שבנפש החייל העברי לרשות היחיד שלו. לא רב הוא החומר האנושי־פרטי, שדרכו נוכל להציץ לתוך נפשו פנימה של החייל העברי. הרגשת גורל אכזרית ויעוד אחרון להצלת העם והארץ כאלו שטטשו את האגידה וידואלי שבכל חיל חזיי הפרטיים כאלו אינם קיימים מחוץ לתעודתו והאמת, רק במכתבי חיילים אחדים וברשימות מספר רועדת נעימה אישית וטוב להתאזין לרחשה: „... אנשינו היוורדים לעתים מן ההרים, עייפות נסוכה על פניהם —

עקבות חוסר שינה ומתיחות ודריכות מתמדת. אך העינים הללו! מה לא ראו? אל מה ניבטות?

מופלאה האדישות החיצונית שבהבעה. אם במבט העינים ואם בסיפור. בסיפור על משמרות שהתגשו באויב והוא נס, על חבר לעמדה שנפגע, על הנס בו ניצול המספר עצמו, על בתים הרוסים וכיוצא באלה. מנין זה החיסון? זו ההתגברות הנפשית, זה השקט הפנימי ושוי המשקל? אכן לא דברי מליצה בעלמא הם הערכות מפקדים גבוהים וכתבות העתונים. עובדות חיים הן — שעה שעה, רגע רגע.

מה אומר ומה אדבר על הופעתה של חנה רובינה? דבר גדול עשו מוסדותינו בארץ וביחוד, הבימה, שנתנה לנו את ביקורה.

מה היתה לנו רובינה באותו מעמד לא אוכל לבטא. יותר מאמן. אחות. חברה. נפש קרובה ונערצת. בהפרדנו רשמה דרישות שלום לרוב.

לכבוד הנפת הדגל היה טכס קצר. תפלה. דברי שרתוק ודברי המפקד. רעד עבר בגופנו כאשר העמדנו "דום" והדגל הונף. חרדת קודש. דגלנו המתנוסס ברמה דיכר אל לבנו, על סבלנו כי רב, על מעמדנו, על שליחותנו. עודנו תחת הרושם של המעמד.

ז. ל.

"מרוכים אתנו מיהודי אנגלית. עדין לא הצלחנו למשכם אלינו, לתוך חיינו. זוהי אדמת סלעים, הטעונה סיקול ועיבוד רב. כשם שאנו מצליחים בארץ לשכנע אדמה צחיחה, שהיא אדמה, כן יש לשכנע את יהודי אנגליה שהם קודם כל יהודים.

אמש היתה לנו מסיבת עונג־שבת, תחת כיפת השמים באפלת הלילה. היינו שריים בהרגשה לא של ערב שבת, אלא של ערב שעה גורלית בחיית שלג.

א. ג.

(מתוך מכתבים מהחי"ל. לקט קטעים. מספ. 334).

הבריגדה היהודית אינה פועלת פעולה צבאית שלמה לברדה. היא באה בקשר תמיד עם חלקי צבא אחרים מהצבא השמיני באיטליה. מהם היחסים האנושיים שבין החיל היהודי והאנגלי, האמריקאי, הפולני, ההודי, הניזולנדי וכו'. פרשה זו סתומה כמעט בחומר שלפני. אך נדמה לי שאין זה מקרה. יש בודאי חיץ ניכר ובוטל בין החיל העברי ושכנו הנוצרי. העברי המתנדב, נפשו דרוכה כקשת לקראת המטרה. הוא כבד ראש. מסור לתפקידו עד לקיצונות ואינו רע טוב להתרועע עם הנוצרי קל הדעת המשתובב.

הנכחה גוססת לקו אמיני זה שבחיל היהודי: כבד ראש, הרגשת אחריות ושליחות. התקדשות שלמה להיות "משמרת שחרור ונקם" תשמש העובדה, ש"לחייל" חסר לגמרי מדור של שעשועים והלצות. אפילו מקומו של הפיליסון הספרותי נעדר כמעט. בכל החומר שלפני באו רק ארבעה פיליסונים.

המעט שהובא כאן באקראי על נושא מענין זה מוכיח שלא היו התידדות והתקרבות יתרות בין העברי והנוצרי ומדגש ההבדל העמוק שביניהם. על הבדל זה שביניהם עומד העברי בהריפות יתרה ובודאי גם הנוצרי תופסו ולא יקרבו זה אל זה כנהוג בין חיילים בחזית אחת.

„סביב עמדו שלחנות דטובים. הבריק עליהם ברקם של משקאות וזלים, אשר התיקרו במחירי השוק השחור. בקבוקים עלו על השולחנות ובקבוקים ירדו. גרונות ניחרים, מכל פינות אולם הקנטין הריעו והריעו, אחת ושנית ושלישית — ככה תרועות סתם, על אהבה ונשים, נשים ואהבה...”

ועוד פינה בים אדם־שיכור זה. אף היא פינה ירוקת־מדים. אף היא חיילית — „לקנטין נכנסים רק חיילים”

— וקלטה האוון שיחה שונה ומשונה באולם זה : —

תעלת המים עלתה על גדותיה בגלל הגשמים האחרונים, הציפה דוגמים רבים של פלחה.

— אח, מה אתה סח ?

— כן, בני כותב לי על כך. הוא הפסיק את למודיו ככל תלמידי ביה״ס. הוא (בן ה־15) ובחורתי וכל שאר חברי המשק, יצאו אל השדות, טובלים בבזך עד הברכיים. חופרים תעלות נוספות, מהשדות אל הודי הקרוב. מקיים להספיק ולהציל את הזרע בטרם יחדרו המים עמק מדי...

שקט. אף בקבוקי הבירה המתפוקקים לא הפריעו בעד שקט אנשי הפלחה העטופים מחשבות־דאגה על המשק במרחקים. — — — שטפה השיחה ועברה. על שלחן הקנטין עלו פרגיות וסלק, חציר ובהמות־עבודה. צליל צלילים של בקבוקים מתרוקנים על שלחנות אחרים של הקנטין העלו את הנוסחה „המדעית” כלפינו : „עם בלתי נורמלי אנחנו...” ברדתי ממדרגות הקנטין, התגנבה ברכת־סתר על שפתי : תחי, תחי האי נורמליות הזו ? ...

(עם בלתי־נורמלי ... י. פורמן. מספר 301)

אביא עוד קטע הדין גליות באותו נושא :

— — — „עתה גזו נעלמו התמונות. במקומן תקועות מספר תמונות של גערות עירום, מאלו המופיעות בעתוני חיילים ובחזברות מצוירות, אלו הנקראות בחיך של דבר מוסכם : „גערות הסיכה”. כלומר גערות שיש לתלשן מן התחברת ולקבען בסיכות בחדרי חיילים.

ומעל למטתו של השני והשלישי אותן תמונות העירום.

— — — בהיסוס מה, כשהוא חוכך בנסשו אם יעשה את אשר נוהג היה לעשות מאז הוא בצבא, תולה את תמונות ילדיו על הקיר, היו הילדים בעינים

בהירות בהירות מסתכלים לחדר הזה, הדומה היה — תוהים. ומשניתלו תמונות הילדים. היו הבחורים, באין רואים, תולשים את תמונות העריה מן הקירות. ושוב הופיעו תמונות שעלו מגנוי צקלון והחילים.

הילדים מעל הקיר הישירו עינים בהירות ומחייכות. כי על כן, במאבק בין תמונות השחיתות ובין מבטו הבהיר של הילד — נצח הילד.

(תמונת ילד מפנקסו של חייל עברי. משה מוסנוזן מס. 343)

מהדברים המועטים על נושא זה, שבאו בעתון מרגשת הרגשה נזירית כמעט, כמו כן מפעפעת המחשבה שאין מלחמה זו לעברי כלחברו הנוצרי עת משה ואשעזעים.

אין נמשו של החיל העברי בתחורין לקלט את הנוף של איטליה, או גופן של ארצות שונות בהן דרך ופעל. תחיל העברי קשור בטבורו לארץ ישראל ואין חושי פתחים לקראת הסביבה החדשה. הוא מרגיש הרגשת זרות בנוף הזר ותופס ממנו רק את הקרוב לנוף האי, או את זה המזכיר את הנוף השוכן בלב. תעדנה השורות הבאות על עצמן :

... ופה כל ניר ועץ גזול מעט נופך.

כל טלע שרמונים יצוק ספרות-חופך

ושמי גלות חונפים מעל, ללא חזור...

הסיום :

ורמס-פה דובר בלאט : חזור, חזור !

„נתוקים“ (סונטה) אברהם בירמן (מס. 301).

(סוף יבוא)

עַף יַעֲקֹב פִּיכְמָן

מאת ניסן בריעקב

(לקט־הרהורים לרגל הופעת ספרו „פאת־שדה“)

פני כמה שנים ישבתי בגן־עיר על חוף הים השקט, והרהרתי בפיכמן — המשורר השקט... (אף העולם שקט היה אז).

עלה על לבי זכר מאמרו על „הבקרת היוצרת“; בהתלוננו שם על המבקרים המבליטים דוקא את הצד השלילי שבאמן ומעלימים עין מן הצד החיובי שבו, הוא כותב: „בכל פעם, שאני הוגה במבקרים ממין זה, אני נזכר בכדיחה הידועה על אותו היהודי, שנסע בתעודה מזויפת, וכששאלו השוטר לשמו, נתבלבל וגמגם: פלוני בן פלוני — זה ודאי שאינני... גם הם יודעים רק להגיד תמיד כודאיות, מה שהאמן איננו...“

אין אני זוכר כיצד „התגלגלו“ מחשבותי, אבל אף אני הרהרתי אותה שעה שפיכמן... איננו שניאור!... שניאור — אמרתי אל לבי — הוא משורר היער; פיכמן — משורר הגן. שניאור, משורר ההרים; פיכמן — משורר העמק. שניאור, משורר הכרך; פיכמן, הכפר. שניאור, משורר הקיץ והחרף; פיכמן, האביב והסתיו. שירת שניאור, הסמבטיון; שירת פיכמן, מי השלח ההולכים לאס. שניאור, תאוקינוס; פיכמן, הנהר. שניאור גשרים יבנה; פיכמן, מעברות...

מדרך־השדות הופיע בספרות העברית; „משבילים“ בא אל „לשון וספר“... הוא שר עת העצים עליהם ישירו... וכשלהקת צפרים חגה בשמים — בלבבו חג...

עוד באחד משיריו הראשונים — „בראשית הסתיו“ — שבה את לבי המשורר „שבוי־הרוחות“... נער הייתי, יושב על ספסל הלמודים, כשגלו לעיני מעל דפי הכריסטומסיה השיר והתמונה המלה אותו. בזכרוני חקוק מראה ההלך הזקן, העצוב וטוב־העיניים, העושה את דרכו בשדות, עם־ערב, בראשית הסתיו... (ההלך, ההלך! האין הוא עובר את ארץ־שירתו של פיכמן לארכה ולרחבה?)

„עוד רך האויר, רוי שקט הנגהות.

ומלאות חנינה הרוחות התועות.“

וככה היא גם שירתו; רכה, רות־שקט ומלאת חנינה.

כי כבר בשיר המקדם הזה חבר־יחד סמני שירתו. שם אתה מוצא את קסמו. כאן השמש והשקט, ירק־הגיא וגבעות הסתיו (צא וראה כי פיכמן הוא, ב ע י ק ר, משורר הסתיו; „מול גן תשרי“, „סתיו בשומרו“, „תשרי“, „ים של סתיו“, „אלול“ ועוד). הרוחות והשדות, הערב והעצב, התעיה והתהיה. ועל כלם: ההלך. ההלך

נלד בבראשית הסתיר... ושמותיו: תרעה, טיל. אבל העין כבר „נוהה“,
המחזק הריב כבר קורא...

שוטטו בכתבי פיכמן — אז תרגישו: שבת. הכל פוסעים כאן פסיעה קטנה.
אין מרץ ואין צוחה. כאן שולט השלום. פה מולכת המנוחה.
אך הוזים הם „נבאים עם שמש“, „צללים על שדות“ ובכוא אסון ושבר
אנו שומעים שירה חדשה. אך לא הטחת דברים כלפי מעלה, כי אם בכיה חרישית
על הגורל. החזן המרים את קולו בשאגת „שדי איום ונורא!“ בתפלת „הגני העני“
— איננו פיכמן... פיכמן הוא זה שמיד־לאחר־כך הוא פורץ בבכי לא־נשמע
ושר־מתפלל לא־לנו כי אם לנפשו...

כי פיכמן, בנה הנאמן של בסרביה, עומד בשתי רגליו על האדמה הטובה.
אין הוא „מסיק שחקים“ ו„מציע שאול“; אין הוא שואל „מה למעלה ומה למטה“.
הוא שר על תחייה ו א י ב ו מ ב ק ש פ ת ר ו ן ל ה .
„לא לי לשתר. לא לי. לעולם זה בלי דעת
נחני אל, וכוס קסמיו העצמים.

אך הוא קורא לעמד בפרץ, לתקן את המעות, לחבש את הפצע. להקים את
הסכה הנפולת. הוא לא ייעף ולא ייגע מלבאר ולבהר, מלהזכיר ולהסביר, מלהעיר
ולתאיר. הוא קורא להבנה ולהגנה, ולא למצה ולמלחמה.
אבל יש אשר תכבד על ההלך ידי־הגדודים; הוא כורע תחת משא־השאון
ונפשו תשאל לברח מ„המון הבירה“. אז ישיר:

בין יערות־הר, יש פנה־כפר,
מי נחל קולחים לאט,
ובית ילבין, והאגוז
את גופו עליו יט.
בדמי הבית אשר שר,
כעוף באילן רם,
ואני כי אלך אתכם שם,
לבבי יך רק שם.
לי אתכם תמיד שיח שיג,
ושם בית־אם, קר־דמי — — —

בכל ומכל יראה את השדה:
„אכן אין ערוך לחן היצוק על שדי־מנוחה אלה. כרוח מתאפקת
מחליקה חרש על תלמיהם. על פני משעולים מאירים אנו פוסעים פסיעות
קלות אל מישורי־ארץ גדולים...“
ככה כותב פיכמן על... ביאליק!... וברוח זו ישיר על שפינוזה ועל א. ז.
רבינוביץ, על לנין ועל וילסון, על אברהם מפז ועל אברהם לודויפול, על ברנר
ועל ברייניץ... וכלם מוארים באור־הערב וחוץ־השדה עליהם יצוק. לא כבקרת

מבקר, מעביר אמנים תחת שבטו, כי אם כבקרת משורר, מעניק חסדו ואהבתו...
יעמדו על הברכה, ברכת-שירתו, לא רק אישים כאחד-העם, כי אם גם כאלה שהעם
כמעט לא ידעם... כי פיכמן, משורר-המישור, שוטף אך מן השטחי ומרחיק רק
את הריק!

עוזבים אנחנו מאחרינו את העולם הצהול והפורח, עולם של זהר-קמה
וירק-אחו ושדי-יער... במלים אלה הפותחות את מאמרו על י. ל. גורדון, כפי
שנדפס בצורתו לראשונה, ב"מולדת", פותח לנו פיכמן חלק לעולמו הוא. (אגב:
פיכמן וגורדון! היש לך שני משוררים רחוקים-זה-מזה כאלה? בשירת גורדון
שורת האוירה של "ארבעים שנה אקוט בדור", ואלו בשירת פיכמן — זו של
"ותשקוט" הארץ ארבעים שנה...).

כי אם שניאור הוא "שומר-החומות" בשירה העברית — הרי פיכמן הוא
שומר... הירק שלה. הוא ההלך והוא גם הגנן, הוא השומר על כל חלקה טובה
והוא הפוקד כל גנה עזובה. (מספר מי ימנה לגנים בניגונותיו?).

במקום אחד קורא פיכמן לאהובה: "באשר את עוד תירק ארץ!" — אף אנו
נקרא: באשר פיכמן — עוד תירק השירה! —

בערב יום אחד, לפני כמה שנים, הגעתי לעיר הקטנה גרינביל שבאוהיו,
ומאחורי אחד הבתים הראשונים שנגלו לעיני מצאתי יהודי (אחד משלשה או ארבעה
שבעירה) עומד ומשקה איזה גנה לא-תאר-ולא-הדר לה. כל היום סחר ומכר ולערב
ספל בגנתו. מסביב נראו בתים אחרים, הדורים יותר, וגנות שהרהיבו את העין.
אותה שעה עמדו בעלי-בתים לא-יהודים ואף הם השקו את גנותיהם. אבל הוא
עמד והשקה אחרת... כאן הרגש הצמא-לאדמה של בן לעם שנתרחק מעל אדמתו...
אז זכרתי את פיכמן! מי כמוהו היטיב לשיר על הסכה ועל הסכך, על הירק
ועל הערגון לירק, על הארץ ועל הרצון להגאל בה! — — —

אבל אוה הגורל שהמשורר ששר על "קהלת" ועל "שיר השירים" ישא קינת
"איכה" חדשה, בתשא נכתבו שירי ה"אסיף":

עת כנוס ועת זמר, באין שמחה
ימים רבים הרוח משתרכת.

אסף ואל תחול — ובאספך
זמר במלא קולך את שירהלכת.

ובתשא נשא "קינה":

אשא קינה עלי שנה

שנת תוכחה אשר ארכה

ועל ימיה — — — — —

כל צליל ימית וקול חדח.

היש עור כי יחנן עולם
ולא מלח לבו שועה
ואיך יושר הדור מחור,
ובכל מור ישחר תה ז'

שורו: מי זה בא מדרך-השדות עס-ערב, הלך ילך ושיר? — ההלך!
...ההלך!

אך מתאם התקדרו שמי-העולם — — — רעם-תותחיים החריש את מגנינות-
האומה, ובדורות-דהרות סוסים נרמס ירק-ארץ! — — —
כבו בכה להלך כי ישוב וראה את „נוף-מוצארי”:

ראה, ארצי שממה, ערי שרופות-אש... פִּיכֶמֶן מִקוֹנָן עַל בִּסְרִיָּה:

„נוף מוצאי, אי החיה נוהמת,
אדמת-שדות גובבת וחמה;
הריאוס שם, כאחד עזוב בשמש,
סב לאסו אלם בצהב קמה.

— — — — —
— — — — —

שם יהודים משוטטים, שוחקים כרגבים,
זורכי-ינות, שולק-גבינה, בלהט
קיצים שרכו דרכם ובסיס-סתורים.
אים עתה ז' — — — — —

המשורר אשר נשבע ל„אור מאז וירק-אדמה” משיבֵע את בנו „לשנא את
החיה ולעד לא לשקט — — — וקצץ את כפה באשר תשלחה”. ועוד:
„וראה, שם בדשא ניני משתעשע,
וסרם ידע חרפתך, תבל —
ואני הקושתי עד עולם יד מורע
לשבור ורצוך את מחו האפלי”.

למקרא שורות אלה של משורר „רות” אתה שואל את עצמך: „הזאת נעמי ז' — —
הזכרים אתם איך שר ב„ימי-שמש” „אכן הארץ היפה — אני אהבתים מעולם ז'...
הנה... האהבה מוצא את אהובתו מתבוססת בדם... וצר לנו, כל-כך צר לנו על
המשורר שעד בצעירותו שר: „לתשוקה רק אחת — מרגעה מגדנוד ומסופות-
הימים — עוד תכל נשמתי היבעה”.

השיר המקדם ביותר שבספר — „ניסן”, נכתב בתרע"ג — הוא אפשר הרך-
הענג ביותר שבו:

„איני ידע, אם כלכם כמוני
מתעוררים בלילי סוף-ניסן
כלב חרד, כואב כלו מאשר,

לרגנת עופות מעבר לחלון — — — — —
— — — — —

אני אך אשמענה — כלי קשב
ולא אתן עוד שנת לעפעפי — — —
— — — — —
— — — — —

מודה אני : לצערי, אינני
מבחין עוד בקולות, וצוץ אנקור
כשיר העסכונית לבי לוקח,
ויערב לי קול גבתון כומר
חוחית, אם רק תפעם בו אהבה.
אכן זמרת הסנוניות מבחנת
אזני תמיד (הן מימים ימימה
בנו קנן מתחת בג ביתנו),
ועד היום שמור בה כליון-נפש
לאדמה מחממה משמש,
לפאת-יערים, לדרך-הר מלבנת, —
לכל אשר ידסק על לב הילח,
כרמו לצורות אשר תבאנה,
לגיל יצמח בחיק כל יום עולה...
כך שר פיכמן בימים ההם. ובזמן הזה :

ואיך לוקי, לארצות, את פנינו
באיר, איך תינוק גלסף לאדחטא ?
ולב לא נשבר בלילות כי ענינו
לבכי עוללים בקרונות-השמדה ז'

ובמה נחמנו ? ...

ב"מים קשים" לי הגיעו לידי בפעם הראשונה שירי ה"אסיף", ולא היה
לי מנחם רק דברי-שירתו אלה :

אשר שחת היום ולא רחם
באור הערב שב להרקם.
כסלים ייף מתן אשר אחרי.

והעיקר :

עם ערב יתקדש ויתכשר
הלב ליום הבסח
ולא יזכור אשר נסחף, אשר נשב —
אשר בלא עתו נמתח
עליו אבדן לשוא ;
כי בא יבא היום — וייף מששער
כל תמול עורי.

יברכנו-נא האלהים אשר ברך את השדה !

לספרו של ד"ר שלום כהן *

כהן כתב "שיבת אוזיסה" הידועה וכסופר עברי, מתאמה כמובן בבני גזעו שהצטיינו בשדה הרפואה, ולפיכך מרובים הם בספריו תיאורי חייהם של הרופאים היהודים השרים, שהעניקו מחמתם למדע הרפואי ולא התכחשו לצור מחצבתם. כמו גורדון, ארליך, וטרמן, מרמורק, מגדלשס, שיק, האפר קין, סשרניחובסקי ועוד.

לא מציאה גודמנה לו לד"ר כהן בהיסח הדעת ולא מצא לפניו את כל החומר מן המוכן. עליו היה להשקיע עבודה רבה ומאור מצה, בחיפוש מייגע בכל המקורות האפר שריים. ספרים, חוברות ועיתונים שונים ומתם גם יקרי המציאות. וכשלא מצא לפרקים בהם כדי סיפוקו, עליו היה לברא בכתובים עם מוסדות ומכללות רבים, עם הרופאים המ- תוארים על ידיו בעצמם, או לאחר מותם עם יורשיהם וקרוביהם הבקאים באורח חייהם של הנפטרים. הוא לא חת מפני עבודת סוף זו המתשת כוחו של כל סופר, התגבר על כל המכשולים והעיכובים, ביחוד עכשיו בשעת חירום, שתנאי החיבור עם אנשים בני חוץ לארץ, הם קשים לאין ערוך, והוציא מתחת ידו דבר מתוקן בתכלית.

בספרו האחרון "העולם הרפואי החדש", שזה עכשיו יצא לאור, ימצא הקורא המעיין, תולדותיהם התמציתיות של שלש מאות רופאים לערך, ידועים לתהילה כל אחד במקצועו המיוחד. רופא רופא וקורות חיין ותיאור מעשיו לטובת המדע הרפואי, ותמונתו הב- הירה, בחינת "והיו עיניך רואות את מוריי". מפליא ביחוד הוא שפע התמונות שבספר. ומהן רבות שלא נתפרסמו עד עכשיו בשום ספר אחר. והשתוממותו עוד תגדל כשנשים אל לב את הקושי הרב בהשגתן, ואת ההר- צאה המרובה הכרוכה בהדפסתן. ואל תהיינה התמונות המצורפות לתיאורי האישים קלות בעינינו; חשיבותן מוטעמת על ידי הערת הד"ר סוגשטיין, המבאה בהקדמת המחבר: "הש- איפה הגאולה לשיפור המדע הרפואי ושכ- לולו, מושפעה בהרבה מהסתכלות עיונית

ד"ר שלום כהן הוא עובד חרוץ בשדה הביורגאפיה הרפואית. זה כמה שנים שהת- מסר כולו לעבודה הלוצית ומבורכה זו, ובשקידה גמלים מופתית הוא הולך ומאסף כל פרט מעניין בחיי גדולי הרפואה שבימינו ובדורות הקודמים, ובהתמדה בלתי מצוייה הוא צריך פרט לפרט, וככה הולכים ונצברים על ידו מזמן לזמן ספרים שלמים מרובי הכמות והאיכות, שיצאו להם מוניסים בער- למ הרפואי. ומי שזקוק לידיעת תולדותיו של איזה רופא חשוב שהוא, יפנה אל ספרי הד"ר כהן, ועל פי רוב ימצא בהם את מבוקשו.

הוא אמנם אינו היחיד במקצוע זה, בספ- ריות הרפואיות הגדולות אפשר למצוא כמה וכמה ספרים הגונים הדנים בנושא הביר גראפיה, אבל חסרון ניכר אחד בולט ברובם — אריכות יתירה לפרקים שלא לצורך, השמטת שמותיהם של כמה מגדולי המדע הרפואי מפני סיבות שונות. חסרון זה נעדר לגמרי בספריו של הד"ר כהן. המחבר יודע את סוד הצמצום, והוא משמיט בכונה את אותם הפרטים מחיי גבוריו, שאין להם כל ערך מיוחד להבנת אישיותם ותיאור פעולתם המדעית, אבל לעומת זה הוא מכליל ומס- עים את מה שחשוב באמת לדעת, כדי לקבל מושג נאמן ונכון מאופן עבודתם והשיגיהם במקצועיהם המיוחדים. הוא בורר את הסר- לת מתוך מסולת, ומסר באופן תמציתי את קורותיהם ודברי ימיהם של הרופאים המ- הוללים שהשאירו ברכה לדורות, בחינת "מר- עם המחזיק את המרובה", בלי כל משוא פנים, ובלי השתמשות במלים לבסלה.

חיבה יתירה נודעת ממנו לרופאים היהר- דים, וביחוד לאלה מהם שנודעו בשעתם גם כעיונים פעילים ומעורים בתרבות עם. ד"ר

*) THE MODERN MEDICAL WORLD—
Portraits and biographical sketches of
distinguished men in medicine, by
SOLOMON R. KAGAN, M.D., published
by the Medico-Historical Press, Boston,
Mass. MCMXLV.

בים שבגויים, טוב עשה המחבר הנכבד שהכניס לתוך ספרו את תיאורי הרופאים היהודים והנוצרים גם יחד. ידעו ויכירו גם אותם שאינם מבני ברית „מה מעל ישראל“, ומה הגון הוא חלקו ביחוד במדע הרפואי המאריך ימיו של האדם, וממציא „תרופה וצרי“ לתחלואי האנושות הסובלת, בלי הבול ופדות בין כל עמי התבל.

הספר נדפס בהידור רב, הנייד הוא מן המובחר, והאותיות בהירות ומאירות העינים. ראוי הוא הן כצד תכנון המאלף והן מצד סגנונו המושך את הלב, להפצה מרובה בין כל שדרות העם, שכן לא רק הרופא המקצועי ימצא בו ענין רב, כי אם גם הקורא הפשוט יקרא בו בעונג. נקחה גם שיזכה בקרוב למהדורה שניה מלאה ורחבה יותר, והיה ספר זה גולת הכותרת של כל ספרי המחבר החשובים הקודמים לו בזמן.

ד"ר בן-ציון ווייס

בתמונות החוקרים המפוארים, האדם המסתכל בהן בחשק, וזכרונו נחקק היטב במוחו, חוקה עליו שישתדל גם להידמות אליהם, ולחקות את מעשיהם לטובת הכללי.

ביצירת ספר מרובה הכמות כזה, אי אפשר כמובן, להמלט לפרקים מאי-אלה מומים ושיגאות, הגורמים להצרותיו של המבקר הקפדן. יש שנכנסו לתוכו ביוגראפיות של רופאים ידועים, שתרומתם הרפואית איננה חשובה במידה הראויה, ולעומת זה נשמטו, — אולי בלא יודעים — כמה מאלה שמקום כבוד נתבצר להם משכבר ב„כותל המזרח“ של המדע הרפואי. אבל המחבר בעצמו עמד על זה בהקדמתו, ובעננה אמיתית של תיח הוא מודה שאין ספרו זה שלם בתכילת השלימות, ומקום הניח גם לסופרים אחרים להתגדר בו, אדרבה, יבואו וישלימו את החסר, אין עיני צרה בהם כל עיקר. בימינו הסרופים אלה, כשארס השנאה אל עם ישראל מחלחל ומפעפע גם בלבות הסופרים

מדריך ללשון העברית

היא הפעם הראשונה שהקורא העברי הרוצה לדעת את נסיות השמות והפעלים לכל הסתעפויותיהן החל בתנ"ך ועד חידושי הלשון בשפת הדיבור והספרות של ימינו מוצא לפניו רשימה שלמה, מפורטת ומדויקת של כל השמות והפעלים שנשתרשו בדיבור ובכתיב. כאן לפנינו לא רשימות אלמנטריות המסייעות רק לזכור בי רב דחו יומא כרגיל ברוב הלוחות שנתחברו עד היום, אלא מדריך נאמן המוליך גם את הסופר והמלומד העברי בכל שבילי הלשון העברית לכל תקופותיה. כל תופש עט עברי מכיר את כל הקשיים והמכשולים המרובים שהוא נתקל בהם לעתים תכופות כשהוא מתגנש בשמות ופעלים שכר חיים ורגילים ונעשו לגבסי צאן ברזל של השפה העברית המתחדשת שבצורתם המקורית, אולם נסיותיהם נפחלות ומסובכות וקשה למצוא בהן דרך. לפעמים מוכרח הסופר לותר על ביטוי יפה ועסיסי ההולם את

עבודה חשובה ומועילה עד מאד עשה ד"ר שאול ברקלי בשני ספריו „לוח השמות השלם“ (1) ו„לוח הפעלים השלם“ (2), ואת

(1) לוח השמות השלם, לוח לנסית השמות על כל משקליהם וצורותיהם בצורף רשימה של 12,000 שמות עצם מתקופת התנ"ך ועד ימינו אלה והוראות מפורטות לנסיתם. ערוך ומסודר בידי ד"ר שאול ברקלי, מהדורה שניה מתוקנת. חו"צאת ראובן מס, ירושלים 1944.

(2) לוח הפעלים השלם, לוחות לנסית הפעלים עם כל נזרותיהם, בניחם וצורותיהם; רשימה מלאה של שרשי הפעלים בלשון העברית מתקופת התנ"ך ועד ימינו אלה והוראות מפורטות לנסיתם, ערוך ומסודר בידי ד"ר שאול ברקלי. מהדורה שניה מורחבת ומשוכללת. חוצאת ראובן מס, ירושלים, תש"ה.

של חשוכי המדקקים בארץ-ישראל השתמש המחבר גם בכרטיסית ועד הלשון וממילא יצא מחמת דיו דבר מתוקן ומשוכלל שחר עלתו רבה לכל דורשי לשוננו, מורים ופ חנכים, סופרים ומלומדים. הלוחות של הש מות היסודיים מסודרים באופן שיטתי. לפי קבוצות-שמות, שכל אחת מהן נברת בתנועת הסיום שלה. כלומר: לפי התנועה האחרונה שבשם וכו'. בשולי הגליון באות הערות מאלפות בדקדוק בנוגע למשקל וניקוד. ביחוד הוא מתעכב על הבדלים דקים של כל מיני יוצאים מן הכלל. לבסוף באה רשימה של שנים עשר אלף שמות עצם עם סימון הלוח וההערה שעל ידם ידע הלומד איך לנסות את השם. בדרך זו אוחד המחבר גם בספרו. לוח הפעלים השלם. שני הספרים מהווים יחד מורה דרך ללשון העברית הראוי ומסביר להמצא ביד כל מורה ומחנך עברי וביד כל סופר ועיתונאי עברי.

במקרה זה נאמנים דברי המוציאים לאור באמרם: "שני הספרים האלה יסייעו בידך לשלוט שליטה גמורה ומשלמת בשפתנו".

י. ב.

הענין ולהשתמש בביסודי חור וקלוש מפני שאין הוא יודע בבירור נסיתו של איה שם ופעל. אמנם עוד לפני שנים יצא ספר יסודי במקצוע זה הלא הוא הספר "מסכות השם" ו"מסכות הפועל" מאת זאב אריה כהן ודוד אליעזר ברטנר שערבו רב גם כיום. אולם הספר והוא מצטמצם רק בגבולות לשון הנגזר וממילא אין הוא יכול לשמש כמורה ורך ללשון העברית בצורתה כיום. עם זאת מתחוחה העצומה של לשוננו בדורות האחרונים, גופי כללים קבועים ומוצקים. אין המחבר מתעלם מן העובדה כי הרבה חילר קידעות שוררים בין המלומדים בנוגע לנטי חם של כמה מן השמות והפעלים שנתחדשו בתקופות שונות, לפיכך לא התיר לעצמו לפטוק מסק הלכה על דעת עצמו. הוא הת יעץ עם בלשנים מומחים, חברי ועד הלשון העברית, ורק אחרי בירור ודיון ממושך הח ליט בנוגע לשמות ופעלים מסויקים. כיסוד ללוח השמות השלם" שמשה — בלשונו של המחבר — "הרשימה הגדולה המכילה למעלה מחמש-עשר אלף שמות של הלשון העברית לכל תקופותיה, שנערכה על ידי במשך שנים. מלבד הוראותיהם ועצותיהם

רשימות וסקירות

בין הזמנים

עדיין היהודים, והם דורשים תעודות-כניסה לארץ ישראל, אולם עד מתי יוכלו לעמוד בפני הלחץ הגופני והרוחני?

מכתבו של טרומאן לאטלי
הנשיא טרומאן שלח שליח מיוחד למחנות הריכוז בגרמניה והלה

הביא דיווחשבון, שבשטח הנכבש בידי הצבא האמריקאי נמצאים כששים אלף יהודים, וכולם אינם רואים שום מוצא אחר ממצבם הגורא חוץ מארץ ישראל. רובם של מחנות-הריכוז נמצאים בביארן, מקום שם יסד הגנרל המפורסם פסאן ממשלה נאצית, ומי-שהיה סגן-מיניסטר נאצי תפס בה משרה חשובה. הפקידים הנאצים שלטו שם ארבעה ירחים, ורק נאומו של הגנרל שזורק מפיו מתוך אירוהירות, ושבו אמר שאינו רוצה לגמרי בבטול הנאציות, והמסלבה הנאצית, לפי דעתו, אינה גרועה מהדמוקרטים או הרפובליקנים האמריקאים, רק הנאום הזה הביא לידי שינוי בממשלה דלעיל. לא טוב ביותר הוא המצב בשטח הנכבש בידי האנגלים. שם משה תלטים במחנות רבים פולנים ואשכנזים והם מוסיפים לענות את היהודים. כעבור חמשה ירחים החלט סוף-סוף להקים מחנות-ריכוז מיוחדים ליהודים, אולם הרעיון להושיבם כאנשים חסשים בבתי-הנאצים — מאן זכר שמה. מצבם הגורא של היהודים הללו עורר סוף-סוף את הנשיא טרומאן לשלוח מכתב לאטלי, ולהציע לפניו לתת לקדושים האומללים

יותר מארבעה חדשים כבר עברו מהיום במחנות הריכוז שמאת אלף היהודים

המעונים נשתחררו כביכול, אבל הם נמצאים עדיין במחנות הריכוז החשכים והמזוהמים, ורבים מהם מאחורי חוטי-ברזל ותחת משמר צבאי. אין להם רשות לבא בכתובים עם קרוביהם, ואינם רשאים לקבל מהם צורות של אוכל ובגדים. הצלב-האדום אינו דואג עבורם, לבאי-כח יהודיים אין נותנים לבא במגע עמהם, מלבד רבנים צבאיים או חיילים הנקלעים לשם במקרה. ממכתביהם של החיילים הללו נודע לנו על דבר מצבם הגורא של הפליטים המפורסרים בין חיים ומות. האסירים הקודמים שאינם יהודים צוסעים לבתיהם, אבל רובם של האסירים הקודמים מבין היהודים הם מחוסרי-אזרחות. או הם צאצאי הארצות, ששם ענו באכזריות רצה, והם אינם רוצים לשוב אל הרוצחים בעריה-שחיתה, שם כעת נעשות שם פרעות ביהודים. והאומללים ששבו לפרג מצאו שמשפחותיהם נספו, מעונותיהם ובתי-מסחרם גשלו ונחרבו עד היסוד, ומחמת יאושם הגורא אבדו רבים מהם את עצמם לדעת.

ליהודים אין מרשים לבא למחנות הריכוז בגרמניה, אלא לפקיד הועד הבינ-ממלכתי, ליורשי עויאן וברמיווד יש שם דריסת הרגל, והם אווזים בכל מיני אמצעים ללחץ ולהכריח את היהודים לשוב אל הערים שנהפכו לבתרי קברות למשפחותיהם. עד כה לא נבנו

הציוניות לתוך התהום. הוא רצה לצאת בריטום, אולם לבקשת התברס הסכים להשאיר רשמית בראש, אבל הביטח לחתום על התבנית החדשה, שנלחם בכל תוקף גדה בימי נורודי וריבוינסקי. להתזהרה המדינית של הועידה יש פנים חדשות לגמרי. שם מאשימים באופן גלוי את הפוליטיקה האנגלית בכליתם של מאות אלפי יהודים ממדינות הבלקנים, ובמנות האכזרי של בני ישראל, ששםמברלין ומקדונלד לא נתנום להכנס לארץ ישראל עוד בחלח המלחמה. על העובדות הנוראות הללו, וכמו כן בדבר המתת המליטים על ידי יריה על חופי ארץ-ישראל, עברה תמיד והסתודות הציונית בשתיקה. ההוראה על זה עכשיו לא תועיל בהרבה. לפי דוגמת ארץ ישראל מגור כל ארצות התבל את שעריהן בפני היהודים והניחו לרוצחים להשמיד ולהרוג ששת מיליארדים יהודים. כל העולם כולו נהסך ליהודים לזירה רומית מלאת דם ורצח, מקום שם הובלו לסבה המתגוששים השכויים, והקול המשולל לב ומצפון היה מותאם כף.

אדישות התבל
במשך שלש שנים ענו
למות הרגו, שרפו
ודכאוון היהודים
הרעילו ששה מיליארד

נים יהודים שלימים. כל הממשלות הגדולות ידעו זאת ועברו על זה בשתיקה. הכנסיות הנוצריות קבלו ידיעות מפורסות בדבר זה, ודגו אותן לעציה. גם ליהודים נודע הדבר באחור זמן, והם נעשו ממש רצוצים ומדר כאים. כיצד יכל לקרות כדבר הזה בתבל? האם נהפכה ממש לסדום ועמורה ואין אף אדם אחד צדיק בארץ? אם כן הרי הצדיקה על עצמה את גורדין כליונה בדם וזיהמא, לפני חמשים שנה לא יכל שום רוצח-שחורות לנבא מראש את הירידה המעציבה הנאג של אירופה. אדובא, חזו לה מראש עתיד מזהיר, מפני התפתחותו של המדע, בטולם של המשפטים הדתיים הקדומים, ובידולה של הסוציאליזם. אנו היהודים היינו תדיר האופר סימיסטים הכי גדולים, ומשום כך סכלנו ביותר. בעת האחרונה האמנו כל כך בסר

ושודכיסה לארץ ישראל, בכדי שלא יגרעו במסחרם או שלא ישולחו בזרוע לעריה-שחיטה והכליון. המכתב הזה הוא הצעד הממשי הראשון מצד הממשלה האמריקאית לסובת היהודים.

תשובת המעצמות
בתור תשובה למכ
תבו של העשיא
המגרימית

הודיעה ממשלת אנליה. שהיא תשלום בארץ ישראל גם להבא לפי הספר הלבך, ובתור הנחה היא מרצה לתת זכות-הכניסה לארץ ישראל לאלף וחמש מאות יהודים מדי חודש בחודשו. עד כמה מוודה ומפתיעה היא תשובה כזו אפשר להבין רק, כשנוכחים שה-ספר הלבך מבוסס על העמדה של הפליה בעית או לאומית, המחלקת את כל האזרחים לערבים מושלים ויהודים נחות-ידרגה. אסור ליהודים להכנס לארץ-ישראל בלי הסכמת הערבים, אין להם רשות לקנות או להכור קרקעות, לקנות בתים ולשכור דירות למעונות, לחנויות או להרדשה מחוץ לערים, אין להם הרשות לקנות מיט לשחיה או להשקאה. הם אינם יכולים לקנות גנים, עצים או פרי העצים, ובעכר-הירדן אינו רשא יהודי עסי הדין לנסות לזמן מה הצדה מדרך נסיעתו. אלו הם חוקי גיורערג שלימים רוצים הסוציאליסטון אטלי וחבריו לשלום בארץ ישראל, בדיק לפי המסורת של היטלר ומוסליגי, וההולכים בעקבותיהם - ששםברלין ומקדונלד.

התשובה
זוהי הפעם הראשונה משנת
היהודית 1920 שהיהודים נתנו לאנגליה
את התשובה הנצוה, שאינם

רוצים לשקול-לפרות על סמך ה-ספר הלבך והירחוק והאימוסר. בין הציונים נולד סרדיסוף האומץ הבא מתוך יאוש. תחלת ליתו היתה בועייה בלונדון, בשעה שהדיר וצמאן הודה שהפוליטיקה שלו במשך עשרים חמש שנה האחרונות שנבנתה על פטריסיות והכנעה, משטה את הרבל וסחבה אחריה את

וכליזנם של מיליונים מאחינו, שני הנסיונות הללו אינם מפחידים את הפרופ. גוסטשאלק. הוא גם אינו מעלה על דעתו, שעד שתקרא האסיפה הגדולה של ששים הממלכות יעברו לפחות כששה חדשים, ובינתיים ימותו רוב הנצולים מאחורי חוסי-הברזל במחנות הריכוז, ואנגליה חסגור לגמרי את שערי ארץ ישראל. בזה אינו מהרהר ואינו דן כלל הגביר האוסטר-מיסטון במאמרו בכתביהעת של „האיאסי“. האם זוהי רק המצאתו הפרטית של הפרופ. גוסטשאלק, או גם של הועד היהודי האמריקאי, דבר זה אינו ברור. אולם סכנה גדולה היא אם הגבירים ה„עליונים“ הללו יגישו הצעה זו לחלונות הגבוהים. לדאבוננו נפלה כל עבודת-ההגירה לידי האחים אוגנר, גוסטשאלק וגבירים אחרים. המוסד המפורסם והדימר קרסי „האיאסי“, שעבד ושכנע את עצמו ברצונו הטוב לגבירי איק”א, ונעשה להם עבד-כנעני, הראוי לרציצת-איוון כרת משה וישראל, אלא שראוי הוא בכל זאת לרחמים בגלל זכויותיו הגדולות.

אספות המחאה שלנו
סוף-סוף נתקבל מועד הפועל הציוני היתר למחות נגד הפוליסר קה האנגלית בנוגע לפליטינו האומללים. כיוון זה בא באחור זמן, בשעה שהמלחמה כבר עברה, ומצבה של אנגליה נעשה חזק יותר מבשנות 42-1943, בשעה שאנגליה היתה מוכרחת להתחשב הרבה עם דעתה של אמריקה, ובשעה שמיניסטרים ומדינאים אנגלים התאכסנו כאן וחפשו אהדה מהעם האמריקאי. אז צעקנו חמס רק נגד היטלר והרוצחים הגרמנים, אבל לא הוצאנו אף מלה נגד עוזריהם לרצח במיניסטרים למושבות באנגליה. המיניסטר ריבנטרום מאיים כעת לפרסם את שמות עוזריו מבין האנגלים. אנו היהודים יודעים אותם היטב, אבל יראנו להניד את האמת בעת הגבוהה. כעת פסקה שתיקתו של הדיר חייצמאן ושל הדיר אבא הלל סילבר, עורכים אסיפות גדולות ומשמרי צים גאומים ציפים. יש לקחת שישחמשו גם

ציאליות, ועכשיו זכיננו כביכל לראות ממשה סוציאליסטית עם חוקי הפליה-גזעית של „הסמר הלבן“. עם תפיסות גזעיות ליהודים מעונים, ועם עשרות אלפים של איבודים לדעת מחמת יאוש.

האופטימיסטים היהודים האחרונים
— אלו הם הגבירים שלנו. הם אינם לומדים כלום מדברי ימינו. הם עודם מאמינים בסיגלות הנושנות של ההתבוללות, החיקוי, העבדות והחניפה. אפילו הגורל המעציב של האנוסים בספרד והיהודים המתגרמנים באשכנז לא הסיל שום פחד עליהם. קחו למשל את הועד היהודי האמריקאי בניו-יורק. הוא מאמין באמונה שלמה, שאפשר תיכף ומיד לממש זכויות אנושיות מלאות בכל העולם כולו, ולסיכך הוא שוכח את הצורך להגן על זכויות היהודים. לאסוננו החליטה הועידה בסך-פרנציסקה, אחרי כל הדיבורים היפים והמתוקים, שאסור להתערב בענינים הפנימיים של ממלכות אחרות, והחלטה זו הוצעה דוקא על ידי אמריקה. אולם תבוסה זו לא הביאה את האדון פרסקוויאר לידי אכזבה. הוא מוציא שוב קונטרס על דבר נצחונותינו, ומכיון שקשה לכסות על האמת הוא פונה בשאלה אל אטלי בכבודו ובעצמו, והלה נותן את הסכמתו, שאפשר להתערב בנוגע לעזלות כבדות. הועד היהודי שוב שבע רצון, ברם למחות נגד חוקי ההפליה-הגזעית של אנגליה בארץ ישראל הוא בכל זאת מתירא.

האופטימיסטון השני הוא הגביר הבלגי פרופ. גוסטשאלק, המשתלט כעת על „האיאסי“ ו„היצעם“. הוא נפל על ההמצאה לקרא ועידת-עזראן שניה, בכדי להחליט באופן בין-לאומי מה לעשות ליהודים האומללים באי-רופה. הנסיונות המעציבים של ועידת עזראן הראשונה, ששם החלט לבלי תת רשות הבניסה ליהודים בשום מקום, ושל ועידת ברמידוא, ששם נתנה ההסכמה לשחיטתם

שוב מאצורי חוסי-ברזל, בתפיסות מזדמנות רעבים, ערומים וחסים. אפילו מה שמותר לכל פושע, היינו לבא בכתובים עם קרוביו ולקבל מבקרים ומתנות — גם זה נאסר עליהם. ביחוד היה מצב היהודים הללו גורא בביארן, מקום שם יסד הגנרל פסן ממסלה עם מיניסטרס נאציים. סוף סוף נתקבלו ידיעות על המצב הגורא על ידי מכתיבה של רב-הצבא והחיד לים היהודיים. הנשיא טרומן שלח אז שליח מיוחד לחקור את הענין. הדין-חשבון שהגיש הריסון בעשרים וחמשה לאויגוסט היה מחריד. הוא בא לידי מסקנה שעם ששים אלף היהודים שבמחנות בייארן מתנהגים גם עכשיו כבימי היטלר, והתבדל הוא רק בזה שאין מכים והורגים אותם. הגנרל הוציא לפועל גם גירוש יהודים לפולין בעזרת וחלילים, תותחים ומכוונות יריה. ההנהלה האדמיניסטרטיבית של הגנרל פסן באה לקצה עם גלוי-דעתו, שהמסללה של הנצים אינה ברועה מהמסללות של הדמר קרסים והרפובליקנים באמריקה. ביחוד עם בטול הנהלתו של הגנרל כסלה גם ממסלת הנאצים במינכן, שנוצרה לפי דוגמת דרלן, וירא בודוליא או מסאקסא. הנשיא טרומן נתן צו להתנהג עם היהודים באהדה וברגש אנושי כעם אנשים חפשים שעונו כל כך הרבה וסבלו במיוחד מחמת המציק, שלא לתת להם לנוע ברעב ובקור, ושלא לגרשם שוב בעל כרחם לפולניה, סלובקיה, הונגריה ושאר המקומות המוכנים לפורעניות של פרעות.

דרישת הנשיא הידיעות המעציבות על דבר מחנות הריכוז **טרומן מנשיא** בביארן עוררו את **המנטרים אפלי** נשיא ארצות-הברית לעשות עוד צעד חשוב שאליו הכינו זה שנים רבות.

היות שהדין-חשבון של הריסון הוכיח בעליל שליהודים המתוסריאזרחות, או ליהודי גרמניה ומזרח אירופה, אין כל אפשרות למצא שום מקום מקלט בעולם, שלח הנשיא

במצעים יותר מודרניים, כגון רדיא, תמונות נע, הפמות, תהלכות ועוד. היהודים האמריקאים היו יכולים לערוך מלחמה בעד שארית ישראל בתפוצות, ובעד זכויותינו בצרן ישראל, אלמלא נטמטמו מוחותיהם בעטים של מנהיגים שפשטו כבר את הרגל ושל גבירים מחדמים. אולם בינתיים מתים יוסיום אלפים חדשים מהיהודים „המשוחרר” רמ-במחנות-ההסגר. מנהיגי „אונרא” והועד העזיזי הבין-ממלכתי מצאו כבר אמתלה חדשה שלא לתת עוד עזר וסעד ליהודים הרעבים והערומים ומחוכרי-רג. הם מסבירים שאינם יכולים להפלות בנוגע ליהודים, ולפיכך הם נותנים ליהודים אותו הסיוע כמו לנאצים גרמנים, או הרוצחים הסלובקים. „אי המליה” — זהו אמצעי חדש לבלות את היור דים הרעבים והערומים שבמחנות-הריכוז המזדמנים, או להכריחם לנוע למדבר סהרה או לבת-הקברות בסולניה והונגריה. האמת המעציבה האחרונה הזאת צריכה גם כן להגלות ולהתפרסם בשעת אסיפות-המחאה הבאות נגד עוזריו של היטלר הגלויים והנסתרים.

התקופה היותר גוראה בדברי ימינו עברה עלינו בשנת 1943-42, בשעה שהגרמנים צנו למות חמשה מיליונים נפשות מישראל, האנגלים הסביעו בים את הפליטים היהודים. כעת מתחוללת טרגדיה חדשה על ראשי שארית ישראל. הישארו היהודים האמריקאים באדיר שותם ובאירפילותם כמקודם? הציונים כבר התעוררו, אבל מה עושים המנהיגים מבין הגבירים והסוציאליסטים? הם כנראה משר עבים עדיין לפרצים שמבין הגויים בכלל הפולחים בפרס. הם עוברים עדיין בשתיקה על חורבן היהודים.

מחנות-כפון המשה חדשים כבר **חדשים בביארן** עברו מהיום שהעמים המאזרחים כבשו את אשכנז. מצב היהודים המעונים שנצלו על פי גם היקל לעזיזתה כמעט מאד, מחזיקים אותם

חגרו צו והם לוחמים באומץ בעד הגורל הצחיד של שארית הפליטה. אמנם גם האנטישמיים מהעתון „ניוס“ ועוזריהם מבין המוסרים היהודיים כלאזארון, רוזנפלד ודכוותם, אינם שותקים. אף על פי כן אפשר לחכות למשבר ושינוי בענין המחרוזת של רשעות ארגונית. עוד דנות מגונה ואדישות גוראת.

מכתבים מן המולדת

(הרמה כלכלית במזרח הקרוב ותנכורת היחסים המסחריים עם השכנים)

ממנה למקומות השפיע עצמם, אך לא מעטים הם מיליוני הלירות שנפלו מעסק זה לתוך קופות אותן הארצות. לא נחות מזה נתעשרו המדינות העניות מן התבואות, שנקטו מהן במחירים גבוהים מאוד לצרכי הספקת הצבא החונה במזרח. מאין די אגיות להביא את כל לחמו מאפריקה ואוסטרליה. עיראק הגדולה והריקה מאדם, שרק שליש מאדמתה מעובד, מכרה דגנים לממשלת איי במחיר כפול-שמונה ממש לסרנסת האוכלוסין, כי ארצנו ניזונה ברובה תמיד, כידוע, מתבואות-חוץ, בעוד שהחיטה שלה הצטיינה כיסה למאקארוניס. כמו כן שלמנו במיטב כספנו לארצות הסמוכות בעד בשר, אורז, ירקות יבשים, סוכר ועוד לפי שער גבוה למדי, אם כי הממשלה החזיקה את מחיריהם בארץ על גובה קבוע בעזרת מונופולין ו„סובסידיות“. התמיכות הכספיות הללו למיצרכים נחוצים ביותר, שעוררו כמה ויכוחים בין אנשיה הכלכלה, עלו למיליונים והריקו את קופת הממשלה. בעוד שבתחילת המלחמה היה לה עודף של ששה מיליון לאי, חוון יקר במדינות קטנות, נגברה שנת 1944 בערעון של 919,000 לאי והיא עומדת כעת לפני הסלת מסיים חדשים. בערעון זה נכללו אמנם גם הלהאות קטנות וקצת סכומים מסוקספים, אך ברור הדבר כי לולא התמיכות הגדולות והקבועות להזנת החושבים היתה הממשלה מכסה בנקל את כל הוצאותיה ועוד פיה היו גדולים והולכים משנה לשנה. ההבטחה

דרישה לאנגליה לקיים את ההבטחות בדבר אי-ולפתות את שעריה למאות האלף של קרבינות היהודים המעונים במחנות ההסגר. בזה מסקה הפוליטיקה של ההעברה בשתיקה על השחיתות שנעשו ביהודים ושל ההתעקשות לסגור את כל שעריה-ההצלה בפני היהודים, שהייתה חסא ועון פלילי. גם היהודים האמריקאים

המלחמה הביאה תנועה רבה ושינויים גדולים בשטח הכלכלי של ארצות המזרח הקרוב, הקפואות ועומדות בשמרנותן ודומק-חיהן האישי בימי שלום. ומכאן גובעים כמה שינויים ביחסים ההודיים שבין הבית הלאומי שלנו וסביבתו. הארצות הקרובות אליו, העוינות אותו במובן לאומי ומדיני, גברו ועצמו אמנם בשש שנות המלחמה מבחינה חמירת ומסקית, אך עצם התנועה הכלכלית ובמקצת גם הפוליטית, שנתהוה בעקב שעת-החירום, תשפיע אולי במשך הימים המסיבות לטובת מפעלנו. במקום שיש חיים ומעולה וריבוי ערכין סופו של התגיון הבריא והמעשי להשפיע את קולו.

המזרח הקרוב נהפך בשנות המלחמה והיה ממושפע למשפיע. בימי השלום הוכנסו לכאן כל מיני סחורות ומוונות נגד החמרים וגידולי-הקרקע המקומיים המועטים, והקאפיטאליס המצומצמים ניגרו הלכו החוצה; ואילו בתקופת המלחמה נסגרו שערי האימפוטורט של המרכולת, ובמקומה בא זרם שוטף של כספים הציף את המדינות העניות של קידמת אסיה, בשלמו פי כמה בעד תוצרתן. הורחבו במידה האפשרית היבול וגידול הבהמה, ומקורות חדשים נפתחו לשמן האדמה. תפוצת הנפט גדלה ועלתה בשנת 1944 בארצות המזרח הקרוב והחיכוך, פרס, עיראק, באחרין, סעודיה ומצרים, עד כדי 6.3 אחוזים מכל התפוקה העולמית. נשמעו אמנם תלונות על „הניצולי ועל החלק הקטן של הרווח המביע

החירות העשייה פרמצבטית רחבה, והרשויות הנסיונים עם תרופות-הפסנסים שלנו נתקבלו ברצון רב בארצות הסמוכות. תכשירי תורמון מירושלים נתפרסמו לשבח מיוחד בחוף לארץ. האשלג החימיקאליים של יפהמלח הגיחו יסוד לתעשייה חימית, העשויה להביא ברכה מרובה. נתפתח ענף הטקסטיל, הסוכל עוד לעתים מחוסר חוטים וחמרים אחרים; אולם עם כל הקשיים בהשגת הגלם גודעה תלאיב כמרכז האופנה והתלבושת המעודנה למזרח הקרוב, ואימפורטרים מן הארצות הקרובות מבקרים את תערוכותיה בשקידה ומרבים בקניות והזמנות. כשנמצאו באדמות הסמוכות חמרי-גלם לזכוכית, מלט וקרמיקה, נפתחה בארץ חרושת חדשה לעיבודם. תעשיית מיצי פרי הדר הולכת ומתפתחת משהוקטנה הוצאת התפוזים והלימונים מסבות המלחמה, ומנבאים לה הצלחה להבא אם תקוט בשיטות האמריקאיות המשוכללות. ומחוסר אימפורט של מכונות-עבודה לכמה מקצועות החלו ליצור גם אותו בארץ גופה. כבר נעשתה התחלה לכמה מיני אמצעי-יצור, ומכנינים מכונות לליטוש יהלומים, גולים לאריזה, טראנספורמטורים, מצנזים ועוד.

החקלאות שלנו גדלה ורחבה אף היא בשנות המלחמה, אם כי לא בממדים גדולים כהתעשייה והחרושת. מלבד ענף התפוזים, שנצטמצם מחוסר אניות-הובלה להוצאת פירותיו ופדיונו עלה בשנה האחרונה רק למיליון לאי — שיגשה התוצרת החקלאית המקומית מחוסר התחרות מן החוץ וריבוי הצרכנים האזרחים והצבאיים. לפני המלחמה עמדה הכנסתה על מיליון לאי אחד ויותר, ואילו בשנת 1943-4 הגיעה לשמונה מיליון וחצי לאי, היינו, לפי הערך הכספי הקודם עליה בסיח אחוזים. מלבד עליית המחירים שלפי אינרס גובר והולך עד 250 אחוז ויותר, רבתה פי כמה הכמות בסוגים שונים. נתרבה שטח העיבוד והוריעה, ואדמת-השלחין גדלה ממיב אלף לציה אלף דונם. גידול החלב עלה בשמונים אחוז, הבשר בעיה אחוז, החיטה בארבעים אחוז, הסירות בחששים אחוז.

הכלליה של הארץ נמצאת תמיד במצב עליה. שבלה ביחוד בשנות המלחמה; וגם השנה החולפת, שנחמקנו בה ההזמנות הצבאיות עם הרחקת החיות מן המזרח הקרוב נתרב זה ועלתה הכנסה זו בסך 1.182,742 לאי. בתקופת המלחמה באו המונים רתבים מן החקלאים היהודים והערבים לידי אמידות, וגם התעשייה הערבית המפגרת הגבירה פעולתה בימי ההתאמצות הכבירה ליצירה חרשית לשם הספקת הצרכים המקומיים. בשנת 1939, לפני המלחמה, הגיעה תפוקת תוצרתה של התעשייה הערבית ל-17 וחצי אחוז מן התפוקה הכללית בשל התעשייה הארצית; ובשנת 1942, עם ההעמלה אל השיא של מאמץ-המלחמה, כשמחזור מפעלים בודדים עלה למיליון לאי, התאזרה תעשייה זו, הפרימיטיבית ברובה, לרדוף אחרי המער פלים היהודים והממשלתיים ועמדה, לפי המיסקר הרשמי, על 17 וחצי אחוז מתפוקת התנועה הגדולה. היא העסיקה אז 1,558 מפעלים קטנים 8,804 עובדים, שהוציאו תוצרת בסך 5.66 מיליון לאי.

ארצנו, שאינה מצטיינת ביכול התבואות והוצאה החוצה בשנות ההסגר המלחמתי רק חלק קטן מתפוזיה ואבטיחיה, נתעשרה בתקופת המלחמה לא פחות משאר ארצות המזרח הקרוב בזכות תעשייתה המתפתחת הולכת ופרי חקלאותה, המודרנית לגמרי בסיקסור היהודי, שפירנסה את השוק המקומי. מפעלי-התעשייה הקיימים הרחיבו את חוג פעולתם, וגווצרו כמה טובי תוצרת שלא היו ידועים לנו מקודם. לפי המיסקר הממשלתי, העסיקה התעשייה הארצית עם פרוץ המלחמה 17 אלף עובדים, ובשנת 1942 ארבעים אלף עובדים יחד עם העסוקים בשלש חברות המונופול; ומאז גדל עוד מספרם בכמה אלפים. בתקופת המלחמה הונגה הענף החדש של ליטוש יהלומים לעזיים וצרכי מלאכה, והממשלה מצביאה לו חמרי-גלם לעיבוד. הוא נבסח הכנסה הגונה, והערבים באו בבקשה אל המומחים היהודים לצרף גם אותם למקצוע רב-עמדות זה. כמו כן נתפתחה בשנות

יכול תפוזיהאדמה, שהישוב סבל ממחסורם במשך זמן מרובה, עלה אחרי הטיפול הראוי משלשת אלפים לכ"ג אלף טון. האגודה הקר אופרטיבית "תנובה" של כמה משקיעובדים מסחרים בארץ לתוצרת חלב, ביצים וירקות, הגיעה בשנת תש"ד לפדיון של ארבעה מיליון לא"י. וכעת היא מכינה תכנית ליצירת אלף טון דבש לשנה, שמחירו גבוה למדי מפני הגבלת השימוש בסוכר.

העליה הכלכלית, שהגדילה את התצורות של התושבים ומחזור ההון והסתורות, מצד אחד, וניתוק המזרח הקרוב מן העולם הגדול מצד שני — גרמו להתפתחות חדשה של יחסי המסחר ההדדי בין הארץ והמדינות הקרובות לה. נתגברה ביניהן תנועת-החליפין, אם כי כל ענייני המסחר עובדים עוד דרך צינורות הממשלה ונחתכים על פי רשימות מיוחדים של ייצוא וייבוא. מאזן סחריהחוק שלנו, שהוא תמיד שלילי כדרך ארץ עזובה הנבנית מחדש ומכניסה את רוב ערכיה מן החוץ, לא נשתנה סיבו בהרבה גם בשנות המלחמה, אלא שעודפיו זרמו בתקופה זו אל הארצות השכנות, ומכאן הידוק כלכלי חדש עם הסביבה. בשנה החולפת הגיע סחריהחוק של איי לסכום של חמשים מיליון לא"י, מה עלו בקירוב ל"ו מיליונים לחלק האימפריה וירד מיליונים לחלק האקספורט. שמונים אחוז מן הייבוא בא באותה שנה מן המזרח הקרוב, בעוד שבשנות 1939 קנינו שם סחורות רק בסך 2.2 מיליון, היינו סיו אחוז מן האימפריה הכללית. ביחוד גדול גרעוננו לגבי עיראק המספיקה לנו דגנים, בעוד שמאזן מסחרנו

הוא חיובי עם מצרים, שהמעיסה להוציא פרי אדמתה בתקופת המלחמה וקנתה אצלנו מתוך הכרח תפוזים ותוצרת תעשייתית כשנתיים המלחמה חוזרים ונעורים קשריהמסחר שלנו עם העולם הגדול, אם כי סיגיי שעתהחירות הקיימים עוד מניחים לפי שעה מקום רק להתחלות קלושות. בשנה החולפת קנינו סחורות מאמריקה בסך 3.1 מיליון לא"י, אולם עד כה הגיעה רק מקצת מרכולת ממחסניה של אמריקה בארציה הקרובה לפי ערך, ונתקבלו ידיעות על כניסת חלק מהקניות לגמלי בירוס ואלכסנדריה. ההזמנות החדשות מאמריקה יכולות לבוא ולהגיע לחופי ארצנו רק כעבור כמה חודשים, מחוסר רשימות ייבוא ואניותהובלה, כי הספינות עצומות עוד ביותר במטעניהמספיקה לארצות המשוחררות והמורעבות. הוזמנו בעיקר בעולם החדש צינורותהשקאה ומכונות לתעשייה וחקלאות, מלבד מלדה לבגדים החדשים, כי לפי שעה משתמשים בירוסאות של ברזל ישן. ברזלים לכיסוי שחי הקניות לא היה מחסור, כי למטרה זו נועדו כספי ההכנסות של קרנותינו הלאומיות השמורים באמריקה. העולים על עשרה מיליון דולר לשנה, סחורות מסוגים אלה עתידות לבוא גם מאנגליה, שמאזנו המסחרי אתה עומד להשתפר עם חידוש המיטלות הגדולים של תפוזים. ומקיים, כי קבלת מכונותהיצור החדשות וחמרי הבניין החסרים תעזור תנועה מוגברת של בניה ויצירה ותוריד משאתו את אינדקס יוקרהחיים הכולל את היססה והפעולה. ירושלים, י"ג אלול.

פרי יושרא

מן ועד באר שבע

(ספירה)

אחרון — הנצחון המהיר והסופי, עקב פצצת האטום השנייה, על יסן המרשעת והמרשעת, על הפשיסם האסיאטי וכל גרוריו חסולה המחלט של "הסכנה הצהובה" — ואם אין אנו שכור-נצחון, ואם הננו, כאן בארץ, אסופי

בשלהי דקייטא זה מכול הנצחונות אינו פוסק לרדת עלינו: אחרי הנצחון על האשמדאי הגרמני, גדולהעמלקים מדורידורות באביב, נצחונם המחזיר והמפתיע של אנשי מפלגתהעבודה בבריטניה הגדולה, ואחרון

האגיות החותרות לארץ-קתום. הן ארצו להם כמה נסים, וכל חידים תלויים בנם, ולמה לא יארצ להם הגם הזה?

את פרשת לבושיהם ודודיהם של הפליטים המעפילים האלה גלל לפני ימים מספר בבגוס הסופרים הארצישראלים (שנערך כעין אזכרה למליתי קרבנותינו במלחמת-עולם זו בקרבן „מעלה-החמשה“, במרומי הרי יהודה, סמוך לירושלם) החיל בן-ציון ישראל איש-כנרת, שהיה אחד הראשונים להתגייס בשנות העמי דה ושהלהיב בשרתו מאות ואולי אלפים צעירים, שימלאו גם הם את חובתם הלאומית. מר ישראלי שוחרר לפני ימים מספר, ברחו הוא עודנו חי בין שורות לוחמי-החזית של החיל, ובמלים פשוטות, רחיות ומע וכאב, שדעו את כל שומעיו, תאר את פגישותיו עם מחנות הגורדיס-המעפילים, שמספרם, לפי דבריו, עולה כבר לרבות. הם פורצים כל סיג וכל גבול ומסתגנים דרך כל חור וסדק ופושטים בכל הזרעים המובילות ליסדה-תיוון. בורחים הם מנוסח-מות גם אחרי הנצחון, מארצות „המולדת“ וממקומות-מושבותיהם הקודמים לתמיד ולבל-שוב. רובם מספרים על יחס זעום ומלא סינה אליהם מצד התושב כיס, שכאלו אינם יכולים לסלוח להם שצולו, ויש שהפולנים, הליטאים והאוקריינים עורכים במליט-הרחב ותאיה-חנק פוגרומים „מסור-רתיים“. תקותם היחידה ומחודת-הספס של נשמות ערסילאית אלו הנה ארץ ישראל.

אנשי החייל שלנו רואים עתה את תפקידם בהושטת עזרה וסעד למסכנים הללו. אתם הם מחלקים את מזונותיהם ולפעמים קרובות גם את בגדיהם. 'ישראלי' מסר אִי-אלו חיות של הנודדים האלה. (חיות' בלשון סגי נהור) שהחרידו ממש את לבות השומעים. כך היה מקובל בין יושבי-המלכות אלה לדבר על „מיחת לוקסוס“, היינו מות טבעי או על המתה בלי עינויים, עוד ספר ישראלי על פגישותיו עם הפרסונים היהודיים. היו בסולין פלוגות שלמות של אלפי פרסונים מאחינו, שנלחמו בגרמנים ביעדות-סולין כדי לנקום את נקמת קדושינו המעונים והשרופים. הפרסונים

הנה דמך ומסתופפים בצפייה ססירה כאבלים בין השמים, הוא מפני שהנצחונות והבאיים נעבדו באקדנסים של דמינו, ויותר משליש עמנו הועלה על גרדום נורה, נשרף ונעק בתארימים, בקרונות ההרעלה ובכבשונים השונים של מחנות-הרכב שבפולניה, ששכיה גרמניה וכו', ואין לך כמעט בארצנו בית שאינו מתאבל על אחרים מבני-המשפחה. שנספו באכזריות שטנית... והאויבים, שנצלו בנם, צעקים לעזרה ולסרטיסקס-עליה, ועל פי רוב אינם נעים או שנעים באיחור-זמן ובקשי רב; כי על אף הנצחונות המדלים, הנבאים והמדיניים, עוד מוסיפים אנו להחזקת תחת שלטון „הספר הלבן“...

עם חירותם של דודי המנצחים לארצות האויב או לארצות-הכבוש שלו, נתגלו, כידוע, לפני העולם כולו שרידי קרבות הנצציים, שמסיה-הצח והסדיום, בתוך בלהות-המות ורעות-הגיהנום, שעוד לא תארה עיסאנוש ושאלו הדמיון הפראי החולני ביותר ילאה להשיג. הבריגדה היהודית, שעליה בעזתנו, ושהתבקה קשה עם האויב, לפני שכרע ונפל, בחזית הקדמית באיטליה, עברה עתה ורך אוסטריה, גרמניה ושוונת בבלגיה הקטנה. את תפקידם בשעה זו רואים חילי הבריגדה שלנו לעזור לאוירים המוצלים מכבשונים מעוות-הרכב ולסייע להם בכל אשר יוכלו: בבמים, במזון, בספרים וכדברי עודד ונחמה. הבריגדה שלנו הנסכה בשביל כל המסכנים, שנצלו מפניו המורפים והולכים על שנים, הגרמנים האחרים, לחלי-ישועה, פלוגות ומחנות של פליטים יהודים, ששמע הבריגדה הגיע צדיהם — השמועה נפוצה בכל הארצות ובכל החזיתות, אפילו כשיד הגרמנים עוד הייתה על העליונה — נהררים לאיטליה ולכל מקום, שבו מקיים הם להנפש עם החיילים והיהודים עוד, המדים עם ה-מנן דודי והצבעים לנכח-חול. בסכנת-מות ממש עוברים הם גבולות ומתגנבים דרך נקיקי הרים, סלעים, מהררז ויערות עבותים, כדי לחזות בפני צדי גיהם הגבורים של יהודי ארץ-ישראל, והעיקר: כדי להתקרב לחופי יסדה-תיוון, מתוך תקווה ססורה, שאולי יעלה בידם לעלות על אחת

מהעולם התרבותי-רכיכול וצועקים לעזרה. לגאולה ולפתיחת שערי ארץ-האבות. והן באותה שעה נתכנסו בלונדון, סוף-סוף, אחרי הפסקה של שש שנות-החירום, ראשי הציר גים והמנהיגים הוותיקים; והן ידוע שהדרך מגרייס-רוסל לדחניגסטרס ולחייטהול איננה כה רחוקה. האין קרובה הישועה לבא? —

הימים עוברים, והישועה מתרחקת והולכת. מיתותיהם של המיניסטרים הבריטיים החדשים, שעוד לפני שבועות מספר מחו נמרצות נגד העזל, הנעשה לעם-היבילה בארץ אבותיה, נתמלאו פתאום מים. וכשצירים מדידינו, תמימי-דרך, החלו בישיבות הראשונות של הבית התחתון החדש להציק למיניסטרים ההם בשאלות בלתי-נעימות על תביעותיהם בנוגע לשאלת ארץ-ישראל, עלית היהודים וכדומה, היו האחראים עונים בשהייה או מתחמקים בכלל מלתת תשובה ישרה, בכשרון המסורתי של מיניסטרים בריטיים. והיה אם אחד המיניסטרים רומז, מתוך הרגל, על משהו הדומה להבטחה או סכוי, מיד מודיעים שראש-הממשלה הסיב על שלחן עם אחד הנסיכים הערבים ושהבטחותיו הניחו את דעת האמיר. המדחום שבמערכות עתונינו יורד בקפיצה, משתרר מצב-רוח של תקופת פספילד, ואטילו חסידיהם הנלהבים של בעלי ה"ליבור" וחבריהם-לדעה, כביכול, מסתייגים לפחות מאותה ההתלהבות והדביקות, שבהן גמרו את ההלל הארוך על "נצחונם-נצחוננו". לא מעט גורמות למצב-רוח מפלגתי זה הצהרותיהם של מנהיגי האופוזיציה הציונית, החוזרים מהכנס שבלונדון והמגלים כרבים סודות — מן-החדר.

אחד הראשונים שחזר ארצה מאותו כנס היה הרב פישמן, חבר ההנהלה הציונית, שהתפטר בלונדון, ברעש והמולה, כנהוג עם יתר חבריו מה-מזרחי.

למדו מנהיגנו ופקידה-הסוכנות העליונים מחבריהם שבושינגטון להופיע לפני מסיבות עתונאים, לשאת שם את מדברותם ולהוציא את עשתנותיהם החוצה. אלא, כנהוג אצלנו —

האלה, שלפעמים קרובות סבלו גם מהפרס-זנים הפולנים והרוסים שאינדיהורים, עוזבים עתה את פולין במנוסה ובשבוע-דרכים, ברכב וברגל, מתחפשים לפעמים כרומנים, הונגרים, סלובנים ומתאמצים לבא במגע עם חיילנו נושאי אות מגידוד, וגם פניהם לארץ-ישראל. מספרים הפרסיזנים האלה, שגם הפרסיזנים מיהודי רוסיה וגם הנוער היהודי ברוסיה, שהתחנך על הקומסומוליות הסטורה, כולם שואפים עתה לעזוב את רוסיה — לו רק היו נותנים להם לצאת מרוסיה — ושואפים לעלות ארצה; ובכלל, מספרים המה, נרגשה התגברות העצגותם לחבלים את עצמותם היהודית וגם למסורת היהודית. לדברי ישראלי החלה במורחה של אירוסה — והתנועה מתפשטת גם במערב — "יצאת-מצרים" בממדים שלא ידענו עד כה.

הכנס הציוני בלונדון והחזרים בארץ

מאז נתפרסמו תוצאות הבחירות באנגליה ונצחונה של מפלגת-העבודה נעשה ברור, ודאי ומוחלט, התחיל המדחום המדיני שלנו לעלות ולרדת בקפיצות משונות, כאילו תקפה את ישובנו קדחת ממארת. אטילו הימניים שבימיננים ("הבוקר", "המשקיף") קבלו לכאורה את בשורת נצחונם של אטלי ובחין בהנאה מרובה ובזהלה, כאילו היה נצחונם הם: הן כמה וכמה מנהיגי הפועלים הברזיים הביעו לא פעם את התנגדותם העזה ל"ספר הלבן", את אהדתם לרעיון הציוני ואת הסכמתם למדינה היהודית. זה היה אמנם רק לפני שנים-שלשה ירחים, ואז עוד ישבו בארץ פוזיציה... היחכן, טענו חכמי-המדינה שלנו, שכשנאשר-לייבור אלה, הכנים והישרים, הגיעו לשורה, ולהם הרוב המחלט וכידיהם הגה-הממשלה, — ויראו און ויתרישו? והן בידי חיים נתפרסמו כל המוראות שבמחנות-הרכוז, הקרונות המרעילים, תארי-הגזים והכבשנים, ונתברר שעמנו הדל הולך בראש עמי הברית במספר קרבותיו ובכובד חורבנו... ורבות מהמעומים, שבדרך-גס נצלו משני החיות הסורפות, נמקים לעיני מה שנשאר עדיין

זה כמעט שהכשילו את מספר הבטאות והתיקים שבהנהלת הסוכנות. מלבד סיסמן חייזר וסילבר נכנסו למדיט להנהלה האזורים דובקין (מפא"י) סגד — קליינברום (הציונים הרפורמיים, מעין סניף של המפא"י) האזורים ד"ר ברט ושטירה מה-מזרחי... אמנם הרב פישמן עומד עדיין ב-מדרג וחרש את עצמו למפוסר, אבל לפי המנהג המסורתי יתפוס, ובפגישה הבאה עם ריצמן שוב יכריז עליו כעל -מראדחיסאי, ושלום על ישראל...

תחת משמר "הספר חלבך"

חשוב חשבנו לפני כחצי-שנה, שהנה עוד מעט ויחוסל "ספר חלבך" עם כל הגבלותיו המשפילות והמדכאות כי מלא צבא... והנה ציב הולך ונציב בא (ולזה שהלך באחרונה דאי שאיננו בוכים) — ומדיניות "הספר חלבך", עם כל התמיה וההפכפך, האכזרי והאנטי-דמוקרטי שבמשטר זה, לא זה כמלאד הגימה, גם בהמר ממשלות ומפלגות. לפעמים נדמה לנו, שאנו חיים כאן, ב-"מולדת" ובבית הלאומי, במין ביטו חדש, ושעל אף כל ההבטחות וההצהרות מקפחים והולכים את זכויותינו האזרחיות היסודיות ביותר.

רצונכם כדוגמאות, הרי לפניכם אחדות מענפים שונים שבחיינו, והן לקוחות מעיתוני הארץ, המופיעים בהשגחת צנוורה חסודה וקסדניה הקימת עדיין גם כיום, אחרי גמר המלחמה הרשמי ואחרי שבוסלה במטרופולית נקח למשל את המשטרה.

המשטרה היהודית היתה אחת מיצירותינו המדיניות הראשונות בארץ, ועליה היתה באותה, כי זה היה הסימן הראשון לבואלתנו ולשחרורנו הלאומי. מספרים שאחת מסופרי חינו, שעלתה ארצה לפני כעשרים שנה, הת-פעלה כל-כך מבראה השוטרים היהודיים לבושי מדים, עד שהתפללה בפומבי: "מי יתן ויאסרוני שופר עברי — ואבדך, שהחייני" כיום משרתים בארצנו הקטנה כ-7.500 שוטרים. מחנה גדול לאין שעור וחס למספר החושבים, ומספר הפשעים רב בערך. יותר ממחציתם של שוטרינו — 4.500 איש — בריטים. המשטרה הממונעת, שתפקידה

מניחים גם בה, יש שמחזיקים את התור-נים — מתלוצצים יושלמה — פעמים ביום כי בא הרב פישמן לפני העתונאים. יש מלחון — בטיסה — מלאחמה ודעם וסך לפניהם תביות שלמות של תלונות ותביעות וקיונות של חלולים ובקורת מרה מלענה: חומר מצוין למלונות רבים של עתונות האפודיזיה. הוא גלה את הסוד הידוע על הגנדים שבין ריצמן ובקרנריון. ריצמן, סגן הרב הנבדל, הגדו "ממלת" (דיסיסט) מובהק, שאינו מאמין במדינה היהודית ועוד פנינים מאותו הסוג, אבל שכר החדש שבין הועם זה כבר...

באותו מעמד החליטו אמנם העתונאים, בהשפעתם של "הנאמנים לממשלה", לגנוז את חב דבריו של הרב פישמן ולסרסם רק מה שסוביות-דמוקרטי (י"א, סניא ושלקור) נבר הדיעו — חופש-דבור והדפוס סגור יירשלו! — העתונות כולה, לרכות "הצופה" וה"משור" של ה-מזרחי ציחו, ובאותו יום, במסיבה עתונתית אחת, שהזמין מר לייב יפה, מפגלי קריס, שחזר זה עתה מסבוביו במשך חמש שנים יותר באמריקה הצפונית והודונית קבל הרב פישמן למטרסטיה מאת עורכ-דבר על שיחתו ה-בלתי-רדיפלומטית. אלא, שלמרות החרם שהסיר-ריצמן מעתונאי הלא-ציב הבריו על דבריה-בקורת וסודותיה, של הרב פישמן, הם גורעו בכל זאת לקהל החוב, כי בין צירי הכנס היו עתונאים, שלא יכלו לעזור ברוחם ויקששו את רשימותיהם והפולפלות בעתונותם בעינים הללו.

הכנס הלונדוני אכזב את הישוב על כל מלגותיו. ריצמן דרש מהממשלה החדשה בתורת מפרעה והתחלה מאה אלף סרטיס-קסי, ושמרעה עוברת, שהממשלה היידיזיתית תציע... אלף חוסס מאות — היינו: לעג לרש! הסוכנות, מספרים, החזירה את המתנה הזאת ובצדק. ובכן, אשילו בסרטיסיקטים לא נחשדנו, בשעה שהסרטיסיקטים והאחרון מ-75000 שנשארו לנו, כשיצאה גורת "הספר חלבך" ב-1933 גבלע ציי-פליטי דכאו ובוכר האלז תשרות ומאות אלפים פליטי-חרב אורים מתחמקים על שערי הארץ. אולם תחת

בדרגת מייזור. כאמור עוזבים השוטרים היהודים את משרותיהם, כי סיכוייהם לעלות בדרגה מעטים, וגם מספר התלמידים היהודים, שנכנסים לבית-הספר של המשטרה הולך ופוחת משנה לשנה.

משל שני לאופן ממושה של הצהרת בלפור תחת משטר "הספר הלבן" ישמש לנו חופשי התנועה, כביכול, של האוכלוסיה היהודית בארץ: אוסרים על היהודים להתהלך בארץ לארכה ולרחבה, וישנם איזורים שלמים, שאסור לו ליהודי להציג את כף רגלו בהם. בימים הקרובים של שנת 1942, כשגייסות רומיל, ימ"ש, עמדו כארבע מאות קילומטר משערי הארץ, הכריזו השלטונות פקוח על 4 איזורים צבאיים, שהשתרעו על שני שלישי ארצנו, והכניסה אליהם היתה אסורה ללא רשיון מאת המפקד הצבאי. אולם המלחמה נגמרה, תודה לאל, בנצחון. גם אנשי החייל שלנו נכנסו כמנצחים לגרמניה הסמאה, ואותו החוק האוסר על אזרחי הארץ את התנועה החפשית בארצם עודנו בתקפו עומד, וביחוד הוא נשמר בקפדנות ביחס ליהודים. לא שמענו שערכים יעמדו למשפט על שעברו על חוק זה, אבל יהודים, וביחוד צעירים מתלמידי האוניברסיטה, המסיירים באזורים הללו או המשוטטים שם לצרכי למדיהם או מתוך תאוב דעת מדעית. מושבים על ספסלי הנאשמים, זה לא כבר נתברר, למשל, בחברון משפטה של קבוצת מסיילים יהודיים 11 איש ואשה, שנאסרו בספטמבר אשתקד בסביבת חברון באחו האזורים "האסורים". התובע טען שנתנו הוראות לאסור יהודים בכל איזור חברון. עוה"ד הוכיח, שכל דרום הארץ נאסר על היהודים לא מחמת מצבה-מלחמה אלא שאיסור זה מכוח רק כלפי היהודים מטבות "מדיניות" אחרות. אמילו לשכם, ציר, שאינה נמצאה באיזורה-פקוח, אינם מרשים ליהודים לבא. לבסוף קרא המגיבור מכתב שקבלה אגודת המשוטטים מבין הסטודנטים היהודים מהמפקד הצבאי, שבו הוא מודיע, כי הנוו מטרב לתת להם רשות לטייל ב"איזורה-פקוח". כי המדיניות של הממשלה המרכזית מכוננת להגן על

לשמור על בטחון הורכים והכבישים, הנה כולה, על זקופיה ועל קציניה, בריטית שהורה, המורכבת על פי רוב מחיילים בריטיים משוחררים. אבל גם במשטרה הרגילה רב מספר האנגלים. השוטרים הבריטיים נהנים מזכויות יתרות, אף כי אין הן קבועות על פי חוק. משכורתם גבוהה אמילו מסגן-קצין ארצישראלי ובנוגע לפיקוד הוא קודם לקצין מילידי הארץ. השוטר הבריטי מקבל דירת חינום, ואם אין דירה חפשית מפקיעים בשבילו איזו דירה אחרת. ומעשה בתלאביב, שגרשו בית-ספר למתחילים (שתי כתות וכן ילדים) מדירתו הותיק — בשביל להכניס לדירה זו שוטר בריטי עם משפחתו. והעתון הקורא תגר — "דבר" — שואל: "הככה יעשה? המבלי אין מועדוני בריג מרחחים בעיר (באותו רחוב אמילו. — מ. ח.) המבלי אין עוד בעיר דירות בנות 4 ו5 חדרים, התפוסים על ידי שני אנשים בלבד? והווי יחסם של שלטונות נאורים למוסד חינוכי?...

כמעט כל המפקדה החשאית של המשטרה בידי הקצינים הבריטיים, והשפה השלטת היחידה הנה, כמובן, האנגלית. עוד לפני זמנמה היו יומני המשטרה התלאביבית נכתבים בעברית. עתה גזרו על השוטרים העברים לנהל את יומניהם באנגלית.

מספר הערבים שבמשטרה הארצישראלית 2200 איש, ומספר קציניהם הגבוהים 19, ואחד מהם מפקד-מחוז — המשרה הגבוהה ביותר של "ילדי".

מספר השוטרים היהודים בארץ הנהו כ7000, אבל הוא הולך ופוחת, כי משכורתו זעומה ונמוכה בהרבה מזו של השוטר הבריטי, אף כי ברמתו התרבותית ובהשכלתו הוא עולה על השוטר הערבי ולפעמים קרר בות אף על השוטר הבריטי, ומעטים השוטרים היהודים שלא גמרו לפחות בית ספר בינוני. עליתם של השוטרים לדרגות גבוהות יותר אסית עד מאד, ואלה מהשוטרים היהודים שהגיעו לקצינויות אינם עולים למעלה מדרגת קצין-חוקר. ישנם רק ארבעה (4) קצינים יהודים בעלי דרגה גבוהה, ומהם רק אחד

אנו, שכנינו הגרמנים וממשלת-הארץ

ידוע יחסם של שכנינו הגרמנים, ממיסד מושבות, שומריהיכלי (סעמפלער) לרייך ולנאציות מצד אחד ולנו מאידך גיסא, כשבאו "שומריהיכלי" אלה לפני כשבעים שנה ארצה במתירמעס ויסדו את מושבתם הראשונה "שרונה", סמוך ליפו היתה אולי באמת כונתם לעבור את האלהים ולשמור את היכל-קדשו. עכ"ם היו יוצאי ווירטמברג אלה חקלאים מצרניים. במרץ, בוריות ובהתמדה הקימו את כפרם-לדוגמא. את מיסדי "יהודה" ו"פתח-תקוה" חיו בשכנות טובה ולפעמים הועילו בעצותיהם גם לאשכנזי-ליו שלנו, והיחסים ביניהם ובין יהודי יפו היו טובים. ברבות הימים, כשגרמניה נעשתה יהודה יותר ותשאף לתקוע יתר בבגד ולהגיע למספר הפרטי, הסירו לאסלאם ה"סעמפלערס" הסובים את מסוה-הדת והיו לחלוצי הגרמניות בארץ. אחרי בקורו של וילהלם-קיסר נוסדה שורה של מושבות חדשות, וביניהם "וילהלמה", הוקמו בנקים ובתירותות, ולפני פרוץ המלחמה העולמית הראשונה היתה ידם של הגרמנים ככול. וכשהנאציות ירשה את מקום הקיסריות, קבלו "שומרי היכלי" בצהלה וברינה את התורה הגרמנית החדשה, ולא העלימו משכניהם היהודים את נאמנותם להיסלר ודביקותם בנאציות. איש לא כפה אותם לכך: מתוך הכרה פנימית נשבעו ל"מיהרער" ולתורתו. תמונתו של האשכנזי — ימח שמו וזכרו! — היתה תלויה אצלם בכל מקום סומבי, ואת יסד-הולדתו היו חוגגים בתרועות, בחוצפה יתרה ובשתייה כדת. הדור החדש שלהם התרחק מכל שאיפה דתית וחונן על יסודות הנציות הסהורה, על שנאה כבושה ליהודים, על ההפליה הגזעית וכו'. ואין כל מלא, שדוקא מ"שרונה" ו"וילהלמה" יצאו ספרים כאייכסן, שהשתמשו בידעותיהם בעברית ובאידית, שלמדו מחבריהם היהודים, כדי להציק כאנשי הגסטפו והס. ס. ליהודים ולהתעלל בהם והבדילו עשות בזה...

בימיהלמחה הנוכחית, כשאנשי הגסטפו

כל התושבים ולשמירת שלום-הצבור(1). מסכן מסתבר, מעי, דברי, שהיהודי המלקס פוחרר בשנות בית-לחם או מבקר בחורבות בית-אל ושילה מסכן את בסחוק-הצבור.

עובדה אחרת: קבוצה של ששים מתלמידי התבנין מסיילים בגליל. הם מצטיידים במכתב רשמי מהתבנין, המאשר, שסילום לצרכי-למוד. בדרך מחניתה לאילון הם נעצרים ע"י חיילים מהליון הערבי (של עברה-הירדן), שאינם מבינים אנגלית, צועקים ומאיימים. גם לאחר שהובאו למקום שוטרי אנגלי, הקורא את המכתב וסובר שאין להפריע את הבטיילים, עומדים החיילים הערבים על דעתם, שהיהודים מוכרחים לשוב על עקבותיהם...

כל המשפטים, הברירות, הסירובים והגזירות הללו מזכירים לנו את גזרות "תחום המושב" לפני יובל שנים ברוסיה הצארית ואותן הגזירות ואסילו נמוקיהן כמו לתחיה בארצנו עקב משטר "הספר הלבן".

דוגמה שלישית: חלקנו בתקציב הממשלה השתתפות הממשלה בשירותי הבריאות שלנו. חלקהארי מהכנסות-הממשלה בא מהישוב העברי (מסדהגבסה, למשל, משתלם ב-80% די היהודים. ומה מקבל הישוב היהודי תמורתו? על צרכי התנוך מוציאה הממשלה בסך-הכל, לאמור בשכיל יהודים וערבים יחד, קצת יותר מחצי מיליון לא"י. לבתריסדהר ולמספרה הוצאו בשנה שעברה יותר משלשה מיליון ורבע לא"י, היינו פ"ששה ו) לצרכי התנוך היהודי העניקה הממשלה מאה ועשרת אלפים לא"י... והישוב היהודי הוציא באותה שנה על תנוך ילדיו מיליון ושלש מאות אלף לא"י.

לגבי שירותי הבריאות השתתפותה של הממשלה עוד מחותה מזה. תקציב הבריאות של הישוב הגיע בשנה שעברה למיליון ושש מאות אלף לא"י: מזה נתנה הממשלה עשרים ושלשה אלף לא"י. בסך הכל? הסירושים למחר... הייתי יכול להוסיף דוגמאות ומשלים סנה וכתנה, אלא שהמצע קצר, ודומני ששלש הדוגמאות ולעיל די מאלפות.

המלחמה בגרמניה, וכעת אנו חוזרים להגרינו?..."

וכותב אותו סרגנט: "ילדי הנאצים פחדו זרים לארץ-ישראל (ואולי יכאבו באמתחתם גם מהשוד ששדדו קרוביהם בגיטאות!) וילדינו מתגללים בעולם כולו ואין מושיע... למען ילדינו אין אגיות, ולמען הנאצים וילדיהם — יש ויש! ואנני גומר את רשימתו ב„דבר“ על מאורע זה בדברים הדאובים הבאים:

„חומת-מים מפרידה בין הישוב היהודי ובין הנאציס-הגרמנים בארץ, ולא יתכן שנסבול אותם בתוכנו, במלים אלה גומר חייל אחד את חלונתו.

אבל ממסלת-הארץ חושבת, כנראה, אחרת. בשעה שזכויותיהם של האזרחים היהודים בארץ מוגבלים ואין להם אסילו חופש-תנועה, וכמו שראינו לעיל, אסורים להם יחזורים רבים בהנאת סיוול וסיוור מדעי, ניהגים הגרמנים, המנהלים את עניני המושבות הגרמניות, מתרשטתצעה ומיחם מיוחד מצד בציגה-שלטון, מונעת „שרונה“ בוסלה אמנם בשעתה — מסופר בעתון — אבל היורד שלה, ואנני, ביקר כמה פעמים בעירית חל-אביב וסידר ענינים שונים של המושבה ותושביה. השלטונות יודעים על קיומה של מועצה בלתי-תוקית זו, אך הם מתעלמים מכך, והעירייה העברית? האם היא מצוה להיות אדיבה עם הנאציים של שרונה בשעה זו? העתונים מוסרים, שהנאציים הללו מצאו אסילו עכשיו עורך-דין יהודי, הגושא משרת-כבוד חשובה בסוכנות שלנו, הלומד עליהם סניגוריה בבתי-המשפט בענין הפסקת אדמתם. ואחת השאלות המרגיזות ביותר את לבבות הצבור היא, האומנם יעזבו הגרמנים האלה לחזור לארצנו ולשבת בתוכנו? המסתל בשאלה זו מעל דפי „הדבר“ אומר: „מאות חוזרי-מגורים עומדים וריקים בשרונה הסמוכה לחל-אביב, בו בזמן שאלפי פליטים קרובות הנאציים מתגללים בצפיפות נוראה (לפעמים גם במקלסים צבוריים). חילות וחיללים משוחררים, חולים ונכים, אין להם אישה להניח את ראשם, אלה שנתנו את ידם במלחמה

— וביניהם בני „המספולערים“ משרונה, וילהלמה ועוד — עיצו ורצחו יהודים והקימו בארצות-הכבוש בתי-מסבחים, כבשונים ותארי-גזים להשמדת היהודים, ישבו משפחות הגרמנים שבארץ במחנותיהם לבסוף. יחס הממשלה והצבא המסקח עליהם היה הוצג ולא ידעו רעב ומצוקה. ובשעה שרבו הצבאות בחל-אביב וביתר הערים ולא היה כמעט בית, שלא התפרצו לתוכו גברים ושמו בכליהם (רוב גבא — מעריקי פולניה ומבין „שבאב“ של שכנינו הערבים). שמרו גוסרינו וחיללינו על בתי הגרמנים ורכושם בקסונות, ולגרמני ארצנו לא אבד אסילו שרד-נעל... אגב, רק בשכרעות האחרונים המסיעה הממשלה חלק מצעד מאדמות שרונה, הנמצאת כעת בחזקת חל-אביב; כעשרים הקסר, בשביל בתי-חולים, שיכון לחיללים משוחררים וכתים צבוריים אחרים... חלק משכנינו הגרמנים הספיקו לצאת בראשית המלחמה לעזרת „הפאטער-לאגרי“, והשתתפו בפועל בהשמדת היהודים. כחום המלחמה שואפים המה לחזור „למולדת השנייה“, וכבר הופיעו החוזרים הראשונים. וראה איזה טלא: אותה הממשלה, הסוגרת את שערי הארץ בפני פליטי-החרב וגורמת לאסונות „הסטרומה“ ואחרות המסקיעה את לבה מועקת יונקים ויתומים במחנות-הרכוז וההריגה, הוועקים להצלה, הממשלה השמה בכלא חכם ספרדי בן חשעים, שנכנס ארצה שלא כחוק, ושליליו החיים בארץ רוצים לכלכלו, סקידו אותה ממשלה פורשים את כנפיהם על ילדי הנאציים משרונה, החוזרים משטוטגרט, ונחגים להם זכות-קרימה באמצעי-התחבורה המעטים, העומדים עתה ברשות אומות-הברית; ולא זו בלבד, אלא עוד מבקשים סטרנינט „הווי“, סהבריגנדח שלנו, שיסייע לילדים האלה לסדר להם מקום לינה בסריאסס, להעבירם עם חפציהם במכונית של הבריגדה היהודית וכר. הסרגנט התמים חושב, שהילדים — מילדי היהודים, שבנס נצלו בגרמניה ומקבל את השליחות בשמחה. הוא נכנס אתם בשיחה ושאל: „מאין אתם באים?“ — „משטוטגרט!“ — הנכם יהודים?“ — „לא ולא! אנו ילדי שרונה! היינו בימי

מעשילים, שהגיעו ארצה בספינות אחדות והעברו לאניה הצרפתית „פאטריה“, שעגנה בחופה, לשם שלוחם מהארץ, אבל, כזכור, גם אז המגורשים, מתוך יאוש, להמכיר את „פאטריה“ והיו כמה קרבות; אבל לא קמה אז רוח אצל סקירי הממשלה לגרש את הנצור לים, וכך זכו להשאר בארץ... בבידוש האכזרי לא מאוריציוס התכחזה הממשלה להראות את ידה הקשה. מזה זר צריכה היתה לשמש, למשל ולעזרה ולהמית בלבות היהודים את האמונה והתקנה שהארץ המבטחה יכולה לשמש להם מקלט בשעת סכנה. גורה זו היתה התחלת ממושו של „הספר הלבן“ במה דורת 1939... כחלום בלהות וסיוט מוראות נראים לנו גם היום המאורעות הללו. גוראים חי חיהם של גולים אלה, שלא חסאו ולא פשעו, בבית-הכלא השחור, שקיים עוד באר-נח זה מימי נטליין, אשר לתוכו השלכו, הם סבלו שם מהאקלים הטרופי, ממחלות וכן מעינויים רחוקים ומגעגועים למולדת ולקרוביהם בארץ. כמנצחים נפש מהם מתו בצולה זו ומצאו את מנוחתם על בית-העלמין היהודי שבמאוריציוס: זכרון לדורות הבאים... ואף כי הנציב הקודם, שלא הצטיין באהבת-היהודים ובאהדה לשוב, הצהיר, שאין בדעת הממשלה להרשות לגולי מאוריציוס לחזור ארצה גם כתום המלחמה, העביר הנציב החדש, הלורד גורס, שגישתו לצבור ולשוב הגה יותר אנושית ותרבותית מזו של קודמו, את רוע הבורה.

כרגשות מעורבים עד למאד: בגיל וברע דה, בשמחה ובתוגה מעיקה, קדם הישוב את המגורשים, שאחרי חמש שנים של סבל קשה מנשא שבו לגבולם. אבל לא אנשים מלאי-מרץ ותקוה הביאה האניה „פרנקוניה“ חזרה ארצה, אלא אנשים שבורים ורצוצים, שזקנו לפני זמנם, ערערו לבושי קרעים וסחבות: מחזה מהעלובים ביותר. כמחצית השבים לא הגיעו אמנם לגיל 45, אבל מסיבות האקלימיות והעיניים, שסבלו במשך חמש שנים רצופות קפצה עליהם הוקמה, ואין צורתם מעידה עליהם שעלולים הם

בזרד — כלום לא הם זכאים להנחת משיכון בבתי-איי אלה? כלום באמת חושבת גם הממשלה, שגרמנים אלה יחזרו לארץ? (!) כן כנסייתי סקירי זו, נתפרסמה תשובה בזה של מים הנציב העליון על שאלתו של אחד העורכים העברים, בשעת פגישת פס מונאג, מהי מדיניות הממשלה לגבי שיתבס של תגרמנים וילדיהם, שישבו בארץ ועמבוח בפרץ המלחמה, ומניין הם לוקחים את האמצעים להחזירתם והתשובה היתה: אין הממשלה נותנת כל עזרה להחזרת גרמנים אריים וילדיהם, שמבחו את הארץ בפרץ המלחמה. שלשה צעירים גרמנים אריים, תושבי איי לשעבר, נשלחו בזמן האחרון ארצה ע ק ב ס ע ו ת של שלסונות צבאיים בעת רפאמריציה של פליטים... אין סבורים, כי העברה זו תגרם חוצאות לאוצר הארצי-ראלי...

ניפוד אחד מעונות „הספר הלבן“: שיבת גולי מאוריציוס.

הנציב העליון של ארץ ישראל, הלורד גורס, הגיש, על סף השנה החדשה, שי לשוב: 1300 גולי מאוריציוס והחזרו ארצה כשבוע לפני תום שנת תשיה. במעשה הומני זה לא רק שהושם קץ למרשה רבת-ענויים, תוצאה מאוניה של אחת מבורות משטר „הספר הלבן“, בזה תוקן מעדת קשה וכושר עיון נכד, לפני יותר מארבע שנים העפילו ארצה 1900 פליטי חרב הנאציים, כל עוד נמשך בקרבם ורדם ממרכז אירופה, אחרי שהתעצו משך ירחים במחנות-דכור וסעמו את שבט המצט. במשך חדשים רבים נדדו דרך ארצות עד שהגיעו לחופי ים-השחור ועלו סוף-סוף על ספינת „אטלנטיק“, שהביאתם אחרי נסיעה מסוכנת — בתקופה שכמה אניות פליטים נשברו או ירדו תהומה — לחופי הארץ. בעתן מאמצם הבלתי-רוקרי, להנצל בארץ האבות מארצי הנאציים, הם נבלאו עיי סקירי הממשלה המנדטורית במחנה-הסגר, ואחרי שבועים של הסוטים וקפוקים גורשו ונסחבו לאי הטרופי מאוריציוס, שבאוקינוס ההודי. (שתי קבוצות

רבה היתה המבוכה במחלקת-העליה, שלא ידעה להשתלט על המצב. קבלת פני גולי מאוריציוס הנה תעודת-עניות למחלקה זו, שתפקידה בשעה זו אחד מהחשובים. אין כל מלא שהשתמשו רק בחלק מ-1400 מקומות השיכון הומנים שהוצעו בחיפה. על פי טעות מדאיבה ועל פי דרישת חלק מהשבים, שהבטיחו, כי מובטח להם איכסון בבתי קרוביהם בתל-אביב, נשלח חלק גדול מהשבים לעיר זו, בשעה שמחלקת-העליה שם לא היתה מוכנה לקבל אלא 40 איש (בבית העולים שבתל-אביב ישבו עדיין 260 איש מהשיירות הקודמות)... וכך נאלצו מאות אנשים, שלא מצאו את קרוביהם, כי הכתובות לא היו נכונות — והיו גם „קרובים“ שסרכו ברגע האחרון לקבל את בני משפחתם — לבלות לילה שלם תחת כיפת שמים, ללא-אוכל... ודי בזיון וקצף.

אסור לנו להתעלם מן התקלות הללו; והאחראים לכל צריכים לשאת את עונם. אם דרישתם של מאה או מאה וחמשים עולים לנהוג בהם לא כאשר נקבע בתכנית, עלולה להפוך את התכנית — טוען „הדבר“ — מה יהא המצב, כאשר תגיע העליה הגדולה, שלה אנו מצפים? —

חמש שנים הושתקה העבודה במחלקת העליה; ועתה, כשנגמרה המלחמה, והאניות מתחילות להביא את נדחיהם, מראים סקיד המחלקה הוותיקה אולת-יד ואפסות מעוררי יאוש... מעוות זה דורש תיקון יסודי ומיידי! ברגע, שאני מסיים פרק זה של סקירתי מודיעים שבאר דראשה-שנה תגיע לחיפה אנית פליטים ונצולים ממחנות-הרכוז שבצרפת, הולנד ובלגיה, כאלף איש, שחלק מהם מצא מקלט בשווייץ. בין יוצאי שווייץ — גם הגבור הצעיר דוד פרנקפורטר, שלפני סרוץ המלחמה נקם נקמת עמו, בהמיתו את נציג הנאציים בשווייץ, גוסטלוף. הוא חונן עתה ממסשלת הקהילה השווייצית ואף למולדתו. האין זה סימן לתמורה לסובה? —

לשוב לחיים חדשים ופוריים. כשליש הבאים, גילם בין 45 ו-55, ויתרם עוד למעלה מזה. בדרך ממאוריציוס ארצה מתו שנים מתשרי שות-כחות ומזקנה, וגולדה גם תגות אחת, שנקראה בשם פרנקוניה-הדסה.

השי, שהגישה לנו, בכך, ממשלת-הארץ ככלות השנה ערכו הישובי מסוקס; אף כי מכירים אנו ברצון הטוב לפייס. וגשאלה הקושיה: האם על ידי זה, שתשש כוחם של שברי-גולה אלה באקלים האכזרי ובענוי-המער צור, הוכשרו לכנסיה ארצה וכפרו את עתן שאיפתם ה-א-י-חוקית להעפיל ארצה, בשעה שהיו יכולים עוד למעול ולעבוד...

אבל גם את חסאוראנו עלי לזכור: „ומסני חסאינו“... ימים רבים טרם שהביאה „פרז“ קוניה את הגולים המסכנים ידע ידעה מחלקת-העליה של הסוכנות, שעתידים גולי-מאוריציוס שלנו לשוב, ולא זו בלבד, אלא שהעתונות שלנו האיצה וורזה את הממשלה וקראה תגר על שמאריכה היא ללא-צורך את דרך-היסורים של הגולים. והנה בא היום המקוה, והגולים הובאו לגמל חיטו, ומודיעים לנו בכותרות שמנות על הכנסת-האורחים — לדוגמה, שנהגים בעולי מאוריציוס; וה„דבר“ מכריז: „בחיפה בקשו 350 מקומות לשכון זמני של העולים ונענו 1400... 870 מקומות נשארו פנויים... גם אנשי הכפר נענו יפה, כמאתים נפש נקלטו במושבות השרון המערבי... ורבה היתה הציפיה בישובי השרון הדרומי וכו' וכו' אבל, אהה, למחרתו ש„קוינו לצדקה — והנה צעקה“: העתונות כולה מוחה נמרצות על איה-הסדרים שבמחלקת-העליה, שגרמה לאנדרלמוסיה שאין-לתאר ולסבל חדש של שברי-גולה תשושים אלה; וגם „הדבר“ קורא תגר. במאמר ראשי הוא כותב: „קבלת עולי מאוריציוס בתל-אביב גרמה מפחיד נפש לא רק לעולים עצמם; היא גרמה לישוב כולו הר-גשת כשלון בתפקיד העיקרי המוטל עליו עתה“...

קטנים אמנם, מפאת חוסר עץ וברזל, נרגשה מצוקה ומחסור של פועלים מאומנים ובעלי מקצוע. הסעילות בבניה נמצאה רק בראשיתה; רק יובאו חומרי הבנין — וכפי הנשמע הם כבר בדרך — יתחילו בבנין של עשרות אלפי בתים, כדי לספק את צרכי העליה והרביי הסבעי. גם בפרדסנות נרגשה תזונה. השנה מקוים להזמנות גדולות יותר מאנגליה וישנם סיכויים להסבה בהובלת הפרי באניות; כמו כן חושבים שקרשים בשביל ארגוני האריזה יושגו השנה ביותר קלות; והלואי שענף חשוב זה בחקלאות הארץ ישוב לשגשוגו שבשנים קדמוניות...

חשישים הקודרים של רואי-שחורות, שייצוא מצרכי התעשייה מארצנו לארצות הסמוכות יפסק עם גמריה-מלחמה, נתבדו. עוד יעברו חדשים רבים עד אשר אנגליה ואמריקה תספק לארצות הללו את המצרכים האלה במחירים זולים יותר ובאיכות יותר טובה. עד אז יתקנו בעליה-תעשייה שלנו את המכונות והייצור וישפרו גם את סיד התוצרת.

ואין זה פרדוקס, שאחת הדאגות הראשיות של האחראים להתפתחות הישוב איננה יצירת שחקים לייצוא, אלא הגדלת כחות-העבודה בארץ, היינו, הגברת העליה. אמנם העליה של השבועות האחרונים הביאה ממרכז אירופה אלמנטים רבים, הזקוקים עוד לספול ידוע בהם, ולהכרעה בזמן הראשון; אבל אין ספק, שגם הם יכנסו ברבות הימים למגוון היצירה והעבודה. כמסופר בספרים דלעיל מתופקים על שערי הארץ מאות אלפים צעירים, שחיו במחותרת ושלחמו ביערות כפרסיונים. האנשים האלה צמאים לעבודת-שקים ולעבודה בשדה; ואלה ודאי שיהיו מסוגלים לכל עבודה חקלאית ותעשייתית. והרי מספרים מאלפות ועובדות מחכימות אחדות מההיו הנוכחי התעשייתי והכלכלי שבארץ: בקטלוג התעשייתי הארצי-ישראלי שבימים האחרונים הופיע הכרך החמישי שלו מיוצגות 1763 פירמות, מהן 190 ערביות, מספר הקואופרטיבים ומפעלי טועליה: — 147. — בית-החרושת "אתא", לבו ולאריגים,

המשק והכלכלה העבריים במעבר ממלחמת-העולם לתקופת-השלום

אם המלחמה הפסיקה את ייצוא פריה-הוד, שהיה בימי השלום אחד מעמודי-התחך של הכלכלה הארצי-ישראלית, והרבה פרדסים שהיו תפארת השטלה והשרון, קמלו ונבלו, ובעי-היום הוכרחו לעקור ולמכור את הקרקעות, הנה קמו וצמחו אז לפתע-פתאום בתי-חרושת שונים לאין מספר, שמלאו תפקידים חשובים במשק ארצנו ובמאמץ המלחמה של בנות-הברית. גם הארצות הסמוכות נהגו מהתפתח תחת תעשייתית זו, וייצוא התוצרת לשכנינו — שביחוד מצרכים ראשוניים ככלי-בית ומטבח וכלי-עבודה בשדה — גבר והלך. רבים, שבראשית המלחמה היו בעלי חנויות קטנות או אומנים בעלי בתי-מלאכה פעוסים, נעשים כשנות-החירום לעתודי תעשייה (קלה וכבדה), וכמו שאומרים במקומות-יכם — ל"מלכ"י ועלי, בדים, אריגים, מכונות וכר והארץ הקדושה נהפכה למרכז-תעשייה חשוב במזרח-התיכון, שלא זו בלבד שחסך הרבה מאות אלפי סוגות-משא לעמיה-ברית, אלא שבורר-זוהו וכושר-פעילותו סייע הרבה לצבאות המדינות המאוחדות, שנלחמו במצרים הקרר בה, שהתאגדו בארצנו הקטנה ובארצות הסמוכות, וקרב את שעת הנצחון.

כשכרעה נפלה גרמניה וכשהתקרבה "סכנת השלום" — ופתאום הפתיעה גם יסן בכניעתה "האסומית" את עולם המסחר והתעשייה, — חששו רבים מחכמיה-הכלכלה למשבר כלכלי ומשקי חריף בארצנו, שלתעשייתה חסרות מסורת ותקופות-מעבר. השערות פסימיות שונות נשמעו. רואי-שחורות חזו פלישת רבבות פועלים ממחנות-העבודה הצבאיים, חילים משחררים לשוק העבודה, שלא יוכל לקלטם, וצמצום פתאומי של השחקים למכירת התוצרת וכר וכר.

ולא היא. המשבר הפתאומי נעשה למעבר הדרגתי — לא חוסר-עבודה אלא חוסר-פועלים. נרגש ביחוד במשקי הקבוצים חוסר בידים לעבודת וגם בבניה, שכבר החלה, במסדים

שהתעשרו בשנות-המלחמה; בשעה שלרישת מניות „גשר“ שתפו גם בעליהן מיהודי מצרים, הרחוקים מאד מהלך-רוח סוציאליסטי. השותפות, שרכשה את „גשר“ מבוססת על העקרון „חצי-חצי“. בשעת חלוקי דעות יצטרכו השותפים לבחור איש מהמן, שיכריע ביניהם. העתיד יראה עד כמה והון הפרטי יוכל לדור בכפיפה עם ההון ההסתדרותי. אם נסיון זה יצליח, הרי יהיה בזה באמת צעד חשוב להלאמת ההון.

כדי להבהיר את ה„סרנסקציה“ של „גשר“, כדאי לחזיר שלפני כמה חודשים פרצה בבית-חרושת זה שביתה, שנמשכה יותר משני חודשים; וזה בשעה, שהתחילו כבנין בתים לשכונת-העולים. בין בעלי-התעשיה רוחצה הרעה, כי השביתה הארוכה והיחס המתוח בין הפועלים ובעלי בית-החרושת כמו גם דרישותיהם המבומזות של הפועלים, שנתמכו כמובן ע"י ההסתדרות, הם שהכינו את הרוחות; ויש אומרים אמילו, שהשביתה סוורה „במויד“, כדי לרכך את לבבות בעלי-המפעל. כי „סולל-בונה“, שנתעשר מעסקי-קבלנות שלו עם צבאות עמיה-ברית, עסקים שהתעפסו עד אירן, רצה בין כה וכה להקים בית-חרושת לתעשיית מלט. עתה כשתנועת הבנין מתפשטת בכל הארץ ומתחדשת בממדים בלתי-משוערים, עלולה חברה קפיטליסטית-הסתדרותית זו להרויח ממך-רב...

כמרומו לעיל, אין לדעת מראש, איך יתפתחו בעתיד הענינים במפעלים, שרכשה לה כעת ההסתדרות, ואיך השותפות הזאת תשפיע על השקעת ההון, המונח לעת עתה ללא-תנועה בבנקים השונים שבארצנו. אפשר שזה ימריץ את בעליה-הון לגשר גשר למסלגת הפועלים — „וגר זאב עם כבש“ או שזה יסיל עליהם מחד מהכניס את עצמם בין גלגלי התעשיה המורכבת הזאת... בכל אופן השביתה האחרונה ב„גשר“ וכניסתה של ההסתדרות, מיד לאחריה, כבעלת המפעל הזה יכול לשמש מעץ „מנא“ מנא תקל ופרסיד“ לבעליה-הון ולעומדים בראש מפעלי-תעשיה, שאינם יודעים להתפשר עם הסתדרות זו, שנאחזה בקרנות (תרחי משמע) של הפנגון הסוכנותי שלנו.

משלם 24% דידינדה לשנת 1944. חברה זו מגדילה את הייצור פרשלה. הברים המלי-בונים מתוצרת „אתא“ הודלו בשנה האחרונה, ולמרות יוקרה-מחיה, שעלה, אין החברה מעלה את מחירי תוצרתה. — בשנות המלחמה הובאו ארצה 45 מיליון לאיי הון יהודי. ההון הפרטי תופס קרוב ל-70% מההון הצבורי (הק-רנות) — יותר מ-30%. הון זה הובא ארצה ללא כל תמורה בטחורה או בעבודה. חלק מהכסף הזה יוכנס ודאי לתעשיה. — בנק הפועלים עומד להגדיל את הונו עד חצי מיליון לירה ע"י הוצאת 30,000 מניות של 5 לאיי. ההון העצמי של הבנק — עם הרזר-בות — 350,000 לאיי, והנהו אחד משלשת הבנקים הפרטיים הגדולים ביותר שבארץ.

אחת התופעות האופייניות של ההרי שלנו בשנות הבאות של התעשיה היא, שמסלגת הפועלים העברים בארץ (מפאיי או הסתדרות, בה-אדידיעה) חודרת באמצעות „סולל-בונה“, שאחרי ירידה עצומה נהיה בשנות-המלחמה לאחד הקבלנים הגדולים שבארץ, לכל ענפי התעשיה „הקלה“ ו„הכבדה“, ותוקעת לה יתר בכל המקצעות ובצורת ידידה — „חברים“ שהתעשרו בקבלנות צבאית — רוכשת לה את בתי-החרושת הגדולים שבארץ. את המאפי-נהגים לכנות כאן „מדינת ההסתדרות“, עכ"פ כל זמן ש„המדינה העברית“ לא מומשה באופן רשמי, הנו „מדינה בדרך“. מה שמסלגת הפועלים באנגליה עוד טרם השיבה על אף נצחונם המזהיר בבחירות האחרונות: הלאמת חתעשיה, את זה, או כחחליף לזה, משיגה ההסתדרות, באמצעים בורגניים ובלתי-רמהסכ-גיים: ע"י רכישת מניות וע"י קניית בתי-חרושת.

כך רכשה ההסתדרות, בשותפות עם בעלי-תעשיה אחדים, בימים האחרונים שנים ממפעלי התעשיה הגדולים אשר בארץ: „שמן“ — לתעשיית שמן וסבון — בהון של 750,000 לאיי ו„גשר“ — לתעשיית מלט — בהון של מיליון לאיי.

שותפי „סולל-בונה“ (מוסד הסתדרות סוחר) ברכישת „שמן“ הנם אנשים הקרובים לשמאל,

בַּעֲתוֹנוֹת

את האיש המתאים. וברי לי, שאילו היה אחד העתונים שלנו מעורר בימים שלפני המלחמה את הרעיון להקמת אולפן כזה, לא היה איש מעולם המסחר ובעלי הכסף שלנו מגיב על זה אמילו תגובה כל שהיא, ולסיכך, אמילו אם מצאנו את המורים בשביל בית ספר להנהלה וכלכלה ציונית, לא היתה הקמתו באה לידי ביצוע מחסרון אמצעים לכך.

אבל בעיית האילוף של סקירים מדיניים וכלכליים קיימת עד היום בלי שינוי, והיא הולכת וגעשית דחופה יותר וכוללת יותר. בענינו ראינו זאת בארצנו כעת, כשצריכים היינו לספק גוש של סקירים בשביל ייסוד חדש של סידורים מלחמתיים כלכליים. ואם נשים אל לב, שהנהלה העליונה של מוסדות אלה לא בידינו היתה ושהיינו מוכרחים לעשות הכל בלי הכנה מראש, ואם נתבונן לנסיגנות דומים אצל אחרים, מקום שם היתה ההנהלה בידיהם הם, ובשביל המון הפקידים הנחוצים היה לכל הפחות אולפן מן המוכן — אמנם עלינו לקבוע, שכלל וכלל אין לנו במה להתבסס. אבל הלא סי כמה וכמה היינו מצליחים בהתרת שאלה זו, אילו היינו עושים הכנות בשבילה.

יהיה מראה ארצנו אחרי המלחמה מה שיהיה — בעיית ההנהלה המדינית, כלומר של פקיד ההנהלה ובעיית ההנהלה הכלכלית, ערך מכריע יש להן בשיפור המצב בארץ. שירות ההנהלה המדינית דורש מסורת ואילוף. אורח המדינה הפונה אל השלשונות אינה רוצה שיביטו עליו כעל מבקש חסד סרחני, הוא רוצה שיעמדו לימינו, שיקשיבו לדבריו

בית-ספר למדינאים
ולפקידים
אב תשי"ה זן
מ. ז. במאמרו

בית ספר למדינאים ולפקידים, על בעיה ישנה שהיא תמיד חדשה דורשת פתרון רציני.

הירחון האמריקאי "פיורטשון" עורר בימים האחרונים את הרעיון להקמת בית ספר למדינאים, ובאמריקה נמצאו תיכף קוראים מעולם המסחר, שהציעו לתת את האמצעים הדרושים לכך, מבלי שדרשו לעצמם זכות של איזו שהיא השפעה על הנהלת המוסד. דבר זה עורר את כותב המאמר הנ"ל לשאול: היכן הוא בית הספר שלנו למדינאים או, גיח לכל הפחות, לפקידים מדיניים וכלכליים? והוא מדיין:

מניין ההנהלה והפקידות הציוני היה מסבך ברייתו ומתחילת ברייתו יצירה שלא הוכנה מראש. העבודה, שבחלקה הגדול צריך היה לעשותה מתוך חובה של כבוד או כמעט חובה של כבוד, נעשתה בידי אותם האנשים, שע"פ מקרה התרצו לכך, אבל לערוך בחירה מתוכם לא יוכלו אלא לאסם ובהירות בחירה זו לא נתבססה על תשר לומי משכורת, אלא על הרגש של הרעיון הציוני. התוצאות היו מסתיעות. קמו לנו מהיגים ופקידים, שרק אצל עם אחר, שיש לו מסורת פוליטית והנהלתית והמשלם לפקידו משכורת הגונות, אולי אפשר למצוא טובים מהם. אבל היו גם הרבה ליקויים בדבר, מסוי שהמקרה אינו מועיל במאה אחוזים, ולא בשביל כל משרה היה מעמיד לרשותנו

ידעתם ביהדות, בהיסטוריה ישראלית, ובחיים היהודיים היא קלושה מאד, כמעט אפס. הצד השווה שבהם שרובם אינם מוכשרים להיות עסקנים ציבוריים, ושישם שאינם יכולים להתפתח ולהגיע למדרגת מנהיגים שהשפעתם תהא נכרת במדה מרובה על הקהל הגדול.

רצוי על כן, שבבתי-המדרש לרבנים יתהוו קתדרות קבועות מיוחדות לעסקנות ציבורית בהנהלת מומחים יודעים למקצוע זה, שיהא חובה על כל תלמיד. כמו כן צריך לפתוח בתי ספר מיוחדים לפקידות ולעסקנות ציבורית יהודית, שיעניקו לתלמידיהם לא רק את תורת הסוציולוגיה, הכלכלה והעסקנות בכלל, אלא גם, ואולי ביחוד, את תורת הסר ציולוגיה, הכלכלה והעסקנות היהודיות, יחד עם ידיעת היהדות בעבר ובהווה, בצורה מושג ידוע על השאיפות והאידיאלים היהודיים לעתיד. רק באופן כזה אפשר יהיה להקים דור חדש של עסקנים ופקידים יהודיים מוכשרים, שאחדים מהם אולי יגיעו גם למדרגת מנהיגים אמתיים הראויים לשם.

בירחון "החברה", תמוז תשי"ה, במא

ד"ר ברוסנסקי והרצל

מר "דבוסנסקי והרצל", מתאונן מר שלמה גפסטיין בין השאר על זה ש"מגישים לילדי הארץ את דמותו המסולפת של דבוסנסקי; מדוע זה מעלים עליו עלילות כשם ששונאי ישראל עושים זאת עם עם ישראל ד"

"המסלפים האלה מדמים לעצמם כי דבר סינסקי אויבם הסוציאלי היה. דבוסנסקי כביכול אויב הפועלים ומגן המגזלים הרכר שנים היה. אך הן זה אותו הסילוף אותו השקר! לא זו בלבד שדבוסנסקי כל ימי חייו היה פרולטרי אינטליגנטי, אשר שלאחר חמש שנים, שחקרתי ולמדתי את כל כתביו, נזכרתי ללא צל של ספק, כי בימי נעוריו קרוב היה האיש לסוציאליזם וכל ימי חייו עמל לטובת העמלים, יודע אנכי שדבוסנסקי הרבה לחשוב על הבעייה הסוציאלית והיה לו קו משלו, אשר יתכן כי היה מעשי יותר מחלר

ושיעזרו לו. סבלנות, חיבה יתירה, ידיעת נפש האדם, ידיעת המקצוע ונכונות לעזור — באלה צריך סקיד ההנהלה להודיין. ע"פ רוב אין אנו מוצאים היום מכל הרברים הסובים הללו אלא קורטוב בלבד, והוא נמצא בברכת החתימה שבסוף המכתב המשרדי: עבדו המסור לו...

"כשאנו רוצים שיהיו לנו סקידים מדיניים וכלכליים אלו מן המוכן — והן לא יארכו הימים ונצטרך להם, ואולי גם לאלתר — אז יהיה טוב יותר שלא נסמוך על המקרה ונתחיל מיד באילוף ובחינוך שלהם".

דרישת הכותב ליסוד "בית ספר למדינאים" או לפחות לפקידים יהודים מדיניים וכלכליים צודקת היא לא רק בנוגע לציוניות ולארץ ישראל אלא גם בנוגע לעסקנות ציבורית יהודית בכלל, ובאמריקה בפרט. יודעים אנו שהתנועה הצינית לא הקימה בעשרות השנים האחרונות אישים שיהיו באמת מנהיגים ממרובה ראשונה, המנהיגות הצינית באמריקה, למשל, הולכת וחוזרת חלילה בחוג מוגבל של מנהיגים מהאחד אל השני, ולרוב מבין רבנים ושופטים. התנועה הצינית לא יצרה עסקנים ומנהיגים חדשים הראויים לתפוס בהגה של ההנהלה בשעת חירום, ולמשוך את הקהל הרחב אחריהם. ומה שאירע לציניות אירע גם ליהדות בכלל. ישנם מנהיגים ממנהיגים שונים, אבל לא אותם המנהיגים שעניי כל העם תהינה תלויות להם, ושתבוא עליהם הסכמת כל הקהל לפגותיו.

רובם של העסקנים הציבוריים היהודים באמריקה באים משדרות הרבנים, מתלמידיהם של בתי-המדרש לרבנים לסוגיהם. צריך להודות שכמעט כלם ספגו לחוכם ברב או כמעט מידעת היהדות, יש בהם ריח תורה ודרך ארץ, וידיעת-מה בעסקנות ציבוריות, שרכשו לעצמם משיעורים אקראיים וארעיים בבתי-המדרש, ברם, אין הקומץ הזה משביע. לאורך גיטא ישנם בינינו עסקנים ציבוריים שרכשו להם את תורת העסקנות הציבורית במדה מרובה במכללות אמריקאיות שונות בקתדרות מיוחדות למקצוע זה, אבל

המו"לות העברית בתעשיית הארץ

בעתון היומי "מש" מר"י יו אב. תשי"ה. המוקדש

במיוחד לבעיות הכלכלה בתקופת המעבר, דן ג. ק. בבעית "המו"לות העברית בתעשיית הארץ", ומשבח את המאמץ העצום של ותיקי המו"לים להחדרת הספר העברי בקרב העם. ביזמתם של המו"לים "קיימים כיום בארץ יותר מ-35 בתי-הוצאה, מהם כ-8 הוצאות הקשורות למוסדות לאומיים ואירגונים ארציים. המחצית מבתי-ההוצאה הם גדולים ובינוניים והשאר פועלים בקנה-מידה קטן. עשרים וחמשה מבתי-ההוצאה, החשובים ביותר, מאורגנים ב"התאחדות הוצאות ספרים עבריות בארץ-ישראל". היא מקיפה את כל הזרמים ביישוב ומוציאה לאור כ-70% בערך, מכל הספרים הנמכרים בשוק. בחי ההוצאה בכללם אחראים ל-85%—90% מתגובת קרית-ספר החדשה. אחוז קטן של הספרים יוצא-לאור לפי יוזמת מוסדות לארמיים ומיספר ידוע הנאמד ב-5% בערך, מוצא לאור על-ידי מחברים פרטיים (סופרים, חוקרים, מחברי ספרי-קודש וכדומה).

הוצאות הספרים הוציאו קרוב ל-1350 ספרים בימי המלחמה. בחלקם הגדול היו אלה ספרים חדשים והשאר מהדורות חדשות של ספרים שיצאו קודם-לכן.

אך יש גם גורמים המתקשים בתפוצת הספר העברי וביניהם מביא הכותב בראש את ההתחרות של הספר הלועזי, "שהוא בדרך כלל מהדורה של ספר יסודי שנדפס כבר בעשרות אלפים טפסים ומגיע לארצנו במחיר מוול". ואם הגורם הזה מתחיל להיות מרגש גם בארץ ישראל הנה באמריקה אנו יודעים ומרגישים אותו כל העת, והוא מביאנו תמיד ליד הרחוקים קשים ומרים.

ואין לנו לשכוח שמספר קוראי עברית באמריקה הוא כמוהו כאין לעומת מספר קוראי עברית בארצנו. מספר הקוראים העברים באמריקה מצומצמת מאד ונער יכתבם. הוצאת הספרים העברים באמריקה מצערה היא, אך מצערה עוד יותר — הפצתם, למרות זה.

מות כל שלשה האינטרנציונליים גם יחד. במרוצת ורעיונותיו החזקים הם רק מהדורה שניה וחזרת של חלומותיו הסוציאליים של דבוסינסקי.

האשמות נגד דבוסינסקי כאויב סוציאלי הן זבורים בעלמא. את דבוסינסקי תוקפים מסיבה אחרת לגמרי: דבוסינסקי נשאר נאמן בנפשו ומאודו לתורת הרצל, למדינה היהודית. הוא יורשו הרוחני של אבי המהפכה היהודית של ימינו, כהרצל הוא אמר: אין להמשיך בחיים אלה, אורור הוא המסתגל לגלות, עלינו ללכת בדרך ישרה למדינה היהודית. וחשוב מזה הוא הרבל, היינו הארץ ואל הנעלה והאמונה באלוהיך. אותה האמונה שלמענה אדם עולה על המוקד.

ואנפי שקשה להסכים לכותב המאמר שהתקפו את דבוסינסקי אך ורק מפני שנשאר נאמן בנפשו ומאודו לתורת הרצל, למדינה יהודית, אין כל ספק שהאשמות נגד דבוסינסקי כאויב סוציאלי אין להן יסוד. אמנם את דבוסינסקי התקופו לא מפני שנשאר נאמן למדינה היהודית אלא מפני תכסיסיו להשגתו של האידיאל הזה שלא היו מקובלים עוד בימים ההם. ברם ההתנגדות לתכסיסיו של דבוסינסקי אינה גנותת שום סדקה למתנגדיו לחלות בו "בוקי-סריקרי" ולספל עליו האשמות כבדות שאין להן על מה להסמך. בנוגע לצדק הסוציאלי היתה לדבר סינסקי שיטה משלו, אך אין זאת אומרת שדבוסינסקי היה אויב הפועלים ומגן המנצח לים הרכושניים. צדק הכותב באמרו: "אולם ובר אחד ברור לנו, אם נזכה לקבל משהו אחר המלחמה הזאת — הרי רק לפי הקו שהתחיל תיאודור הרצל וזאב דבוסינסקי". כלנו מכירים ומודים עתה בתרומתו הגדולה של דבוסינסקי לאידיאל של "מדינה יהודית", חכרו נערץ אפילו בין אלו שהיו מתנגדיו החוקים בחייו, והגיעה איפוא השעה לחדול מהטיל על דבוסינסקי האשמות ארצודקות במסדה להפחית את ערכו, שהוא לכל הדעות מול בתנועה הציונית.

יגעו הלאומית בעבר ועליו לתפוס אותו גם בעתיד, ואין אנו יכולים לעשות את זה מבלי לרמוז על הסכנות האורבות להתפתחותו של הכפר בהווה. המרצה הנכבד מתאונן על זה שהשפעתו של הגורם הכפרי בחיינו יורדת והשפעתו של הגורם העירוני עולה והולך והוא כובש לו אפילו את הכפר, ואנו קחינו שכוחו של הכפר יכבוש את העיר. ולהלן הוא אומר: „לא רק שהעיר השתחררה מן הכפר והתרחקה ממנו, היא התחילה גם לכבוש את הכפר. ומר ברגמן הוואה בחיי הכפר לא רק גורם כלכלי אלא גם גורם רוחני גדול מסיים: „חשיבותו של הכפר לתחייתנו הלאומית היא חשיבות רוחנית, ספיריטואלית, מיסטיפוזית. בזה תבחון עמדתו של עם ישראל בתוך העולם החדש: אם יש לעם קטן כעמנו בשורה רוחנית משלו המתאמת לעברנו ולמקומנו ההיסטורי במשפחת העמים. ואת התשובה לשאלה זו יתן בראש וראשונה הכפר העברי בארץ ישראל.“

בעיה זו שנעצרה בה ה' ברגמן ודאי שהיא חשובה מאד, וכדאית היא שיטפלו בה. החובה על המנהיגים הציוניים ועל הסופרים הלאומיים להדגיש את חשיבותם של חיי הכפר לא רק ליהודים הנמצאים כבר בארץ ישראל, אלא גם לעשרות אלפי הפליטים הנמצאים בתפוצות והמחכים לשעת הכושר לעלות לארצנו. צריך לחבב עליהם עכשיו את חיי הכפר בארץ ישראל על ידי אמצעים חנוכיים שונים, בכדי שבבואם לארץ יבכרו את הישיבה בכפר על החיים שבציר. צריך להכניס לזה כעת, בכדי שיהיו חדורים חבה יתרה לחיי הכפר עד שכל הקשיים שיפגשו אחיכ על דרך החקלאות לא יזיוזם מהחלטתם לחיות חיי אכרים על אדמתם.

ב. מרדכי

שידועי עברית נמצאים באמריקה לאלפים, ואולי „לרבבות“. עוד ישנם אלפי יהודים בצרפת הברית שעדיין לא שכחו גרסת הינקות והבחירות שלהם, והם מוכשרים לקרא ספרים עבריים אם רק היה להם החשק לזה, והחפץ להתאמצות מועטה. אמנם הם מתאכזבים על הסגנון החדש, או החדש, של כמה מסופרינו העברים, המעכבם מקריאה עברית, אבל בזה אולי יש מקצת אמת ולא כל האמת. העיכוב היסודי והעיקרי הוא — אדישותם לגבי התנועה העברית בפרט ויחסם הקר לתנועה הלאומית שלנו בכלל.

מובן שעלינו לגדל דור חדש של קוראים עברים, אולם אין לנו להעלים עין מהדור ההווה המונה אלפים יודעי עברית המתרחקים מאיאלו סבות ועלות מהתרבות העברית. צריך לגייס את המחנה „העברי“ הזה, אפילו אם זה יעלה לנו במאמצים גדולים וקשים. עלינו לאחוז באמצעים מיוחדים להחיות את הגסיה לעברית בין יודעיתורה וברר אורץ הללו, ולהפיח בהם את התשוקה לקריאה עברית. כדאי היה אולי גם לקרא למועצה מיוחדת למטרה זו, אך לא לצאת ידי חובה רק בנאומים והרצאות אלא למצא את האמצעים המעשיים הנחוצים לזה.

ב. מאזניים אייר, חשיה, גרסה הרצאה שהוצגה

ש. ה. ברגמן, בסימפוזיון על דמותו של הכפר העברי בארץ ישראל, באוניברסיטה העברית. המרצה הן ביחוד „על מקומו של הכפר בחייתנו הלאומית“, אומר שעלינו „להזכיר לעצמנו בשעת הרת עולם זו לאנושות, לעמנו ולארצנו את המקום המיוחד שתפס הכפר בתח“

ידיעות ושמועות

כרכים שירי-מלחמה על ידי פיגוברג, שחש תהף בקרבות האחרונים. טאבאלאיבסקי, פר ליאנקר, גולדשטיין, לוריא, קאזאקביץ, פאליק-מאן, פלחין, אלי גורדון, טייף ואברא היי שריים בחיות מאז פרוץ המלחמה.

המשורר גרוביאן חזר מהחזית סצוע מצעים אנושים. יצירותיו של משורר זה נתעשרו בנושאים חדשים נעשו עמוקות ורציניות יותר. רבים התלהבו מן הצעדים היפים שעשתה בדרך התפתחותה המשוררת רחל קיפניס, אורלאנד, רבין, קוסלאר, סיטו, יגד כוימחל. ספרים חדשים כתבו גם לוריא, רוב, חנה לויץ, פלסנר וגונטאר. כתרוביץ כתב סיפור מעניין על נושא פיגוי האוכלוסין. רבים מהסופרים הסובים מסרו את נפשם על מיגור הפאשיזם ומתו בקרב, אך נתגלו כשרונות חדשים. המשורר הצעיר קרלר כתב את ספרו הראשון בתוך החסירות. על שיריו נסוך חן רב ומהם מפה רעננות אין לשכוח גם את המבקרים וכותבי המסות — דובר-שין, אפשטיין, גוסינוב, אוסלנדר, פינקל, גוסוביץ ורובין, שכתבו מסות אחדות לא לבד על הספרות היהודית אלא גם על סופרים רוסיים, אוקראינים וביילורוסים. כן יש להזכיר את היצירות המתורגמות מרוסית, אוקראינית, ביילורוסית, גרווינית, אוזבקית ובאשקירית על-ידי סופרים יהודים.

המרה הזכיר גם את הסופרים היהודים גורין, פרוזאיקון מצוין, את רוזין ליריקון נפלא, את המשוררים אלנסקי, חאשצ'ובאצקי, חרגליס ושבדין שנמלו בשדה הקרב וכן את הסופר המחונן אהרונובסקי.

חץ מהסופרים הנל באו לרוסיה המר-ביסית גם סופרים מוכשרים מליטה ומבסרביה,

הסופרים היהודים במסופי שנסא אהרן כרסיה פובמית קושנירוב, קסיטאן בתקופת המלחמה הגורדיה, משורר וסתבר מתוות, בכר נט אנות הסופרים הסובייטים, שהתקיים זה לא כבר במוסקבה, התעכב על פעולות הסופרים היהודים בתקופת המלחמה, וציין את ההישגים ולקמן:

מלבד המחזה „לא אמות כי אחיה כתב בגולסון גם מחזה היסטורי „הראבבר, וכרך סטורים קצרים.

נ סתר השלים את החלק השני של סיפורו „המשפחה מאשבר, המתאר את תקופת העבר כפי שהיא משתקפת באספקלריה של אמן סובייטי.

אשר לכתבי לב קייסקו, אחד הסופרים הראשונים שלנו מהתקופה שלאחר המהפכה האוקסובית, די להזכיר שאחד מספריו זכה לפרס מעצם מיוסטריון החינוך בהתחרות לספרות ילדים. פרץ מאריש השלים שני קבוצי שירה ואת הפואמה „מלחמה המתארת את מניי סטאלינגראד, משחרר קיוב וחילי חיות העבודה.

שלושה ספרים של איציק פטר פורטמו באמריקה ובירפניה, שלא להזכיר את ספריו שפורטמו כאן. שניים יצאו לאור בארץ ואחד בפולנית פטר כתב גם פואמה ארוכה „הצללים של גיטו הארשה ומחזה „אין השמש שוקעת, אשר יראה בקרוב על במת התיאטרון היהודי הממלכתי.

האלקין כתב כרך שירים „נתיבות-עולמי וטרעניה „גיטוגראד, שחוצג בתיאטרון היהודי הממלכתי. שני כרכים של שירים ליריים נתפרטמו על ידי דוד הופשטיין, ושני

בעדו, חי או מת, שדדו את הספריה הפרטית שלו, את כל כתבי-היד שלו, ואת כל הספרים של הקהלה היהודית ברומי, ושלחו שלשה קרונות מלאים ספרים יקר-ערך ואחרים לגרמניה.

הפרופ. צוללי הצטער על זה מאד ואמר לחיל כותב המכתב כדברים האלו:

„בקש מן הרבנים והפרופיסורים היהודים שישלחו אלינו טקסטים, ספרות עתיקה, חדשה ושל ימיהבינים, עתונים, ירחונים בעברית ובאנגלית. הנאצים שדדו מאתנו הכל“.

הפרופ. צוללי היה הרצונט של ה„ביבליה ואטיקאנאה“, והיה רוצה שהספרים החדשים המדעיים ישולחו אליו לשם הערכה ב„הביבליה“, אחרת, אחד הכמרים יעריך אותם עיפי השגתו. הוא הביע את בסחונו „שהמכון היהודי לדת מיסודו של הר״ר חייז, יוכל להתעניין בדבר ולשלוח בקלות ספריה קטנה של כמה מאות ספרי שמוש, שני התלמודים, מילוסופיה של ימי הבינים, והחקירות המדעיות האחרונות“. כמעט בדמעות בעיניו אמר הפרופ. צוללי „שלצער אי אפשר לו לשלוח את ספריו לאלה הסופרים שיאילו להעביר לו את שלהם, כי הכל הלא בגרמניה“.

והאיש הזה שהיה כל כך מעוניין בתרבות העברית ובחכמת ישראל העתיקה והחדשה, ושהיה דואג לא רק שלא תשכח התורה בקהלתו, אלא גם שלא יסלח חלילה הספרים היהודיים המדעיים החדשים לידי מבקרים שלא מבני ברית, שמא יגלו בהם פגמים שלא כהלכה, האיש הזה הפתיע והרעיש את העולם היהודי רק זמן קצר אחר זה בהמרת דתו ובעזיבתו את העם היהודי כבוגד נתעב.

כמו המשוררים סוצקובר, לוחם המחתרת האמין מגיסו וילנא, חגלר, רוסאדס, מאיר, ילין, איזון, קוצרינסקי, ארשוקין, שטרנברג, אלטמאן ורחל קורן. הוא שבח גם את הכרוניקה המלחמתית הראשונה של גרוסמן עם נצחיר, ואת שיריהם של סימונוב, סורקוב, ספר, מרקיש, סברדובסקי, מארשאק ואנטקולסקי.

לדברי המרצה נחרתו דברי הסופרים הנזכרים לעיל היטב בלבות החיילים היהודים ועוררו בהם אמונה בנצחון והתלהבות לקרב, והוא סיים: „מי יתן ותשכיל הספרות הסובייטית לשרת את עמנו בימי שלום כאשר שירתה אותה בימי מלחמה“.

במערכת ה„בצרון“

נתקבל מכתב מעניין מהפרופ. צוללי מחיל יהודי מ. בן-שהמיר את דתו חורין שנשלח מ„אשם באיטליה“ ב-24

בדצמבר 1944, ונחאחר בדרך מאזן סבה. במכתב זה, הכתוב עברית, מספר הכותב שלפני זמן קצר היתה לו ההודמנות, בתור עורך עלון-החדשות „הלוחם העברי“, לבקר ברומא את „כי הרב הראשי של רומא וארסליה“, הפרופ. ד״ר צוללי, ובין שאר דבריו הדגיש צוללי במיוחד שמאז החלה המלחמה ניתק הקשר בינו לבין „העולם המדעי העברי“, וכי הוא „כרובינון קרוזה“ בנוגע לעולם המדע העברי. בו ביום קבל צוללי את הידיעה הסליטונית שנחמנה לפרופיסור באוניברסיטה ברומא וירצה על „אפיגרפיה ועתיקות שמיות“. הנאצים — מספר הכותב הלאה — שהיו מוכנים לתת פרס של 300,000 לירות

הודעת המערכת

עם חתימת החוברת נתקבל גלוי-דעת מאת הפרופ. לוי גינצבורג, אלכסנדר מארכס ושאל ליברמן נגד סידורו של ד״ר מרדכי קסלן, ויוסיע בחוברת הבאה.

Dr. Tuva Ashkenazi, *The Population of Transjordan*

THE population of Transjordan has undergone many changes. It dwindled after the fall of Rome and increased during the Crusades and the Ottoman empire. Two types of people inhabit the districts: settled inhabitants and nomadic or semi-nomadic bedouins.

The settled population tills the soil and lives in stone and clay houses. The semi-nomadic Bedouins pitch their goat-haired tents and wander over limited territory. The nomadic Bedouins engage in sheep and cattle raising. There is an enmity between the farming class and the Bedouins that goes back to ancient times. The Bedouin of old had camels which enabled him to travel. The farmer was dependent on his good will and had to pay him tribute.

Under British rule the grip of the Bedouins has been weakened. For the most part, however, the strength of their control depends on the individual attitude of the British official. As one authority, Jarvis Bey, tells us, some officials are taken in by a love for romanticism and the desert in their dealings with the Bedouins.

Many people who know of the country from the activities of Lawrence of Arabia consider it to be a wilderness. But this is true only of certain districts. The population can be put at about 300,000 people — one-fifth of that during the

Roman period. We have remains of various ancient settlements. The estimates of the population vary in different reports but they indicate a growth of 44,037 people from 1926 to 1937.

Transjordan is two and a half times the size of Palestine yet it has only one-fourth of its population. This is due mainly to the Bedouins who require huge stretches of land. If they could be turned to agriculture the capacity of the country would be increased immeasurably. In considering the population of Transjordan we have also to take into account the inner migrations of the people.

The largest of the minority groups are the Circassians whose number is 6,700. They came originally from the banks of the Black Sea and were encouraged by the Turkish Sultan to settle in Transjordan. With the rise of Arab nationalism and the coming of Abdullah their position deteriorated in the country.

In addition to the Circassians there are other settlements of racial groups such as the Bahai, the Turks and the Druses. Their number is not great. The Christian population consists of 20,000 people and has been estimated to be as high as 40,000. The various Christian denominational groups have their own religious courts.

Simcha B. Auerbach, *Creators of Modern Science—Men of Faith*

THE Renaissance brought with it a complete change in the thinking of men and a casting aside of the outlook that held sway during the Middle Ages. In all fields there was seen a quest for freedom from tradition and the yoke of the Church. Human rationalism became the criterion for action.

Descartes is the typical representative of the new type of thinking. In his *Discourse On Method* he declares that the ability of man to think and to doubt is the basis of life, and he views physics, religion and ethics from this angle. Descartes began a rationalistic trend that found expression in the various social movements in the Enlightenment era. The rebellion against authority was seen in religion itself. But it was felt mainly in science.

In the history of human thought science was at first linked with religion, and theologic speculation was combined with scientific search. With the development of science and particularly after the Copernican Revolution all this was changed. A new concept of man and the world was furthered by such men as Bruno. The new stress led inevitably to a mechanistic view of the world and to anti-religion. Bruno himself adopted a pantheistic approach. His writings can be considered, therefore, as the first to proclaim a new paganism and reject Judeo-Christian thinking.

Bruno was conscious of his negative views of Christianity. He con-

sidered them to be the natural conclusions of scientific thought. Even though he may have had the purest motives, he sowed the seeds of apostasy and disbelief. In any monotheistic conception of the world, God must be considered as the creator who constantly shapes and controls the world. This is the view of such Jewish thinkers as Maimonides, Bachya and Ibn Gabirol. It is the basis of Jewish theology and the Jewish way of life.

The acceptance of a theory of mechanical causality as a result of the new findings of science has meant the rejection of religious tradition. Bacon, the founder of the experimental method, was also the first to declare the religious approach anti-scientific. Hobbs carried the mechanistic approach further, applying it to all realms of human endeavor. Spinozistic thought negates any divine action in the world and denies miracles. Spinoza applied the mechanistic approach even to social, political and ethical problems. Thus the chasm between science and religion grew wider.

The religious instinct in man, however, led to quests for harmonizing the two forces. Robert Boyle, the chemist, was among those who tried to find a synthesis between science and religion. With Newton, the 300th anniversary of whose birth we celebrate this year, we have the logical formula for this effort.

(To be continued)

אין מקום נח יותר לחדשם
ספרים
 מאשר אצל המדפיסים העברים
האחים שולזינגר
 מדפיסי חלמוד בבלי

SHULSINGER BROS.
 Linotyping & Publishing Co.

23 EAST 4th ST., NEW YORK
 Phone: GRamercy 3-3812 - 3

יצא לאור ונמצא למכירה
 חקובץ הספרותי החדש
הספר העברי

בעריכת
 דניאל פרמקי
 מחיר הספר דולאר אחד.

מאזנים

הוצא חוברת ר' כרד כ', תש"ח, תש"ח

התוכן:

קיסרות לאנסה של האימפריאליזם — צבי
 וויסלבסקי; עשר עקש (שיר) — ח. סוזר;
 החכם מדמון — י. סלע; סוסר ופוליטיקה
 בזמן החדש — א. שמואלי; חסר ערבים
 (שיר) — ס. שלונג; נחלת אבות (סיפור)
 — י. ורחי; יהודה ליב קנסבור — ח. תורו;
 ישו ההיסטורי — ב. גוסטס; ההתורים
 לזכר ביאליק — יעקב שטיינברג; תהילה
 למריה — ישראל כהן; סן הספרות העבר
 דות באמריקה — א. חרמוני; קולות
 סדחתים — ש. פרידמן; הפולקלור היהודי
 ותפקידו בארץ — י. ברגס; א. סמיאטיצקי
 — ו. גרינבלאס; הרביהיונג — ר' ב.
 רב"ן בן העשרים — ר' ב.; עם יובלו של
 רב"ן — א. ברוינס; מחורש לחורש —
 ג. ב.

הנחובת:

מאזנים" תל אביב, בית ביאליק
 ת. 4026.7

מחיר החתימה לשנה 10 דולרים.

מסכת זכרונות

מאת

רב-צעיר

מחיר הספר \$3.00; עם המשלוח \$3.25.

למכירה:

BITZARON, 1141 Broadway, New York City

A M D E L T A
LEATHER CO., Inc.

Manufacturers of
UPPER SOLE and LINING LEATHER
 17 STATE STREET NEW YORK CITY

Complements of...

UNITED BINDERY

181 GRAND STREET
 New York 8 N. Y.
 GRand 8-5781

צירות מוסיקאליות

לפינתם יאסינובסקי

שירו והפיוצו בעם מוסיקה עברית נעלה:

11	וזהו כחצית הימים (ישעיה ב')	\$1.00
12	כיום ההוא (ישעיה כ"ו)	.75
13	ברכת כהנים	1.00
14	יבדך את בית ישראל (חלל)	1.00
15	עירי, רומם למוראנו זכאם	1.00
16	רעיונות	.50
17	זמרי לי	.50
18	אלכום 3 שירים: שבת מורש, אדיר הוא,	1.50
19	לחם	.80
20	מיתקן	.80

באר כל סדרת השירים רק — 5.00
 עם דמי המשלוח.
כנרים!

החשבו כמסופר וציגה היפה לכינוי, הנבואה מאח
 ליתום יאסינובסקי. חתם יתענן עליה מאור.
 המחיר — \$1.50.

למנוח שלפי הנחובת:
CANTOR P. JASSINOWSKY
 51 WEST 86th STREET
 New York 24, N. Y.

קול קורא להורים

מאת ועד החינוך החרדי על יד המזרחי

נשארנו מעט מהרבה, נגרל נחזק ברוח!

בשעה שהלב ממרר בבכי על השבר הנדול אשר הושבר עמנו, אסור לאדם מישראל להרפות ידיו מן העבודה הקדושה של חיזוק היהדות, לתת חינוך עברי מאכסימאלי לילדיו ולנטוע בלכם את האמונה בנצח ישראל, ככתוב בתורה ושנוי במסורת חז"ל ומשולש בכל תולדות עמנו במשך אלפי שנים.

עתידה של האומה תלוי בחינוך הילד

כל ילד מישראל, המתחנך חינוך יהודי-מסורתי ולאומי, על-פי רוח היהדות ועל-פי רוח תחייתנו, מובטח לו שישמש מבצר להמשך קיומנו, שעליו יוכל עמנו לסמוך בכל עת ובכל שעה.

חינוך כזה ניתן במסגרות החינוך של

ועד החינוך החרדי על יד המזרחי

הורים יהודים, עתה, עם פתיחת זמן-הלימוד החדש, רשמו ילדיכם באחד מכתבי תלמוד-התורה והשיבות הקשורים בועד החינוך החרדי על יד המזרחי. מוכים אתם בזה את ילדיכם בחינוך יהודי מובהק ומחזקים אתם בזה חיי תורה ויהדות באמריקה.

בברכת תורה וציון,

הרב ד"ר יעקב הופמאן, נשיא
ד"ר פינחס חורגין, יו"ר המועצה
ד. ל. מקלר, יו"ר ועד הדיוקסורים
יצחק מרגלית, מנהל

ישיבות המסונפות לועד החינוך החרדי

ישיבת המערב
233 נורם בריד סט., לוס אנג'לס
ישיבת דלונג איילאנד
204 ביסט 19 סט., פאר ראקובי, נ. י.
ישיבת אף נוארק
709 קלינסון און, נוארק, נ. דוש.
ישיבת בית יהודה
1202 דיקסיסור סט., נ. וו. וואשינגטון
ישיבת יכנה דפטרסון
427 רחוב רחוב 11, ספרסון, נ. דוש.
ישיבת מוריה
סופיריור קרו אספאיר ראוו, קליולנד
ישיבת מוריה דניו ברונווויק
1 ליברטי סט., ניוברונזוויק, נ. דוש.

ישיבה אקאדמי לנערות
1511 סורים אוניו, ברונקס, נ. י.
ישיבת ר' משה סולובייטשיק
רחוב 185 ושרת סט. ניוקלאס, נ. י.
ישיבת תורה ואמונה
1276 קוסטנולט אוניו, ברונקס, נ. י.
ישיבת ר' יוסף קאנוויץ
818 רחוב חגרי, נידירוק
ישיבת דסנטראל סווינס
9021 רחוב 160, דושאסיקא, נ. י.
רש"י היברי אקאדמי
בוסטון, מאס.
ישיבת ערת בני ישראל
10417 ווסטסטר און, קליולאנד, און.

בתי תלמוד תורה הקשורים לועד החינוך החרדי

תלמוד-תורה דמרכז בני ישראל
5318 — 4 אוניו, ברוקלין, נ. י.
המרכז היהודי דריטשמונד היל
117 סט. ו-108 און, ריטשמונד היל.
בית הלל אינסטיטוט
125 ווסט 96 סט., נידירוק
וואן קורטלאנד פארק דוש. סנטר
80 וואן קורטלאנד פארק סאונ, נ. י.
ישראל הצעיר דקונקורם
1015 וואלסאן אוניו, ברונקס, נ. י.
טרימונט תלמוד-תורה
1788 וואשינגטון אוניו, ברונקס, נ. י.
מט. וורנון היברו אינסטיטוט
10 סאונ 8 אוניו, סאונס וורנו, נ. י.
תלמוד-תורה דפרט אסבוי
316 מדיסון און, פרט אסבוי, נ. דוש.
תלמוד-תורה דפורטלאנד, מיין
116 פוירל סט., פורטלאנד, מיין
תלמוד-תורה בית דוד גרשן
450 נידירוק אוניו, ברוקלין
בית יעקב
811 וואשינגטון אוניו, מיאמי, ביסט

סי נייט סיסטרהוד תלמוד-תורה
2301 סוירסייד און, קוני איילאנד
עזרת אחים תלמוד-תורה
144 רחוב ניפורם, ברוקלין, נ. י.
תלמוד-תורה ספרד אף פלמבוש
1593 קוני איילאנד אוניו, ברוקלין
ליידים סוסייטי תלמוד-תורה
159 סארסי אוניו, ברוקלין, נ. י.
ישראל הצעיר דפלמבוש
קוני איילאנד אוניו וואוניו דושי, ברוקלין
ת"ת אהבת אחים דפלמבוש
203 א. 37 סט., ברוקלין, נ. י.
תלמוד-תורה משכן ישראל
8602 רחוב 150, דושאסיקא, נ. י.
תלמוד-תורה שומרי אמונה
1383 רחוב 50, ברוקלין, נ. י.
מנהטן ביטש דושואיש סנטר
80 ווסט אנד אוניו, ברוקלין, נ. י.
ישראל הצעיר דמיפלטון פארק
2225 רחוב 66, ברוקלין, נ. י.
ישראל הצעיר דברבורד ביי
2519 אוניו, יו", ברוקלין, נ. י.
תלמוד-תורה דפלמבוש
1305 קוני איילאנד און, ברוקלין

חברה למען ה"בצרון"

מפני יוקר ההדפסה מפאת מצב המלחמה העלו כל העתונים את דמי החתימה, וגם אנו בהכרח היינו צריכים לעשות זאת, כי הוצאת הירחון עולה בכפלים ממדת דמי החתימה, שמהם כאין לעומת גודל ההוצאה שכל חוברת עולה לנו כעת. אולם כפי שהרכבה מן הקוראים הם סורים עברים, ובחפצנו בכלל שהירחון יהא שווה לכל נפש, ויהא נפוץ בין אלפי קוראים עברים, החלטנו להשאיר את מחיר החתימה הקודם, חמשה דולרים לשנה. אבל תמורת זה החלטנו ליסד חברה למען ה"בצרון". כל חותם הוא חבר בכח, אולם בכדי להיות חבר בפועל עליו לשלם דמי חברות חמשה דולרים נוספים, או לרכוש לפחות עוד שני חותמים, אם אין ידו משגת להוציא עוד חמשה דולרים. לכל חבר תהיה הזכות לכלל הנחה של עשרים וחמשה אחוז מספרי רבי-צעיר, "תולדות ההלכה" ו"מסכת זכרונות". מלבד זה יקבל כל חבר חנם את הספר "בשערי ציון" מאת רבי-צעיר שכבר הופיע, או את הספר "בנורלי" מאת שלמה דמיסק שיופיע בקרוב.

אוצר החגים

חיבור מדעי, יש בו משום שינוי ערכין ומסורות מוכיח את מוכונו האמתי של החג על-פי התורה והדת. כל יהודי, ביחוד הרבנים, חייבים בקריאתו. לא היה כבושם הזה מעולם. מעשה ידי הגאון והחוקר

RABBI N. WOLF

556 Seventh Ave., New York City

בכריכה נהדרת, 500 עמוד, \$2.00

EX-LAX

The Chocolate Laxative

Ex-Lax acts gently, but thoroughly. Not too strong, not too mild—it's the "Happy Medium" laxative! . . . Its effectiveness and pleasant taste have made Ex-Lax America's most popular laxative—the favorite of children as well as grown-ups.

AT ALL DRUG STORES IN 10c AND 25c SIZES

As a precaution use only as directed

ד"ר ח. טשארס

H. M. CHARM, Sc. D.,

Director

Chemical & Bacteriological Laboratories

מעבדה לכימיה ולבאקטריולוגיה

1018 East 163rd St., New York City

Tel. DAYton 8-0857

יירות כרמל מבוקבקים בייקבי ראשון לציון

אצל הסוכנות הראשית לארצות הברית

י. מ. קובלסקי

PALESTINE HOUSE

10 West 28th Street

New York

LExington 2-6263

Now Give to

New York NATIONAL War Fund

Published monthly by Blitzron, 1141 Broadway, New York 1, N. Y., from October to May (bi-monthly from June to September). Prof. Chaim Tchernowitz, Editor; Dr. Maurice E. Chernowitz, Managing Editor. Annual subscription, payable in advance: \$5.00 per year; foreign \$6.00. Single copy 50 cents. Bi-monthly issue 75 cents. To members of the Armed Forces, half rate. Entered as second class matter, January 5, 1940; re-entered as second class matter, August 6, 1940, at the Post Office at New York, N. Y., under the act of March 3, 1879. Copyright 1945 by Blitzron. All rights reserved.

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Editor: CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)
Managing Editor: MAURICE E. CHERNOWITZ

Seventh Year of Publication

VOL. XIII	CHESHVAN, 5706 (November, 1945)	No. 2 (74)
-----------	---------------------------------	------------

CONTENTS:

Creators of Modern Science—Men of Faith	
S. B. Auerbach	69
The Population of Transjordan	Tuvya Ashkenazi 81
Diary From a Hospital Bed	S. Damesek 88
Rabbi Judah Hachassid on Music (Part II)	M. S. Geshuri 92
Poems	Hillel Bavli 99
Hebrew Union College Seventieth Anniversary	
Max Raisin	100
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS	106
(a) The Jewish Brigade and Its Newspaper — A. Z. Halevy;	
(b) On Jacob Fichman — N. Ben Yaakov; (c) Another Book	
By Dr. Solomon Kagan — R. Z. Weiss; (d) A Guide to the	
Hebrew Language — J. B.	
NOTES AND COMMENTS	122
(a) In the Twilight — L. Beiruti; (b) Palestine Letter — Mar	
Zutra; (c) From Dan to Beersheba — M. Chutrit; (d) Press	
Comments — K. Mordecai.	
Literary News	143
Abstracts in English	146

BITZARON
41 Broadway
New York

\$5.00 a Year (\$6.00 Outside of U. S.)
Single Copy 50 Cents